

EFTERVÆRN FOR TIDLIGERE ANBRAGTE UNGE

EN VIDENS- OG ERFARINGSOPSAMLING

12:04

ANNE-KIRSTINE MØLHOLT
SOFIE STAGE
JAN HYLD PEJTERSEN
PIA THOMSEN

12:04

EFTERVÆRN FOR TIDLIGERE ANBRAGTE UNGE

EN VIDENS- OG ERFARINGSOPSAMLING

ANNE-KIRSTINE MØLHOLT

SOFIE STAGE

JAN HYLD PEJTERSEN

PIA THOMSEN

KØBENHAVN 2012

SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

EFTERVÆRN FOR TIDLIGERE ANBRAGTE UNGE. EN VIDENS- OG
ERFARINGSOPSAMLING

Afdelingsleder: Anne-Dorthe Hestbæk
Afdelingen for børn og familie

Undersøgelsens følgegruppe:

Laila Espersen – Helsingør Kommune
Louise Dülch Kristiansen – Dansk Socialrådgiverforening
Birgit Mortensen – Socialstyrelsen
Mia Nordstrand – TABUKA
Marie Luise Nørrelykke – Socialstyrelsen
Tina Rønne Rasmussen – Socialpædagogernes Landsforbund
Marie Riishøjgaard – Haderslev Kommune

ISSN: 1396-1810

ISBN: 978-87-7119-082-3

e-ISBN: 978-87-7119-083-0

Layout: Hedda Bank

Forsidefoto: Colin Brough

Oplag: 300

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk A/S

© 2012 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.
Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's
publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

	FORORD	7
	RESUMÉ	9
	DEL 1: KONTEKST FOR VIDENS- OG ERFARINGSOPSAMLINGEN	17
1	INDLEDNING	19
	Dansk lovgivning om efterværn	20
	Den kommunale ansvarsfordeling ved tildeling af efterværn	24
	Efterværnslovgivning i et internationalt perspektiv	26
	Begrebsafklaring og definitioner	31
	Rapportens indhold	33

2	METODEBESKRIVELSE	35
	Metodetilgang ved den statistiske gennemgang	37
	Metodetilgang ved vidensopsamlingen	37
	Metodetilgang ved erfaringsopsamlingen	41
	Metodetilgang ved hovedtendenser og opmærksomhedspunkter	45
	DEL 2: ANBRINGESES- OG EFTERVÆRNSSTATISTIK	47
3	ANBRAGTE BØRN OG UNGE	49
	Anbringelser i tal – nationalt	50
	Regionale og kommunale forskelle i anbringelsespraksis	54
	Anbringelser i tal – internationalt	56
	Opmærksomhedspunkter: Anbragte børn og unge	59
4	UNGE I EFTERVÆRN	61
	Efterværn i tal – nationalt	62
	Regionale og kommunale forskelle i efterværnspraksis	65
	Efterværn i tal – internationalt	72
	Opmærksomhedspunkter: Unge i efterværn	75
	DEL 3: VIDENSOPSAMLING OM EFTERVÆRN	77
5	VIDEN OM ANBRINGESENS OPHØR	79
	Tema 5.1: Vilkår for unge, der forlader en anbringelse	80
	Tema 5.2: Systemet som omsorgsgiver	90
	Tema 5.3: Inddragelse af de unge	92
	Opmærksomhedspunkter: Viden om anbringelsens ophør	94

6	VIDEN OM EFTERVÆRN	97
	Tema 6.1: Hvilke typer unge modtager efterværn?	98
	Tema 6.2: Gradvis selvstændiggørelse	103
	Tema 6.3: Typer af efterværnsindsatser	107
	Opmærksomhedspunkter: Viden om efterværn	110
7	VIDEN OM DET SELVSTÆNDIGE VOKSEN LIV	113
	Tema 7.1: Hvorfor klarer nogle unge bedre overgangen til et selvstændigt voksenliv end andre?	113
	Tema 7.2: Tiden efter efterværn	117
	Opmærksomhedspunkter: Viden om det selvstændige voksenliv	119
8	VIDEN OM DE UNGES ERFARINGER MED EFTERVÆRN	121
	Tema 8.1: Unges tanker om at forlade det sociale system	122
	Tema 8.2: Unges tanker om tre typer efterværnstilbud	128
	Opmærksomhedspunkter: Viden om de unges erfaringer med efterværn	134
	DEL 4: ERFARINGSOPSAMLING OM EFTERVÆRN	137
9	KOMMUNERNES ERFARINGER MED EFTERVÆRN	139
	Målgruppen for efterværn	140
	Efterværnstilbuddene til tidligere anbragte unge	148
	Perspektiver på efterværn	150
	Organisering af efterværn	155
	Manglende viden om tiden efter efterværn	160
	Samarbejdet om efterværn	161
	Opmærksomhedspunkter: Kommunernes erfaringer med efterværn	169

	DEL 5: HOVEDTENDENSER OG OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER	175
10	SAMMENFATNING AF VIDENS- OG ERFARINGSOPSAMLINGEN	177
	Tema 10.1: Målsætningen med efterværn	179
	Tema 10.2: Målgruppen for efterværn	183
	Tema 10.3: Klientgørelse af de unge	187
	Tema 10.4: Organiseringen af efterværn	189
	Tema 10.5: Efterværnsindsatser	192
	Tema 10.6: Tiden efter efterværn	195
	BILAG	199
	Bilag 1 Oversigt over litteratursøgningens nøgleord	200
	Bilag 2 SFI's brev til kommunerne indeholdende interviewtemaerne	203
	LITTERATUR	205
	SFI-RAPPORTER SIDEN 2011	217

FORORD

Denne videns- og erfaringsopsamling om efterværn, det vil sige foranstaltninger, der gives til tidligere anbragte unge, er den første af sin slags i Danmark. Videns- og erfaringsopsamlingen hører under den såkaldte 'efterværnspakke', som er en række initiativer finansieret af satspuljeaftalen 2011-2014 og igangsat af Socialstyrelsen.

Denne rapport, der er den første SFI-rapport i forbindelse med efterværnspakken, trækker på tre former for viden:

- Nøgletal og anden form for statistikdata
- En indsamling af viden om unge, som forlader en anbringelse og indtræder i efterværn
- En afdækning af praksis via kvalitative interviews med nøglepersoner i otte udvalgte danske kommuner.

Vi takker alle, som har bidraget til rapporten. Særligt skal der lyde en tak til de deltagende kommuner. Dr.psychol. Elisabeth Backe-Hansen, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), har været eksternt referee på rapporten. Tak til Elisabeth Backe-Hansen, til følgegruppen og til styregruppen for gode kommentarer.

Rapporten er udarbejdet af videnskabelig assistent Anne-Kirstine Mølholt, som har fungeret som projektleder, samt af videnska-

belig assistent Sofie Stage, seniorforsker Jan Hyld Pejtersen og student Pia Thomsen.

København, marts 2012

JØRGEN SØNDERGAARD

RESUMÉ

For at lette anbragte unges overgang til et selvstændigt voksenliv kan kommunerne tilbyde de unge efterværn, når de som 18-årige skal træde ud af anbringelsen. På baggrund af en videns- og erfaringsopsamling giver vi i denne rapport for første gang i Danmark et sammenfattende billede af, hvad vi på nuværende tidspunkt ved om efterværn i Skandinavien såvel som i Storbritannien og USA.

På nuværende tidspunkt, 10 år efter den første efterværnsparagraf trådte i kraft herhjemme, peger kritiske røster på, at der stadig ikke bliver taget godt nok hånd om de unge, der forlader en anbringelse ved myndighedsalderen. Blandt andet Børns Vilkår, Dansk Socialrådgiverforening og Socialpædagogernes Landsforbund har i pressen kritiseret, at den nuværende lovgivning ikke i tilstrækkelig grad sikrer, at alle unge, der har brug for efterværn, får det (Clemmensen & Drevsfeldt, 2009). Ud fra dette afsæt samler denne rapport tendenser, erfaringer og udfordringer i arbejdet med efterværn, der kan lægges til grund for en diskussion af, hvordan efterværnsarbejdet i Danmark bedst muligt tilrettelægges.

RAPPORTENS METODISKE GRUNDLAG

Denne videns- og erfaringsopsamling fra SFI bygger på tre kilder til viden:

- En gennemgang af primært danske data om andelen af unge, der er i anbringelse, og andelen, som modtager efterværn
- En systematisk opsamling af dansk såvel som international viden om unge, der forlader en anbringelse og indtræder i efterværn
- En erfaringsopsamling baseret på interviews med nøglepersoner som ledere, konsulenter og praktikere, i otte, strategisk udvalgte, danske kommuner.

De statistiske opgørelser baserer sig på tilgængelige statistikker enten fra offentliggjorte artikler og rapporter eller fra databankerne hos Danmarks Statistik og Ankestyrelsen. Vidensopsamlingen baserer sig på en litteraturgennemgang af især forskning fra perioden 2000 frem til (september) 2011. Grundlaget for erfaringsopsamlingen er interviews med 11 nøglepersoner fra otte strategisk udvalgte kommuner.

ANBRINGELSER OG EFTERVÆRN I TAL

Der er 1 pct. af alle børn og unge i Danmark, som er anbragt uden for eget hjem. Heraf er 15 pct. tæt på at fylde 18 år. Det svarer til, at omkring 1.800 unge i 2010 var anbragt uden for eget hjem, umiddelbart op til at de fyldte 18 år.

Sammenlignet med USA, Storbritannien, Norge og Sverige er Danmark det land, som anbringer flest børn og unge uden for hjemmet i forhold til befolkningens størrelse. Samtidig viser de danske statistikker, at unge er overrepræsenteret i anbringelserne i forhold til de yngre børn. Mange af disse unge har været anbragt i lang tid, idet 50 pct. har været anbragt 3 år eller længere, mens 25 pct. har været anbragt 7 år eller længere.

Yngre børn er hovedsageligt anbragt i familiepleje. Ældre børn og unge er oftere anbragt på forskellige typer af anbringelsessteder som døgninstitution, socialpædagogisk opholdssted og andre former. Danmark adskiller sig her fra de andre lande, vi sammenligner os med, da disse lande i højere grad anvender familiepleje – også for de ældre aldersgrupper.

En del af de unge, som forlader en anbringelse, modtager efterfølgende efterværn. I 2010 fik 559 unge i Danmark en afgørelse om efterværn. Hvor stor en andel af de unge i målgruppen, dette antal udgør, er svært præcist at svare på. Det skyldes, at vi kun har viden om antallet af nye afgørelser om efterværn og ikke det samlede antal af unge i efterværn. Vi har heller ikke information om, hvor stor en andel af unge der

forlader en anbringelse ved myndighedsalderen, der fortsætter i efterværn. Samtidig synes kommunerne at underrapportere deres efterværnsafgørelser. Mere præcist tegner der sig et billede af, at fortsat døgnophold er den form for efterværnsforanstaltning, som er mest anvendt i de danske kommuner. Omtrent halvdelen af de unge, der får efterværn, får en afgørelse om døgnophold. Herefter følger kontaktpersonordningen som den næstmest anvendte efterværnsforanstaltning. En tredjedel af de unge modtager efterværn i form af en kontaktperson.

TIDEN EFTER ANBRINGELSE ER OFTE PROBLEMFYLDT

I vores vidensopsamling fremstår en pointe tydeligt: Hovedparten af tidligere anbragte unge oplever en række vanskeligheder og udfordringer i årene efter anbringelsen. De unge oplever særligt vanskeligheder i forhold til uddannelse, arbejde, økonomi og boligforhold. Herudover er de unge karakteriseret ved at have psykiske problemer, ved tidligt forældreskab og ved en høj risikoadfærd i form af indtagelse af rusmidler og udøvelse af kriminalitet. Disse vanskeligheder og udfordringer er tæt forbundet. Eksempelvis er der risiko for, at unge med en psykisk lidelse har et forbrug af rusmidler som en form for selvmedicinering. Ligeledes kan det antages, at unge, som står uden fast bolig, har sværere ved at finde den nødvendige ro i dagligdagen til at følge en uddannelse eller at varetage et arbejde.

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER TIL BRUG I ARBEJDET MED EFTERVÆRN

I rapportens sidste kapitel fremhæver vi en række opmærksomhedspunkter. Det er ikke rapportens formål at fremskrive egentlige handlingsanvisninger eller best practice eller at påvise effekten af efterværn. Med udarbejdelsen af opmærksomhedspunkterne har vi lagt vægt på at definere generelle problemstillinger som oplæg til diskussion i kommunerne og som øjenåbner for beslutningstagerne. Rapporten formidler følgende seks temaer:

1. Målsætningen med efterværn
2. Målgruppen for efterværn
3. Klientgørelse af de unge
4. Organiseringen af efterværn
5. Efterværnsindsatser

6. Tiden efter efterværn.

Opmærksomhedspunkterne kan med henblik på at forbedre anbragte unges overgang til voksenlivet anvendes som udgangspunkt for diskussioner, eksempelvis i den enkelte kommune, ligesom de har relevans for forskere og beslutningstagere på området.

MÅLSÆTNINGEN MED EFTERVÆRN

For det første er det centralt at have fokus på, hvad målet med efterværn er, og hvordan man undersøger, om dette mål er opnået. Forskningen peger på, at der er to dominerende perspektiver på, hvad efterværn skal fokusere på. Det ene perspektiv, det såkaldte *independence*-perspektiv, har fokus på, at den unge skal klare sig selv og ikke have kontakt til det sociale system i fremtiden. Et selvstændigt voksenliv betyder hermed, at den unge lever et liv uafhængigt af støtte og hjælp fra det sociale system. Den unge skal opnå hårde kompetencer, som uddannelse, bolig og et arbejde. Det andet perspektiv, det såkaldte *interdependence*-perspektiv, åbner derimod op for, at den unge gennemgår en gradvis overgang til voksenlivet. Et selvstændigt voksenliv betyder med andre ord, at den unge klarer sig selv på lige fod med jævnaldrende, men at der er mulighed for at få støtte og hjælp fra det sociale system under overgangen – på samme måde, som jævnaldrende kan hente støtte hos eksempelvis deres forældre. Der er under dette perspektiv fokus på både hårde og bløde kompetencer, eksempelvis relationer og netværk, den psykiske trivsel og selvværdsfølelsen.

Der tegner sig på baggrund af erfaringsopsamlingen, hvor 11 nøglepersoner fra leder- til praktikerniveau fra otte kommuner er blevet interviewet om deres praksis og overvejelser i forbindelse med tildelingen af efterværn, et billede af, at nogle kommuner læner sig op ad et *independence*-perspektiv, mens andre i højere grad har et *interdependence*-perspektiv. Der findes således en række variationer i de interviewede kommuners syn på og tilgang til de unge, som forlader en anbringelse og eventuelt skal træde ind i et efterværn. Erfaringsopsamlingen viser desuden, at det kan være en udfordring for kommunerne at definere, hvad formålet med efterværn præcist er. Det har også betydning for afgrænsningen af, hvem der er i målgruppen for efterværn.

MÅLGRUPPEN FOR EFTERVÆRN

For det andet er det vigtigt, at efterværnstilbud bygger på fleksible tilbud og tilpasses individuelt til den enkelte unge. De unge har forskellige behov for støtte og hjælp under overgangen til voksenlivet, da de har levet forskellige liv med forskellige oplevelser. Tilgangen til de unge skal i børnesystemet bevæge sig fra et *entrance*-perspektiv, hvor der er fokus på årsagerne til, at den unge træder ind i anbringelsen, til et *exit*-perspektiv, hvor fokus er på, at den unge en dag skal forlade anbringelsen. Forskningen, herunder undersøgelser, hvor unge selv er blevet spurgt, peger dog på, at der ikke altid tages udgangspunkt i de unges individuelle behov under tildelingen af efterværn.

Forskningen viser desuden tydeligt, at der er en sammenhæng mellem udviklingen i de unges liv før, under og efter anbringelsen. Hvis de unge har oplevet ustabilitet i deres anbringelse, er der samtidig større risiko for, at de udvikler en afvisende holdning i forhold til nye tiltag og støttetilbud, som kommunen under ”børnesystemet” kan tilbyde dem – og hermed er der også større risiko for, at de afviser at modtage efterværnstilbud. Der er unge, der fremstår som foranstaltningstrætte. Disse unge har sjældent – blandt andet på grund af deres mange brud i tilværelsen – en central og stabil voksenrelation, som kan støtte og vejlede dem. Samtidig viser undersøgelser, at de unge, som har oplevet stabile anbringelsesforløb, også er dem, som har haft bedst mulighed for at opnå støttende relationer og har haft mulighed for at tilegne sig centrale færdigheder og læring. Disse unge har derfor også de bedste chancer fremover.

Både videns- og erfaringsopsamlingen peger på, at der kan være en reel risiko for, at de svageste unge ikke får den fornødne støtte. Denne risiko baserer sig blandt andet på, at både videns- og erfaringsopsamlingen identificerer en risiko for, at der sker en såkaldt *creaming* af de tidligere anbragte, som modtager efterværn. Ved *creaming* hentydes til, at sagsbehandleren så at sige ”skummer fløden” og retter sit fokus mod de unge, der tegner til at klare sig godt, altså hvor efterværnet vil kunne blive en succes. Det kan indebære, at de unge med flest ressourcer og bedst mulighed for at forhandle sig frem til efterværn også er dem, som modtager det. De unge med størst behov for støtte og hjælp – de svageste blandt de tidligere anbragte unge – har imidlertid sværest ved at opnå hjælp og støtte.

KLIENTGØRELSE AF DE UNGE

For det tredje skal det fremhæves, at tidligere anbragte ikke kun udfordres af deres belastede opvækst, der førte til, at de i kortere eller længere tid har været anbragt uden for eget hjem. De udfordres også af selve det, at de var anbragt. Anbragte unge gennemgår ikke blot overgangen fra barne- til voksentilværelsen, de afslutter også en klientkarriere. De unges delvise opvækst under det sociale system medfører, at der er risiko for, at de unge bliver klientgjort, hvilket kan resultere i, at de unge bliver gjort passive og afhængige af systemet. Det kan også betyde, at de unge udvikler en negativ selvopfattelse baseret på en bevidsthed om, at de er anderledes end deres jævnaldrende. En sådan negativ selvopfattelse er problematisk, da teorier om resiliens – det vil sige teorier om, hvorfor nogle klarer sig godt på trods af dårligere odds – viser, at positiv selvopfattelse kan fungere som en modstandskraft, der gør, at nogle klarer sig godt, på trods af at deres livsbetingelser udgør en risiko for det modsatte. I dette lys er det vigtigt med et positivt fokus på de unges muligheder for personlig udvikling i deres overgang til et selvstændigt voksenliv.

ORGANISERINGEN AF EFTERVÆRN

For det fjerde fremgår det af både forskningsgennemgangen og erfaringsopsamlingen, at der indbygget i organiseringen af efterværn er en række udfordringer. Erfaringsopsamlingen viser for det første, at samarbejdet mellem børne- og voksensystemet er kendetegnet ved ikke altid at foregå gnidningsløst. Der er uklarhed omkring henholdsvis børne- og voksensystemets roller og forpligtelser, når en ung forlader en anbringelse. For det andet fungerer samarbejdet omkring anbringelsessager på tværs af kommuner heller ikke optimalt. Handle- og betalingskommunens forpligtelser er et centralt emne hos flere kommuner i deres arbejde med unge i efterværn. Det er derfor vigtigt at vurdere, hvorvidt og hvorledes samarbejde eller informationsdeling på tværs af kommunerne kan konstrueres.

Med til organiseringen af efterværn hører medbestemmelse og medindflydelse af de unge, idet disse forhold er afgørende for de unges muligheder, når de forlader deres anbringelse. Medinddragelse tidligt i processen kan skabe forankring hos den unge og sikre et mindre kaotisk skift fra at være anbragt til at stå på egne ben. Nogle unge skal kæmpe aktivt og indgå i forhandlinger med kommunen for at modtage efterværn. Dog har ikke alle unge ressourcerne til at kæmpe – og ikke alle unge har

en realistisk vurdering af egne behov for støtte og hjælp. Samtidig er der et dilemma omkring, at det kræver ressourcer hos de unge at arbejde for at få efterværn, samtidig med at for mange ressourcer virker diskvalificerende i forhold til at modtage tilbud om efterværn.

EFTERVÆRNSINDSATSER

For det femte viser erfaringsopsamlingen, at der i praksis er stor variation i forhold til, hvornår anbragte unge træder ud af anbringelse og eventuelt ind i efterværn. I nogle kommuner kommer efterværn i umiddelbar forlængelse af anbringelsens ophør, når den unge fylder 18 år. I andre kommuner bliver efterværn effektueret tidligere, det vil sige, før den unge har nået myndighedsalderen. Forskningen peger på, at det er vigtigt at opfange de unge på et så tidligt tidspunkt som muligt, da deres problemer ellers kun bliver endnu værre, som tiden går. Det vil sige, at de unge skal indgå i efterværnsprojekterne tættest muligt på deres udskrivelse fra anbringelse. Risikoen ved en tidlig efterværnsindsats – altså før den unge bliver 18 år – er dog, at den unges barndom og ungdom forkortes i ønsket om at klæde den unge godt på til voksenlivet.

Videns- og erfaringsopsamlingen viser, at særligt to typer af efterværnsindsatser har betydning på dansk grund i forhold til arbejdet med de unge:

- Netværk med andre tidligere anbragte gennem gruppebaserede tilbud
- Personlige relationer til en voksen.

Begge indsats typer er dog forbundet med væsentlige udfordringer. Efterværnsindsatser, der giver den unge mulighed for at møde andre tidligere anbragte, fremhæver nogle unge som gavnlige. For andre unge opleves sådanne gruppebaserede efterværnsindsatser ikke konstruktive. Den personlige relation til en engageret voksen er værdifuld for de unge. Dette synes at bakke op om, at kontaktpersonordningen kan være et gavnligt efterværn for tidligere anbragte. En god relation mellem en kontaktperson og en tidligere anbragt er dog yderst personafhængig.

TIDEN EFTER EFTERVÆRN

For det sjette skal det understreges, at forskningen entydigt viser, at tidligere anbragte unge, som modtager efterværn, klarer sig bedre end tidligere anbragte, som ikke har modtaget efterværn. Efterværn ser således ud

til at have en positiv betydning for de unges liv, om end der endnu ikke er dokumenteret en direkte kausaleffekt.

Denne sammenhæng bør desuden ses i lyset af, at der er stor variation fra kommune til kommune i forhold til, hvor mange unge der får tilbud om efterværn og den deraf følgende forskel på, hvor mange unge der ikke får tilbuddet. Den positive sammenhæng bør også ses i lyset af, at der kan være forskel på, hvor mange ressourcer unge i efterværn har sammenlignet med unge, der ikke får efterværn. Creaming og foranstaltningstræthed kan således være processer, der skiller de særligt ressource-svage unge fra, så denne gruppe ikke får efterværn.

DEL 1:
KONTEKST FOR VIDENS- OG
ERFARINGSOPSAMLINGEN

INDLEDNING

Denne videns- og erfaringsopsamling er finansieret af Socialstyrelsen og giver for første gang i Danmark et sammenfattende billede af, hvad vi på nuværende tidspunkt ved om efterværn i Skandinavien såvel som i Storbritannien og USA. Der er imidlertid ikke tale om en minutøs kortlægning af forskningen på området. Formålet med opsamlingen er at fremhæve tendenser og opmærksomhedspunkter i arbejdet med og viden om efterværn i en form, så praktikere og fagfolk på alle niveauer har et afsæt for at diskutere, hvordan efterværnsarbejdet i Danmark bedst muligt kan tilrettelægges. Dette sker igennem opsamlingens fire delelementer.

BOKS 1.1

Videns- og erfaringsopsamlingens fire delelementer.

- En beskrivelse af, hvor mange unge der er i anbringelse og dermed kan være i målgruppen for at modtage efterværn, når de runder 18 år, samt andelen af unge, der reelt modtager efterværn.
  - En systematisering af tendenserne i national og international forskning omkring udfordringer og problemstillinger ved arbejdet med efterværn.
  - En opsamling af danske kommuners erfaringer med efterværn.
  - En identifikation og sammenfatning af viden og erfaring på tværs af forskellige kilder.
-

Overgangen til voksenlivet kan være vanskelig for unge i almindelighed. For tidligere anbragte unge er den det i særdeleshed. De fleste unge i Danmark kan hente hjælp og støtte af både følelsesmæssig og materiel karakter hos deres mor og far, også efter at de ikke længere deler bopæl med forældrene. Tidligere anbragte unge står derimod ofte alene. De kan ikke tage forbi forældrene med vasketøj eller ringe, når hverdagen som udeboende bliver for udfordrende. Generelt har unge, der afslutter en anbringelse, ringere forudsætninger for at klare overgangen til voksenlivet, blandt andet fordi deres familienetværk ofte er svagt. Samtidig skal disse unge ofte stå på egne ben langt tidligere end andre unge. Unge, der er anbragt uden for hjemmet, træder nemlig ud af ”børnesystemet” og er formelt voksne den dag, de fylder 18 år. Det indebærer for mange, at deres anbringelse ophører, og at de overgår fra lov om social service til lov om aktiv social politik.

De udfordringer, tidligere anbragte oplever i forbindelse med overgangen fra anbringelse til en selvstændig voksentilværelse, afspejler sig i faktorer som ustabile boligforhold, svagt eller manglende netværk, ensomhed, ringere fysisk sundhed end deres jævnaldrende, højere risiko for misbrug, psykiske lidelser og ikke mindst signifikant ringere chance for at gennemføre en ungdomsuddannelse og dermed at opnå selvforsørgelse. Desuden knytter der sig i overgangen til en selvstændig voksentilværelse en række konkrete udfordringer i forhold til at mestre dagligdags beslutninger (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Egelund & Hestbæk, 2003; Espersen, 2004; Olsen, Egelund & Lausten, 2011).

Indførelsen af efterværn er et af de initiativer, som er taget med henblik på at sikre tidligere anbragte unges mulighed for at udvikle et selvstændigt voksenliv. Formålet med efterværn er at lette anbragte unges overgang til voksenlivet og skabe fundamentet for, at de får samme muligheder for personlig udfoldelse, udvikling og sundhed som deres jævnaldrende, på trods af de særlige udfordringer der er forbundet med anbringelsens ophør – og med i det hele taget at have været anbragt uden for hjemmet.

DANSK LOVGIVNING OM EFTERVÆRN

Det er i lov om social service, at reglerne, som kommuner skal følge i forbindelse med unges udtrædelse af anbringelse, præsenteres. Især er de relevante paragraffer i denne henseende § 68 vedrørende ophør af foran-

staltninger og videreførelse af anbringelse samt § 76, der omhandler tilbud til unge fra 18 år til og med 22 år (Socialministeriet, 2011a).

BOKS 1.2

Serviceovens § 68, stk. 12.

Kommunalbestyrelsen i den unges opholdskommune skal senest 6 måneder forud for ophør af en anbringelse ved det fyldte 18. år træffe afgørelse om, hvorvidt den unge har behov for efterværn, og i givet fald træffe afgørelse om, hvilke foranstaltninger der skal iværksættes efter § 76. Kommunalbestyrelsen skal forinden da i samarbejde med den unge have revideret handleplanen og herunder have taget stilling til den unges videre forløb med hensyn til uddannelse og beskæftigelse samt øvrige relevante forhold.

Kilde: Bekendtgørelse af lov om social service.

I serviceovens § 68, stk. 12, pointeres det, at kommunen skal træffe en afgørelse om, hvorvidt en anbragt ung har behov for en foranstaltning efter serviceovens § 76 – de såkaldte efterværnsparagraffer. Kommunalbestyrelsen skal med andre ord ikke kun træffe afgørelse i de tilfælde, hvor den unge skal have efterværn. Det skal også ske i de tilfælde, hvor den unge ikke skal modtage efterværn. Dette er et perspektiv, som er relevant under kapitel 4, 'Unge i efterværn'.

I forhold til kontaktpersonordningen fremgår det af vejledningen til serviceoven, at eksempelvis en mentor kan udgøre en gennemgribende og stabil voksenkontakt, der således ikke forsvinder, når den unge opnår en bestemt alder (Socialministeriet, 2011b). Udslusningsordningen er et tilbud rettet mod den gruppe af tidligere anbragte unge, der har behov for ophold af kortere varighed i det tidligere anbringelsessted. Det kan eksempelvis være relevant for de unge, som ikke har en naturlig hjemmebase, hvor de kan komme i weekender, ferier og lignende. Disse unge har herved mulighed for at besøge anbringelsesstedet, som andre unge besøger deres forældre.

Kommunen skal træffe afgørelse om efterværn, når det anses for at være af væsentlig betydning af hensyn til den unges behov for støtte, og når den unge er indforstået med efterværnet. I vejledningen til serviceoven bliver det fremhævet, at der i forbindelse med tilrettelæggelsen af støtte skal være et fremadrettet fokus på den unges livssituation og evne til at føre en selvstændig tilværelse. Dette indebærer et fokus på den unges uddannelse og beskæftigelse samt andre relevante forhold – eksempelvis en stabil og selvstændig boligsituation for den unge eller økonomihåndtering. I vejledningen pointeres det desuden, at det er vigtigt, at

kommunalbestyrelsen anlægger et helhedsperspektiv i forhold til den unges tilværelse og udvikling i indsatsen over for det enkelte barn eller den unge. Eksempelvis er det særligt vigtigt i forhold til unge over 15 år at tage hensyn til relationerne til nærmiljøet (Socialministeriet, 2011b).

BOKS 1.3

Serviceovens § 76, stk. 12, Tilbud til unge fra 18 til 22 år.

Kommunalbestyrelsen skal tilbyde hjælp efter stk. 2-5 til unge i alderen fra 18-22 år, når det må anses for at være af væsentlig betydning af hensyn til den unges behov for støtte, og hvis den unge er indforstået hermed. Hjælpen skal bidrage til en god overgang til en selvstændig tilværelse og herunder have fokus på at understøtte den unges uddannelse og beskæftigelse samt øvrige relevante forhold, for eksempel anskaffelse af selvstændig bolig.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om, at en udpeget fast kontaktperson, jf. § 52, stk. 3, nr. 6, kan opretholdes efter det fyldte 18. år.

Stk. 3. For unge, der er eller var anbragt uden for hjemmet i et anbringelsessted efter reglerne i kapitel 11 umiddelbart inden det fyldte 18. år, kan kommunalbestyrelsen træffe afgørelse om:

1. at døgnophold, jf. § 55, på et anbringelsessted, jf. § 66, opretholdes
2. at udpege en fast kontaktperson for den unge, jf. § 52, stk. 3, nr. 6
3. at etablere en udslningsordning, jf. § 55, i det hidtidige anbringelsessted
4. at tildele andre former for støtte, der har til formål at bidrage til en god overgang til en selvstændig tilværelse for den unge.

Stk. 4. Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om, at støtte efter stk. 2 og 3 kan tildeles eller genetableres indtil det 23. år, hvis

1. den unge fortryder tidligere at have afvist støtte, og behovet fortsat er til stede
2. den unges situation ændrer sig, så der senere opstår et behov for støtte
3. støtte er ophørt, jf. stk. 6, og behovet herfor opstår igen.

Stk. 5. Kommunalbestyrelsen skal tilbyde unge, der umiddelbart inden det fyldte 18. år er eller var anbragt uden samtykke fra forældremyndighedsindehaveren, og den unge, der er fyldt 15 år, jf. § 58, støtte i form af en kontaktperson frem til det fyldte 23. år. Støtte tilbydes unge, der ikke tilbydes støtte i form af opretholdelse af døgnophold efter stk. 3, nr. 1.

Stk. 6. Tilbud efter stk. 2-5 skal ophøre, når de ikke længere opfylder deres formål under hensyn til den unges behov for støtte, eller når den unge fylder 23 år.

Stk. 7. Kommunalbestyrelsen skal, i det omfang det er muligt, sørge for, at unge, som har været anbragt uden for hjemmet efter reglerne i kapitel 11, umiddelbart inden det fyldte 18. år får mulighed for at vende tilbage til det tidligere anbringelsessted kortvarigt, uanset om der iværksættes foranstaltninger efter stk. 3.

Kilde: Bekendtgørelse af lov om social service.

Disse perspektiver omkring fokus i arbejdet med udsatte børn og unge skal ses i forlængelse af § 46 – den såkaldte formålsparagraf. Formålsparagraffen angiver, at man i støtten til udsatte børn og unge skal have et

langsigtet perspektiv, der forbereder børnene og de unge på et selvstændigt voksenliv.

BOKS 1.4

Serviceovens § 46, Formålet med særlig støtte til børn og unge.

Formålet med at yde støtte til børn og unge, der har et særligt behov herfor, er at sikre, at disse børn og unge kan opnå de samme muligheder for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv som deres jævnaldrende. Støtten skal ydes med henblik på at sikre barnets eller den unges bedste og skal have til formål at:

1. sikre kontinuitet i opvæksten og et trygt omsorgsmiljø, der tilbyder nære og stabile relationer til voksne, bl.a. ved at understøtte barnets eller den unges familiemæssige relationer og øvrige netværk
2. sikre barnets eller den unges muligheder for personlig udvikling og opbygning af kompetencer til at indgå i sociale relationer og netværk
3. understøtte barnets eller den unges skolegang og mulighed for at gennemføre en uddannelse
4. fremme barnets eller den unges sundhed og trivsel
5. forberede barnet eller den unge til et selvstændigt voksenliv.

Stk. 2. Støtten skal være tidlig og helhedsorienteret, så problemer så vidt muligt kan forebygges og afhjælpes i hjemmet eller i det nære miljø. Støtten skal i hvert enkelt tilfælde tilrettelægges på baggrund af en konkret vurdering af det enkelte barns eller den unges og familiens forhold.

Stk. 3. Støtten skal bygge på barnets eller den unges egne ressourcer, og barnets eller den unges synspunkter skal altid inddrages med passende vægt i overensstemmelse med alder og modenhed. Barnets eller den unges vanskeligheder skal så vidt muligt løses i samarbejde med familien og med dennes medvirken. Hvis dette ikke er muligt, skal foranstaltningens baggrund, formål og indhold tydeliggøres for forældremyndighedsindehaveren og for barnet eller den unge.

Kilde: Bekendtgørelse af lov om social service.

Det er ikke alle unge, der står over for at forlade en anbringelse, som har brug for støtte efter efterværnsparagrafferne. Nogle unge kan uden væsentligt større problemer end deres jævnaldrende træde ud i voksenlivet. Hvorvidt der skal iværksættes efterværn, bygger på en vurdering af, om efterværnet vil bidrage til, at den unge får en bedre overgang til voksenlivet. Det er afgørende, at der sker en udvikling i den unges liv under efterværnet. Vejledningen fremhæver et eksempel, hvor der for en ung med handleplan for funktionsnedsættelse står, at den unge skal flytte fra en institution for børn og unge til en for voksne, uden at der sker væsentlige forandringer i den unges liv, såsom uddannelse eller arbejde. Dette er ikke en overgang til voksenlivet efter efterværnsparagrafferne (Socialministeriet, 2011b). I vejledningen til serviceoven pointeres det, at:

Hensigten med reglerne om tilbud til de 18-22-årige er ikke at fastholde unge over 18 år i tilbud til børn og unge. Det er derimod hensigten at give de unge, der har behov for denne særlige støtte, mulighed for en mere glidende overgang til voksentilværelsen (Socialministeriet, 2011b).

Efterværn er et tilbud og ikke en ret for alle anbragte unge – det er kun unge, der er anbragt uden samtykke, som *skal* tilbydes efterværn. Tidligere anbragtes mulighed for at modtage støtte og hjælp efter efterværnsparagrafferne gælder hele perioden, fra den unge er fyldt 18 år, indtil den unge fylder 23 år. Det indebærer, at den unge kan fortryde tidligere at have afvist støtte, eller den unge kan henvende sig, hvis behovet for støtte opstår (igen).

Efterværnet skal ophøre, når tilbuddet ikke længere opfylder dets formål under hensyn til den unges behov for støtte, eller når den unge fylder 23 år. Det er kommunen, der træffer afgørelse om, hvorvidt betingelserne for efterværnet er opfyldt, ligesom kommunen træffer afgørelse om ophør af tilbuddet. Den unge kan imidlertid klage over kommunalbestyrelsens afgørelse om, hvorvidt der iværksættes efterværn, indholdet af et eventuelt efterværn samt kommunalbestyrelsens beslutning om at afslutte et efterværn.

DEN KOMMUNALE ANSVARSFORDELING VED TILDELING AF EFTERVÆRN

Unge, der er anbragt uden for eget hjem, er ofte anbragt i en anden kommune end den, hvor forældrene bor. Som udgangspunkt har den unge dog samme opholdskommune som forældrene. Når den unge fylder 18 år, får den unge imidlertid selvstændig opholdskommune i den kommune, hvor vedkommende bor. Dette aspekt rejser spørgsmålet om handlekommune, betalingskommune, opholdskommune og mellemkommunal refusion.¹

Oftest, men ikke altid, er opholdskommunen også handlekommune. Det vil sige, at kommunen har handleforpligtelsen og dermed pligt til at tilbyde den unge særlig støtte og foranstaltninger. Opholds- og

---

1. Det er ikke kun i forbindelse med efterværn, at loven skelner mellem opholds- og handlekommune. Reglerne for opholds- og handlekommune er fastlagt i retssikkerhedsloven, og reglerne gælder for de love, som er omfattet af retssikkerhedsloven.

handlekommunen er den kommune, som træffer afgørelsen om at anbringe barnet eller den unge uden for hjemmet – også i de tilfælde, hvor barnet eller den unge anbringes i en anden kommune. Samtidig er opholds- og handlekommunen også betalingskommunen. Det er således den kommune, som træffer afgørelsen om, at et barn eller en ung skal anbringes uden for hjemmet, der skal betale udgifterne for anbringelsen. Det forhold, at en kommune skal betale udgifterne for anbringelse af et barn eller en ung i en anden kommune, gør sig ofte gældende og hører ind under vilkårene for mellemkommunal refusion.

Hvis en anbragt ung bor i en anden kommune end handle- og opholdskommunen ved sit 18. år, skifter handleforpligtelsen og opholdskommunen imidlertid, men ikke betalingsforpligtelsen (Socialministeriet, 2011b). Dette er et centralt punkt i mange kommuners arbejde med unge i efterværn, da den mellemkommunale refusion i disse tilfælde fortsætter ud over den unges 18. år.

BOKS 1.5

Retssikkerhedsloven, § 9c, stk. 3, Mellemkommunal refusion.

Når opholdskommunen har ret til refusion efter stk. 2, nr. 6, fortsætter denne refusion, hvis der iværksættes foranstaltninger efter § 76, stk. 3, i lov om social service.

Kilde: Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område.

Mellemkommunal refusion henviser således til, at den nye opholdskommune kan kræve refusion fra den hidtidige opholdskommune, hvis den hidtidige opholdskommune eller en anden offentlig myndighed har medvirket til, at den unge har fået ophold i den nye opholdskommune. Refusion er således aktuel, hvis den tidligere kommune har medvirket til, at den unge eksempelvis flytter til en bolig eller et anbringelsessted i en anden kommune.

Det er den unges nye opholdskommune, der afgør, hvorvidt den unge skal modtage tilbud efter efterværnsparagraffen, § 76. Samtidig er det den kommune, hvor den unge opholder sig 6 måneder før sin 18-årsfødselsdag, som skal revidere handleplanen. Dermed er det ikke nødvendigvis den samme kommune, der reviderer handleplanerne, som skal iværksætte støtten. Da den hidtidige opholdskommune ikke kan forpligte den nye opholdskommune økonomisk, indeholder handleplanen i disse tilfælde i højere grad anbefalinger til handling end konkrete initiativer,

som skal iværksættes. Den endelige beslutning om, hvad der skal ske med den unge efter det fyldte 18. år, træffes af den nye opholdskommune.

BOKS 1.6

Serviceoven, § 68, stk. 13 og stk. 14, Når en ung skifter opholdskommune.

Stk. 13. Hvis en ung i alderen 18 til 22 år, der har været anbragt indtil sit fyldte 18. år, eller som har haft en fast kontaktperson indtil sit fyldte 18. år, skifter opholdskommune, skal den hidtidige opholdskommune forud for skiftet oversende den unges reviderede handleplan, jf. stk. 12, til den nye opholdskommune. Oversendelse af handleplanen skal ske med samtykke fra den unge og forældremyndighedsindehaveren.

Stk. 14. Den nye opholdskommune skal inden 30 dage fra modtagelsen træffe afgørelse om, hvorvidt den unge har behov for støtte efter § 76, og i givet fald træffe afgørelse om, hvilke foranstaltninger der skal iværksættes. Hvis der iværksættes støtte efter § 76, skal der udarbejdes en ny handleplan, jf. § 140.

Kilde: Bekendtgørelse af lov om social service.

Den hidtidige opholdskommune skal sende den unges handleplan hurtigst muligt til den nye opholdskommune, så handleplanerne kan danne grundlag for nye afgørelser. De nye afgørelser skal træffes senest 30 dage, efter at den nye opholdskommune har modtaget handleplanerne. Samtidig skal der udfærdiges en ny handleplan. I forbindelse med overdragelsen af handleforpligtelsen fremhæves det i vejledningen til serviceloven:

Det betyder, at det er vigtigt, at de involverede kommuner indleder et samarbejde omkring den unge i forbindelse med, at handleplanen skal laves 6 måneder, før den unge fylder 18, således, at det sikres, at den unge ved, hvordan fremtiden ser ud, efter at han eller hun er fyldt 18 år. Den koordinerede indsats er væsentlig, da mange af de unge, der tilbydes efterværn, er skrøbelige unge, der har behov for stabilitet og viden om, hvad fremtiden bringer (Socialministeriet, 2011b).

EFTERVÆRNSLOVGIVNING I ET INTERNATIONALT PERSPEKTIV

Lovgivningen på efterværnsområdet varierer imellem de lande, vi ser på i videns- og erfaringsopsamlingen. Der er ligeledes variation i forhold til, hvorvidt lokale myndigheder er pålagt at levere specifikke foranstaltning-

ger, eller om myndighederne blot har muligheden for dette (Hjort & Backe-Hansen, 2008).

DANMARK

Som det er fremgået af det forrige, findes der i Danmark ikke en lov specifikt rettet mod efterværnsmålgruppen. Efterværn blev integreret i serviceloven i 2001 med den såkaldte efterværnsparagraf § 62a. Efterværnsparagraffen gav kommunerne mulighed for at etablere efterværn for unge tidligere anbragte i alderen 18 til og med 22 år (Espersen, 2004). Kommunerne kunne dengang anvende fire forskellige efterværnsforanstaltninger:

1. Opretholdelse af anbringelsen
2. Personlig rådgiver til den unge, der skulle rådgive og vejlede den unge om forskellige praktiske forhold som eksempelvis uddannelse og arbejde
3. Fast kontaktperson til den unge, der skulle etablere en tæt voksenkontakt til den unge og støtte på det nære personlige plan
4. En udslusningsordning i det hidtidige anbringelsessted (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010).

Før 2001 havde kommunerne kun mulighed for at tilbyde en ung en forlængelse af foranstaltninger indtil det fyldte 20. år (Espersen, 2004).

Med indførelsen af Barnets Reform 1. januar 2011 gennemgik efterværnsparagrafferne en række præciseringer (Socialministeriet, 2011a). Blandt andet blev støtteperson og personlig rådgiver lagt sammen, og der blev indført mulighed for en mere åben brug af støttemuligheder via formuleringen at 'tildele andre former for støtte' (Böcker Jakobsen, Sørensen & Langhede, 2011; Socialministeriet, 2011a).

På nuværende tidspunkt, 10 år efter den første efterværnsparagraf, peger kritiske røster stadig på, at der ikke bliver taget nok hånd om de unge, der forlader en anbringelse ved myndighedsalderen. Blandt andet Børns Vilkår, Dansk Socialrådgiverforening og Socialpædagogernes Landsforbund har i pressen kritiseret, at den nuværende lovgivning ikke i tilstrækkelig grad sikrer, at alle unge, der har brug for efterværn, får det (Clemmensen & Drevsfeldt, 2009). Som i andre lande (Bakketeig, 2008) centrerer kritikken sig om, at den brede politiske enighed om behovet for at gøre noget for tidligere anbragte unge ikke bakkes op af økonomiske

rammer, der reelt sikrer, at det negative mønster for tidligere anbragte unge kan blive brudt.

NORGE OG SVERIGE

I Norge reguleres anbragte unges retsstilling via lov om barnvernstjenester av 1992 – også kaldet barnevernsloven og generelle regler på andre retsområder. I barnevernsloven står under § 1-3, at foranstaltninger, som er iværksat før barnets fyldte 18. år, kan opretholdes eller erstattes af andre foranstaltninger, indtil den unge er fyldt 23 år (Barne-, ligestillings- og inkluderingsdepartementet, 2009). Formålet med foranstaltninger til unge over 18 år er at støtte unge, der træder ud af anbringelse, så de som 23-årige kan stå på egne ben. Det er en forudsætning, at den unge samtykker. Det pointeres i § 4-1 i forhold til anvendelsen af særlige tiltag over for børn og unge, at der skal tages udgangspunkt i barnets bedste. Samtidig fremhæves det, at der skal lægges vægt på at give barnet en stabil og god voksenkontakt samt kontinuitet i anbringelsen. På disse punkter er der således mange lighedstræk mellem den norske og danske lovgivning.

Under § 4-15 fremgår det, at barnevernstjenesten i god tid, inden den unge fylder 18 år, skal vurdere, hvorvidt anbringelsen skal opretholdes, eller om den unge skal modtage anden form for støtte og hjælp efter det 18. år (Barne-, ligestillings- og inkluderingsdepartementet, 2009). Loven giver imidlertid ingen anvisning af, hvad der ligger i tidsbetegnelsen 'god tid'. I den danske lovgivning fremgår det, at beslutningen om efterværn skal ske senest 6 måneder, inden den unge fylder 18 år (Socialministeriet, 2011a). Den danske lovgivning fremstår herved mere direkte og specifik end den norske lovgivning, da der i serviceloven fremhæves foranstaltningsformer, dog også med den mere åbne mulighed for at 'tildele andre former for støtte'. Samtidig peger serviceloven på en specifik tidsangivelse for gennemførelsen af samtalen med den unge, hvor emnet er centreret omkring den unges afslutning på anbringelsen.

Der synes imidlertid at være i hvert fald to centrale punkter, hvor den norske og den danske lovgivning i forhold til arbejdet med unge i efterværn adskiller sig fra hinanden. For det første blev der i 2009 indskrevet en central sætning i den norske lovgivning under § 1-3 vedrørende, hvem loven gælder for. Denne sætning lyder:

Ophør av tiltak ved fylte 18 år og avslag på søknad om tiltak etter fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. § 4-1 (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2009).

Et nyt tiltag i Norge er således, at kommunen skal begrunde sit valg, hvis den vælger ikke at give en ung en efterværnsindsats. Med andre ord er det ikke længere de unge, som skal begrunde deres ønske om efterværn, men kommunen, som skal begrunde, hvis de ikke ønsker at tilbyde det. Beslutningen om at ophøre støtten efter det 18. år er et 'enkeltvedtak'. Det betyder, at beslutningen vedrører en bestemt person. Samtidig giver det den unge mulighed for at klage over afgørelsen og få den prøvet på ny.

For det andet er der forskelle imellem Norge og Danmark i forhold til betalingen af efterværn. I Norge er opholdskommunen også handlekommunen, ligesom i Danmark. Hvis en kommune anbringer et barn eller en ung, skal kommunen yde en delvis refusion til den 'statslige regionale barnevernsmyndighed'. Denne refusion fastsættes af departementet. Den centrale forskel er således, at kommunen i Norge ikke selv står for hele betalingen af en anbringelse, men får nogle af udgifterne dækket af den statslige regionale barnevernsmyndighed. Bestemmelsen gælder for børn og unge under 20 år, som er anbragt i plejefamilie eller på institution. For unge over 20 år har den statslige regionale barnevernsmyndighed ikke nogen økonomiske forpligtelser. Det betyder, at tiltag for unge over 20 år er begrænset til indsatser, som hører under det kommunale børnesystems ansvarsområder (Bakketeig, 2008).

Et fælles punkt, som står klart i forhold til lovgivningen i Norge og i Danmark, er, at der på intet tidspunkt i lovparagrafferne nævnes ordet efterværn. De henviser i stedet til at opretholde tiltag eller erstatte tiltag med nye former for støtte. Ved at fravælge at bruge en betegnelse som efterværn om den indsats, som sker efter den unges 18. år, synes der således at være vægt på at fremhæve kontinuiteten i arbejdet med den unge, og at indsatsen ikke skal tage en væsentlig anden form end indsatsen før den unges 18. år.

Til forskel fra Danmark og Norge har Sverige ikke paragraffer i deres 'Socialtjänstlag', der specifikt regulerer overgangen fra at være anbragt til et selvstændigt voksenliv (Socialdepartementet, 2001). Der står således i kapitel 2, § 1, i Socialtjänstlag, at:

Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän (Socialdepartementet, 2001).

Svenske socialarbejdere arbejder på individuelt niveau med de enkelte unge på baggrund af de kommunale politikker og strategier. Det betyder, at der er stor variation i den støtte, som den enkelte unge modtager (Höjer & Sjöblom, 2010). Overordnet set vægter den svenske lovgivning, som den danske og den norske, helhedssynet og indtænkningen af netværk og relationer i arbejdet med udsatte børn og unge (Höjer & Sjöblom, 2010). Herudover skal barnets og den unges opvækstvilkår sikres, der skal blandt andet være fokus på deres uddannelse (Socialdepartementet, 2001).

STORBRIANNIEN OG USA

Til forskel fra de skandinaviske lande har både Storbritannien og USA en lovgivning rettet specifikt mod unge, som forlader en anbringelse. I Storbritannien kom der op igennem 1970'erne og 1980'erne stigende fokus på tidligere anbragtes markant dårligere udgangsposition for at klare sig som voksne. En ny lovgivning i 1989 åbnede op for, at lokale myndigheder kunne tilbyde specialiserede indsatser for tidligere anbragte. Lovgivningen blev senere i 2000 udvidet med 'The Children (Leaving Care) Act', der understregede lokale myndigheders forpligtelse og de unges rettigheder. Koblet sammen med et opgraderet finansieringssystem fra 1998 var formålet, at de nye initiativer skulle sørge for økonomisk støtte til tidligere anbragte unge samt boligtilbud tilpasset deres behov. I lovgivningen står der i dag indført, at britiske lokalmyndigheder skal udarbejde såkaldte *pathway plans* eller handleplaner. Fokus er på unge op til 21 år (Broad, 2005; Hjort & Backe-Hansen, 2008; Stein, 2004).

I USA kom allerede i 1986 'The Independent Living Initiative', som indebar en ændring af sociallovgivningen, og som tildelte stater et budget for udviklingen af *independent living skills* for tidligere anbragte. Fokus på efterværn blev i en amerikansk kontekst intensiveret i 1999, da 'The Foster Care Independence Act' trådte i kraft og optrappede efterværnsindsatsen (Collins, 2001; Collins & Clay, 2009; Mendes, 2005). I USA har myndighederne mulighed for at tilbyde unge en form for efter-

værn. De er dog ikke forpligtede til det (Hjort & Backe-Hansen, 2008). Generelt afspejler udviklingen i blandt andet lovgivning og forskning, at der i USA er stigende interesse for unge, som forlader en anbringelse og skal starte en voksentilværelse.

De amerikanske stater kan få støtte til at hjælpe anbragte unge fra 16-21 år i overgangsfasen til voksenlivet gennem 'The John H. Chafee Foster Care Independence Program' (National Resource Center for Youth Development, 2011; U.S. Department of Health and Human Services, 2011b). Aktiviteterne omfatter, men er ikke begrænset til, hjælp med: uddannelse, beskæftigelse, økonomisk forvaltning, bolig, følelsesmæssig støtte og forbindelser til omsorgsfulde voksne for ældre unge i familiepleje.

At de amerikanske stater har denne mulighed for at få økonomisk støtte til arbejdet med anbragte unge, som skal træde over i voksenlivet, er formodentlig en af de væsentligste årsager til, at vi under vidensopsamlingen finder mange undersøgelser på statsniveau i USA, som har fokus på især bolig- og uddannelsesoutcomes hos tidligere anbragte unge. Med andre ord er disse mindre studier med til at vise – og i nogle tilfælde legitimere – hvad staterne opnår for pengene (se eksempelvis Christenson, 2003).

BEGREBSAFKLARING OG DEFINITIONER

Det centrale begreb i denne opsamling er efterværn. I forskningen om efterværn optræder forskellige og divergerende betegnelser for overgangen fra at være anbragt til som myndig at stå på egne ben: *aftercare*, *ettervern*, *transitions*, *ageing out of care*, *independent living*, *alumni of care* og *leaving care*. Det er dog ikke ligegyldigt, hvilket begreb man bruger. Begreberne rummer forskellige forståelser for og perspektiver på efterværn. Eksempelvis diskuteres det i Norge, hvorvidt den norske version af efterværn, *ettervern*, leder tankerne hen på noget, der kommer efter noget andet. Begrebet associeres nemlig med noget nyt og med et brud i forhold til, hvad der var før. Kritikere af begrebet peger i den forbindelse på, at begreber for unges overgange ikke rummer den kontinuitet og proces, overgangen er. De argumenterer for, at man i højere grad bør fremskrive overgangen fra at være et anbragt barn til at stå på egne ben som en glidende overgang i mange faser. I Norge har særligt Jan Storø peget på, at overgangen

fra barn til voksen må ses som en flerårig proces med flere faser, herunder forberedelsesfasen, udflytningsfasen og opfølgingsfasen (Storø, 2005).

Disse begrebsovervejelser til trods baserer vi i denne opsamling vores forståelse af efterværn på den danske juridiske beskrivelse af efterværn. Dermed lægger vi os i opsamlingen op ad en forståelse af efterværn som de foranstaltninger, nuværende og tidligere anbragte unge kan tilbydes af børnesystemet indtil deres 23. år. Foranstaltningerne dækker som beskrevet opretholdelse af nuværende døgnophold, tildeling af fast kontaktperson, udslningsordning eller andre former for støtte. Dette perspektiv på efterværn har vi valgt, da det er den forståelse af efterværn, vi møder i kommunerne.

Vi bruger i rapporten betegnelserne børnesystemet og voksensystemet. Det gør vi på baggrund af interviews med udvalgte kommuner, der viser, at det er de to begreber, kommunerne selv bruger. Børnesystemet dækker over arbejdet med udsatte børn, unge og familier efter børneparagrafferne. Det inkluderer socialt udsatte børn og unge, hvad enten de hører under en børne- eller socialforvaltning. Voksensystemet dækker over det sociale arbejde efter voksenparagrafferne, og specifikt i denne henseende dækker det over de mulige foranstaltninger og paragraffer, som tidligere anbragte unge kan overgå til, når de overgår fra lov om social service til lov om aktiv social politik.

Afslutningsvist skal det nævnes, at vi igennem rapporten refererer til de tidligere anbragte, der står over for at forlade en anbringelse, og som eventuelt indgår i efterværn, som unge. Vi har således ikke valgt at kalde dem voksne eller unge voksne. Fravalget af termen voksen skyldes primært, at vidensopsamlingen peger på, at tendensen til at udvide 'ungdommen' til at dække en stadigt større periode i livet er et stigende fænomen i det vestlige samfund generelt. Hovedparten af den danske befolkning vil således betegne sig selv som unge, når de er omtrent 18 år. De tidligere anbragte unge er imidlertid en gruppe i befolkningen, som på mange måder ikke har muligheden for at opleve sig som ung. De skal tidligere end deres jævnaldrende træde over i et voksenliv. Vi ønsker hermed at anerkende, at gruppen af anbragte, som skal til at forlade en anbringelse og eventuelt træde over i et efterværn, er unge.

RAPPORTENS INDHOLD

Rapporten indeholder fem dele:

Del 1 præsenterer konteksten for videns- og erfaringsopsamlingen. Del 1 rummer ud over nærværende kapitel et kapitel, hvor opsamlingens metoder præsenteres.

Del 2 giver en præsentation af centrale statistikker på området. Her fokuserer vi på at belyse, hvor mange børn og unge der er anbragt uden for eget hjem, samt hvor mange unge der modtager efterværn, i Danmark såvel som i sammenlignelige lande.

Del 3 præsenterer vidensopsamlingen. Her tegner vi først et billede af feltet ved at fremhæve overordnede temaer om anbringelsens ophør, efterværn samt om det selvstændige voksenliv med udgangspunkt i en dansk kontekst. Dernæst følger et kapitel, som fremhæver viden fra interviews, hvor de unge selv har fået taletid. I kapitlet 'Viden om de unges erfaringer' fokuserer vi således på at viderebringe viden, meninger og oplevelser fra de unge selv.

Del 4 rummer erfaringsopsamlingen, der bygger på interviews med otte udvalgte danske kommuner. Kapitlet omhandler forskellige aspekter, som er relevante i forhold til kommunernes tilbud af efterværn til tidligere anbragte unge.

Del 5 samler op på den viden, vi har genereret via statistikgennemgangen, vidensopsamlingen og erfaringsopsamlingen. I kapitlet præsenterer vi en række opmærksomhedspunkter delt op i temaer. Disse punkter er fremkommet igennem samlede overvejelser og et fokus på hovedtendenser på tværs af rapportens kapitler.

METODEBESKRIVELSE

Videns- og erfaringsopsamlingen baserer sig på tre kilder til viden:

- En gennemgang af tilgængelig offentlig statistik særligt fra Danmark om andelen af unge, der er anbragt uden for eget hjem, og andelen af unge, der modtager efterværn.
- En systematisk opsamling af dansk såvel som international viden om anbragte unge, der forlader en anbringelse, og efterværn.
- En erfaringsopsamling baseret på interviews med nøglepersoner i otte strategisk udvalgte kommuner.

I fællesskab danner disse tre empiriske kilder et solidt grundlag for at dække videns- og erfaringsopsamlingens fire delelementer som belyst i indledningen.

BOKS 2.1

Videns- og erfaringsopsamlingens fire delelementer.

- En beskrivelse af, hvor mange unge der er i anbringelse og dermed kan være i målgruppen for at modtage efterværn, når de runder 18 år, samt andelen af unge, der reelt modtager efterværn.
  - En systematisering af tendenserne i national og international forskning omkring udfordringer og problemstillinger ved arbejdet med efterværn.
  - En opsamling af danske kommuners erfaringer med efterværn.
  - En identifikation og sammenfatning af viden og erfaring på tværs af forskellige kilder.
-

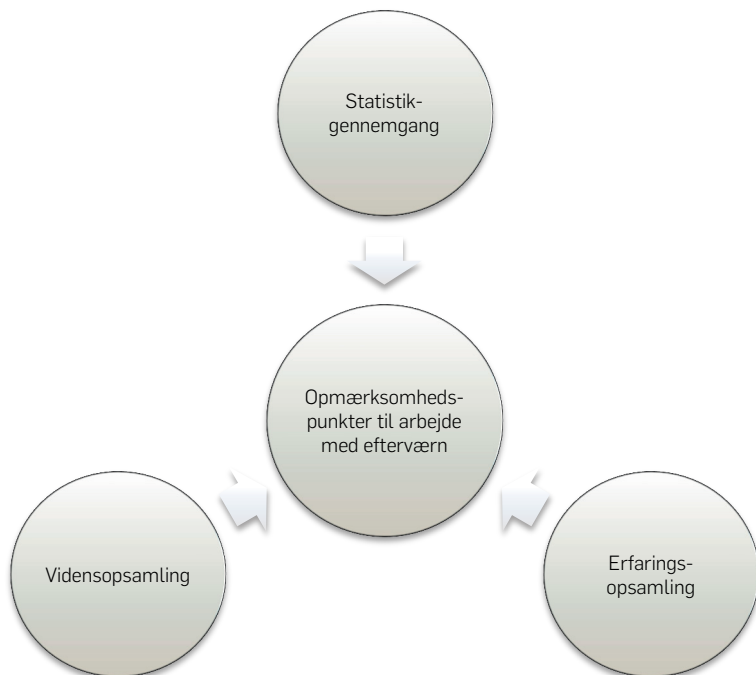
Via statistikgennemgangen får vi for det første et overblik over, hvor mange unge der er i anbringelse og dermed bliver berørt af mulighederne for efterværn, når de runder 18 år, og hvor mange unge der er i efterværn. For det andet giver vidensopsamlingen et nationalt og internationalt overblik over udfordringer, problemstillinger og erfaringer med efterværn. Herunder får vi også viden om andelen af unge i efterværn i de lande, vi har valgt at sammenligne os med. For det tredje bidrager vidensopsamlingen sammen med erfaringsopsamlingen til det tredje delement; et indblik i danske kommuners erfaringer med efterværn. For det fjerde danner statistikgennemgangen, vidensopsamlingen og erfaringsopsamlingen tilsammen afsæt for opsamlingens fjerde delement; en række opmærksomhedspunkter til brug i arbejdet med efterværn. Disse opmærksomhedspunkter er dannet som en syntese på tværs af opsamlingens forskellige vidensformer.

FIGUR 2.1

Videns- og erfaringsopsamlingens kilder til viden.

METODETILGANG VED DEN STATISTISKE GENNEMGANG

De statistiske opgørelser baserer sig på tilgængelige statistikker enten fra offentliggjorte artikler og rapporter eller fra databankerne hos Ankestyrelsen og Danmarks Statistik. Kommunerne indrapporterer data om anbringelser og efterværn til Ankestyrelsen, som dels offentliggør anbringelsesstatistikken i en årlig rapport (Ankestyrelsen, 2011a), dels offentliggør data på deres hjemmeside i form af en databank, hvor man selv kan lave opgørelser til tabeller (Ankestyrelsen, 2011b). Derudover videregiver Ankestyrelsen data til Danmarks Statistik, hvor en begrænset del af anbringelsesstatistikken offentliggøres i deres databank.

Ankestyrelsen ændrede opgørelsesmetoden i anbringelsesstatistikken i 2006. Det betyder, at tal fra 2006 og frem ikke direkte kan sammenlignes med tal fra tidligere år. Ankestyrelsen angiver desuden, at 2006 er et såkaldt prøveår for den nye opgørelsesmetode. Det indebærer, at 2006 ikke er fuldt sammenligneligt med de øvrige år. I opsamlingen har vi derfor kun medtaget tal fra 2007 og frem. Da ikke alle data om anbringelser og efterværn fra Ankestyrelsen offentliggøres, har vi desuden fået de rå data fra Ankestyrelsen. Nogle af opgørelserne er lavet ud fra egne beregninger på disse tal.

Det har betydning for de konklusioner, vi kan drage ud fra de enkelte statistikker, at kommunerne underrapporterer antal afgørelser om efterværn (Ankestyrelsen, 2010). I et internationalt perspektiv skal danske tal over anbragte børn og unge desuden sammenlignes med tal fra andre lande med det forbehold, at anbringelses- og efterværnsstatistikker ikke dækker over det samme i alle lande. Eksempelvis indgår børn med funktionsnedsættelse i de danske tal, mens dette som udgangspunkt ikke gælder lande som Sverige og Norge (Bengtsson & Böcker Jakobsen, 2009).

METODETILGANG VED VIDENSOPSAMLINGEN

Hovedparten af forskningen omkring efterværn foretages uden for Danmarks grænser. Særligt Storbritannien har markeret sig som foregangsland både i forhold til udviklingen af efterværnsforanstaltninger, og når det gælder forskningen på området, mens USA har markeret sig med forskning. Vidensopsamlingen baserer sig på en systematisk gennemgang

af litteratur publiceret fra 2000 til og med september 2011. Litteraturreviewgangen omfatter dansk, skandinavisk, britisk og amerikansk forskning om efterværn.

Vidensopsamlingen viderefører og opdaterer en norsk vidensopsamling om efterværn publiceret i 2008 af Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008). Den norske vidensopsamling rummer forskning publiceret i perioden 1985 til 2008. I vores vidensopsamling har vi opdateret NOVAs vidensopsamling ved at inddrage forskning og undersøgelser publiceret også efter 2008. Det gjorde vi ved at tage udgangspunkt i den litteratur, NOVA fandt i deres gennemgang publiceret fra år 2000 og frem, samtidig med at vi har foretaget en opdateret litteratursøgning på tilsvarende søgeord og i tilsvarende søgebaser publiceret fra 2007 og frem.

I praksis har vi oprettet en litteraturlibrary på baggrund af den litteratur, NOVA fandt i deres søgning. Herefter har vi lavet søgninger på danske, skandinaviske og britiske ord, som på forskellig vis identificerer unge, der forlader en anbringelse, og indfanger den støtte og hjælp, som tilbydes de unge. Disse søgeord er eksempelvis ord som 'efterværn', 'udslusning', 'utslusning', 'ettervern', 'leaving care', 'independent living', 'transition' (se bilag 1 for komplet oversigt over søgeord).

En væsentlig forskel imellem vores søgestrategi og NOVAs er, at vi i vores vidensopsamling inkluderer artikler nævnt i en såkaldt reviewartikel fra 2006, som omhandler 'Independent Living Programmes' (Montgomery, Donkoh & Underhill, 2006). I et review samles artikler og forskning inden for et givet område, og i det nævnte review fra 2006 inkluderede forfatterne 46 referencer. Disse indgår i vores litteraturlibrary. NOVA inkluderede kun selve reviewet, men ikke referencerne. Med udgangspunkt i reviewet har vi fundet 146 artikler.

Da NOVA i 2008 afsluttede deres litteratursøgning, endte de med 82 hits. I vores opdatering af deres søgning fra perioden 2008 til 2011 fik vi omtrent 150 hits på litteratur, som vi anser som relevant for denne vidensopsamling. Der er her frataget litteratur, som er gengangere i forhold til NOVAs litteratursøgning. Det høje antal hits vidner om, at efterværn de sidste par år har fået en stigende opmærksomhed både fra politisk, praksis- og forskningsmæssig side. En forholdsvis stor del af de litteraturfund, som vi har gjort i perioden fra 2008 til 2011, omhandler amerikanske evalueringer af Independent Living Programs. Herunder er en del fundet i tilknytning til review-artiklen af 'Independent Living Pro-

grams'. Af vidensopsamlingen fremgår det også, at der i den engelske litteratur er fokus på de unges boligforhold og risiko for hjemløshed, når de træder ud af anbringelse. Endelig peger vidensopsamlingen på, at der er sket en tydelig stigning i den skandinaviske litteratur om unge, som forlader anbringelse og eventuelt modtager efterværn. I søgningen, som omhandlede unge, der forlader anbringelse og træder ind i efterværn, i danske databaser som 'DanBib', fandt vi 14 litteraturhenvisninger, som er udgivet i perioden fra 2008 til 2011. NOVA fandt i deres søgning seks referencer på efterværn i Danmark. Denne stigning tyder på, at der i Danmark er kommet et større fokus på efterværn igennem de sidste par år og herved også mere litteratur om emnet.

Opsamlingen af viden indeholder forskellige former for publikationer: bøger, artikler, lovskrifter og lignende. En del af årsagen til, at vi har fundet mere viden i Danmark til sammenligning med NOVA, kan skyldes, at vi har et mere grundigt overblik over, hvor de relevante lovtekster og forskellige former for viden findes. Samlet set peger vidensopsamlingen dog på en stigning i viden om og fokus på efterværn igennem de sidste par år.

BEARBEJDNING AF DEN INDSAMLEDE VIDEN

Den indsamlede litteratur har vi bearbejdet i flere faser. I første fase blev litteraturen grovscreenet for relevans. Litteratur af ældre dato blev sorteret fra, ligesom litteratur uden for vores geografiske afgrænsning blev screenet fra. Eksempelvis falder forskning fra 1990'erne om efterværn i Israel uden for denne vidensopsamlings fokus.

Til anden fase i bearbejdningen har vi udarbejdet en liste med centrale nøgleord for at systematisere litteraturen ved at afdække litteraturens karakter, indhold og område. De udarbejdede nøgleord dækker eksempelvis, om litteraturen omhandler tiden efter anbringelse som et bredt fænomen eller sætter specifikt fokus på efterværn. Andre nøgleord afspejler litteraturens art, eksempelvis om en artikel omhandler forskning, statistik, lovregler eller praksis. Vi har desuden søgt på en lang række andre nøgleord for eksempelvis at afdække, om den enkelte litteratur sætter fokus på én specifik form for efterværn eller på ét særligt vilkår blandt tidligere anbragte unge. Gennem anvendelsen af disse nøgleord har vi haft mulighed for at foretage specificerede søgninger i litteraturdatabasen. Samtidig har de udarbejdede nøgleord været gode i forhold til at holde

fokus på relevant litteratur og frasortering af den litteratur, som har vist sig ikke at høre inden for vores fokusområde.

Tredje fase i bearbejdningen har taget udgangspunkt i disse nøgleord og har haft karakter af systematiske søgninger inden for vidensopsamlingens områder. Vi har foretaget søgekombinationer som eksempelvis >USA ↔ forskning ↔ best practice ↔ uddannelse ↔ arbejde<. Denne søgning vil systematisk fremhæve litteratur om amerikansk forskning, der omhandler eksempler på god praksis i forhold til at højne tidligere anbragte unges chancer for at få en uddannelse eller et arbejde.

ANALYSEN

En udfordring, vidensopsamlinger af både national og international litteratur ofte står over for, er, at der er kulturelle og nationale forskelle, der skaber divergens i tilgangen til eksempelvis et område som efterværn. For denne vidensopsamling er det for det første en udfordring, at de inkluderede lande har forskellige socialpolitiske og kulturelle særtræk. Det indebærer, at forskning fra andre lande ikke uden analytisk stillingtagen kan overføres til en dansk sammenhæng. Eksempelvis har børneforsorgen i de enkelte lande forskellig karakter og organisering, og der kan eksistere kulturelt forskellige opfattelser af, hvor alvorlige tidligere anbragte unges problemer skal være, for at de begrundes indsatser i form af efterværn. I forskellige lande vil der samtidig være varierende kulturelle og nationale udfordringer (Egelund & Hestbæk, 2003). En anden udfordring er, at der i litteraturen vil være forskellige forståelser af, hvordan efterværn skal forstås. Dette medfører større forskningsmæssige og praktiske overvejelser, som vi kommer nærmere ind på i kapitel 6, 'Viden om efterværn'.

FORMIDLING AF VIDENSOPSAMLINGEN

Formålet med vidensopsamlingen er ikke at præsentere en fyldestgørende oversigt over litteratur på området. Vidensopsamlingens hensigt er at fremhæve centrale tendenser og temaer ved arbejdet med efterværn. Henviser vi i rapporten til konkret forskning og litteratur, skyldes det, at netop denne litteratur er værd at fremhæve, da den illustrerer tendenser og generelle tematikker på tværs af litteraturen eller giver et nyt perspektiv på en problemstilling.

METODETILGANG VED ERFARINGSOPSAMLINGEN

Det primære empiriske grundlag for erfaringsopsamlingen er en interviewundersøgelse blandt nøglepersoner ansat i kommunalt regi. Herigennem har vi fået det metodiske afsæt for at analysere danske kommuners arbejde med efterværn.

Interviewenes kvalitative islæt har den styrke, at det er muligt at anlægge en eksplorativ tilgang til området. Det skyldes, at interviewsituationen i dette tilfælde giver mulighed for at få belyst vinkler på efterværnsarbejdet, der opstår spontant under interviewet. Eksempelvis kan en interviewet nøgleperson fremhæve et emne, som interviewerens ikke kendte til inden interviewet. Samtidig får vi et dagsaktuelt billede af, hvordan efterværn tilrettelægges og praktiseres i dagens Danmark.

UDVÆLGELSE AF KOMMUNER

Udvælgelsen af kommuner til interviewundersøgelsen har taget afsæt i statistik over omfanget af anbragte unge i de danske kommuner samt ikke mindst andelen af unge i efterværn. Kommunerne er strategisk blevet udvalgt, så vi i interviewundersøgelsen har fået indblik i efterværnsarbejdet hos kommuner med en høj andel af unge i efterværn. Til at perspektivere disse kommuners efterværnsarbejde har vi også udvalgt en kommune med en lille andel af unge i efterværn. Formålet har været at få belyst tanker og overvejelser hos kommunerne i forhold til, hvilke unge de tilbyder efterværn, og hvilke unge der ikke bliver tilbudt efterværn. Vi har også tilstræbt en geografisk spredning, så vores analyser i erfaringsopsamlingen baserer sig på interviews med både by- og landkommuner samt store og små kommuner. Udvælgelsen af kommunerne har således baseret sig på:

- Omfanget af unge, der er anbragt
- Andelen af unge anbragte, der fortsætter i efterværn
- Kommunens størrelse
- Kommunens regionale placering.

Enkelte kommuner har vi aktivt valgt ikke skulle komme i betragtning til at deltage, da de deltager i efterværnsprojekterne under handlingsprogrammet 'Lige muligheder', som SFI evaluerer. 'Lige muligheder' består af 16 initiativer, hvoraf fem vedrører udsatte børn og unge, og heraf om-

handler et initiativ efterværn til tidligere anbragte unge. De kommuner, der deltager i efterværnsprojekterne under 'Lige muligheder', indgår i en projekthelhed og er underlagt andre økonomiske rammer for deres efterværnsarbejde. Samtidig er disse kommuner allerede i færd med at blive evalueret i forbindelse med initiativet med 'Lige muligheder'.

UDVÆLGELSE AF DE KOMMUNALE NØGLEPERSONER

Vi inviterede i alt 10 kommuner til at deltage i interviewundersøgelsen. Kommunerne fik en invitation til at deltage stilet til deres øverste relevante chef inden for børnesystemet. I invitationen var videns- og erfaringsopsamlingens formål beskrevet, og vi efterspurgte kontakt til en nøgleperson i kommunen, der har indsigt i de overvejelser og valg, som ligger bag organiseringen af efterværnet i kommunen. Ønsket har været at få kontakt til en central person, der både kender til kommunens strategier på efterværnsområdet og til den konkrete praksis. Kommunen har selv afgjort, hvem der har deltaget i interviewet, og vi har interviewet personer i forskellige positioner. Nogle har i det daglige tæt kontakt til efterværnsmedarbejderne og de unge, andre har et mere strategisk og overordnet kendskab til området.

Generelt har kommunerne været meget imødekommende i forhold til at deltage. Flere kommuner har således eksplicit tilkendegivet, at efterværnsarbejdet lige nu fylder meget i tilrettelæggelsen af strategier på området, hvilket betyder, at videns- og erfaringsopsamlingen har været et velkomment indslag til de interne debatter i kommunen.

SEMISTRUKTUREREDE TELEFONINTERVIEWS

Vi har gennemført interviewene i efteråret 2011, og der blev i alt foretaget interviews med otte kommuner. To kommuner har ikke responderet på henvendelserne om at deltage. I alt er der foretaget ni interviews, da der i en kommune er foretaget to interviews med forskellige nøglepersoner. I interviewene indgår samlet set 11 nøglepersoner, da det ene interview blev gennemført som et fokusgruppeinterview med tre tilstedeværende. Fokusgruppeinterviewet fandt sted tidligt i interviewprocessen og har fungeret som pejlemærke for de andre interviews. Deltagerne i fokusgruppen kom fra forskellige niveauer i kommunen og supplerede hinandens indsigt i kommunens efterværnsarbejde.

Interviewene blev med undtagelse af det ene fokusgruppeinterview foretaget som telefoninterviews. Baggrunden for at interviewe over

telefonen har været et resourcespørgsmål, da vi ved denne interviewform har sparet transporttiden. Samtidig er opsamlingen og dermed omdrejningspunktet i interviewet for interviewpersonerne ikke ømtålelig og har ikke krævet særligt sensible interviewteknikker, der kunne plædere for at foretage interviewene ansigt til ansigt.

Den fysiske afstand, der naturligt er i et telefoninterview, kan betyde, at det kan være sværere for interviewereren at spørge ind til penible eller usagte områder. Blandt andet i dette lys valgte vi at supplere telefoninterviewene med fokusgruppeinterviewet, som blev foretaget i kommunen ansigt til ansigt med de udvalgte nøglepersoner på kommunens efterværnsområde. Det var dels for at få mulighed for at gå mere i dybden, som et ansigt til ansigt-interview kan bidrage til, dels for at få en fornemmelse for, om telefoninterviewene var tilstrækkelig fyldige og dækkede de relevante områder.

Interviewene har taget udgangspunkt i en såkaldt semistruktureret interviewguide. Den semistrukturerede form henviser til, at vi på forhånd har formuleret en række temaer, der igen har været operationaliseret i konkrete, men åbne spørgsmål. Disse spørgsmål skal interviewereren stille i løbet af interviewet. Den semistrukturerede form åbner dog op for afvigelser og diskurser, hvis interviewpersonen kommer ind på relevante områder, ligesom spørgsmål kan tages i vilkårlig rækkefølge afhængigt af, hvad der i interviewsituationen er mest meningsfuldt.

Interviewene har fundet sted halvvejs inde i vidensopsamlingen. De konkrete spørgsmål har vi udarbejdet ud fra den viden, vi havde om efterværnsområdet på pågældende tidspunkt. Vi har særligt ladet os inspirere af to undersøgelser i SFI-regi: En interviewundersøgelse blandt sagsbehandlere i Danmark, der sætter fokus på kommunernes organisering af efterværnsindsatsen med henblik på at identificere faktorer, der kan skabe vellykkede efterværnsforløb (Espersen, 2004), samt en midtvejsevaluering af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige muligheder' (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). I interviewene har vi blandt andet spurgt ind til:

- Kommunernes parametre for at tilbyde/ikke tilbyde efterværn
- Hvilke efterværnsindsatser kommunerne vælger at tilbyde de unge/fravælger at tilbyde
- Den omtrentlige varighed for efterværnsindsatser
- Kommunernes organisering af arbejdet med efterværn

- Samarbejdet med andre aktører (voksenforvaltningen, andre kommuner, private efterværnsaktører og anbringelsessteder).

De forberedte spørgsmål i interviewguiden blev i en forkortet udgave sendt til kommunerne forud for interviewet (se bilag 2 for interviewtemaer). Det har givet kommunerne mulighed for at forberede sig på interviewet. Formålet med denne strategi har især været at give dem mulighed for at finde tal og statistik frem om andelen af unge i efterværn, i det omfang disse tal var tilgængelige. Samtidig har den fremsendte interviewguide fungeret som en reminder, der skulle sikre, at ingen kommuner faldt fra, når de først havde givet tilsagn om deltagelse.

BEARBEJDNING OG FORMIDLING AF INTERVIEWENE

Et undersøgelsesmateriale, der består af ni interviews, kan ikke påberåbe sig repræsentativitet for alle kommuners arbejde med efterværn i Danmark. Det er heller ikke hensigten. Hensigten er derimod på eksplorativ vis at afdække tematikker og erfaringer blandt kommuner, der kan komme andre kommuner til gode. Med de ni interviews afdækker vi centrale temaer i kommunernes efterværnsarbejde. Der er således i erfaringsopsamlingen tale om udvalgte kommuners specifikke erfaringer med praksis og organiseringen i forhold til efterværn. Ved at sammenholde den viden, interviewundersøgelsen genererer, med vidensopsamlingen er det vores mål, at de konkrete belysninger og analyser af kommuners praksis er sammenhængende og relevante (Kvale, 1996).

BOKS 2.2

Kategorier af interviewede nøglepersoner i de otte deltagende kommuner.

- Leder. Det kan eksempelvis være en afdelingsleder eller børne- og familiechef.
  - Konsulent. Det kan eksempelvis være en special- eller udviklingskonsulent inden for børnesystemet.
  - Praktiker. Det er en person, som i sin daglige praksis arbejder direkte med efterværn.
-

Vi har optaget interviewene på en lydfil, og umiddelbart efter hvert interview er der foretaget en kondensering af interviewets indhold. Når vi i rapporten gengiver citater fra interviewene, fremstår disse i anonymiseret form. Da de danske kommuner har forskellige måder at organisere sig på, er der risiko for, at interviewpersonen kan genkendes, såfremt vi i rap-

porten henviser til personens fulde titel. I rapporten henviser vi derfor udelukkende til en grov kategorisering af tre typer af interviewede faggrupper inden for børnesystemet:

Blandt de 11 interviewede var der syv ledere, en praktiker og tre konsulenter.

METODETILGANG VED HOVEDTENDENSER OG OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER

I rapportens afsluttende kapitel har vi samlet de hovedtendenser og den række af opmærksomhedspunkter, som er fremkommet igennem rapportens øvrige kapitler – og herved de forskellige former for kilder til viden. Dette sker primært ved at basere kapitlet på de øvrige kapitlers afsluttende sammenfatninger af opmærksomhedspunkter. De afsluttende tendenser og opmærksomhedspunkter sammenfatter således de problemstillinger, perspektiver og pointer til god praksis i arbejdet med efterværn, som er fremkommet igennem videns- og erfaringsopsamlingen.

DEL 2:
ANBRINGESES- OG
EFTERVÆRNSSTATISTIK

ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Inden vi i næste kapitel kommer ind på de forskellige aspekter i forhold til unge i efterværn, er det vigtigt at se nærmere på, hvad der kendetegner børn og unge, som er i anbringelse. Formålet med denne gennemgang er at give læseren et indblik i, hvilke børn og unge som potentielt kan have brug for efterværn, når de engang forlader en anbringelse, men også at tegne et billede af de forskellige forhold og vilkår, som kan gøre sig gældende for børnene og de unge under anbringelse. Anbringelse er med andre ord ikke én form for indsats, men dækker over en lang række forskellige former for indsatser, som berører børn og unge på forskellige tidspunkter i deres liv.

Kapitlet sætter fokus på andelen af anbragte og den udvikling, der har været i anbringelserne. Hvor mange drejer det sig om? Hvornår bliver de anbragt? Hvor bliver de anbragt, og hvor længe er de anbragt? Til sidst i kapitlet ser vi på disse forhold i et bredere perspektiv, idet vi inddrager internationale erfaringer med anbringelse. Specielt ser vi på, hvordan det er i USA, Storbritannien, Norge og Sverige set i forhold til i Danmark.

Kapitlet baserer sig på statistikker fra Ankestyrelsen og Danmarks Statistik i perioden 2007 til og med 2010, hvilket er det seneste år med tilgængelige data. I forhold til statistiske tendenser fra andre lande baserer viden sig dels på artikler i vidensopsamlingen med information

om andre landes tal om anbragte og unge i efterværn, dels på information fra landenes statistiske kontorer.

ANBRINGELSER I TAL – NATIONALT

I Danmark er der anbragt omkring 12.000 børn og unge uden for hjemmet, hvilket svarer til ca. 1 pct. af alle børn og unge i alderen 0-17 år (Ankestyrelsen, 2011a). Denne andel har været stabil fra 2007 til 2010 – og i virkeligheden længere tilbage end det, da andelen af anbragte børn og unge i Danmark har ligget omkring 1 pct. de sidste 30-40 år (Olsen, Egelund & Lausten, 2011). Der anbringes lidt flere drenge (54 pct.) end piger (46 pct.), hvilket gør, at der er en overrepræsentation af anbragte drenge i forhold til befolkningssammensætningen i den tilsvarende aldersgruppe, hvor 51 pct. er drenge, og 49 pct. er piger (Ankestyrelsen, 2011a).

Aldersfordelingen for de anbragte børn og unge har også været konstant i perioden 2007-2010. Omkring 1 pct. af de anbragte er under 1 år, og denne andel stiger ikke overraskende med alderen, således at omkring 15 pct. af de anbragte er 17 år. Det vil sige, at den gruppe, som potentielt står over for en afgørelse om efterværn i 2010, var på ca. 1.800 unge på landsplan (Ankestyrelsen, 2011b).

TABEL 3.1

Kommunale afgørelser om nye anbringelser af børn og unge fordelt efter aldersgrupper. Særskilt for 2007-2010. Antal og procent.

Alder, år	2007		2008		2009		2010	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
0-3	353	9	397	11	377	12	366	13
4-6	222	6	202	6	172	5	181	6
7-11	561	15	515	14	438	14	416	15
12-14	1.081	29	1.006	28	852	27	651	23
15-17	1.532	41	1.506	42	1.347	42	1.191	42
I alt	3.749	100	3.626	101	3.186	100	2.805	99

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b.

Unge er overrepræsenterede i anbringelsesstatistikken i forhold til yngre børn, og andelen af anbringelser stiger ikke jævnt med alderen. I tabel 3.1 er angivet antallet af nye kommunale afgørelser om anbringelser af børn og unge for forskellige aldersgrupper og inden for et givent år. Det ses,

at der er stor forskel på, hvornår børn og unge bliver anbragt uden for hjemmet. Omtrent 70 pct. af afgørelserne drejer sig om de 12-17-årige, og de 15-17-årige udgør alene ca. 40 pct. af alle nye anbringelser.

En dansk forskningsrapport om anbragte børn af Signe Hald Andersen m.fl. (2010) giver flere forklaringer på denne forskel. En forklaring er, at små børn ikke selv er i stand til at gøre opmærksom på omsorgssvigt og derfor kun fjernes fra hjemmet i tilfælde af synlig vanrøgt eller synlige overgreb fra forældrenes side. Samtidig har der været en tradition for, at det sociale system prioriterer relationen mellem barnet og de biologiske forældre højt, hvilket trækker i retning af, at de små børn først fjernes ved grove svigt.

De større børn kan derimod i højere grad selv aktivt gøre opmærksom på deres problemer eksempelvis ved at tale med en lærer i skolen og lignende. Problemer kan for de større børn også være relateret til børnene selv i form af risikoadfærd som begyndende kriminalitet og brug af rusmidler (Hald Andersen m.fl., 2010). Desuden er der, som vi vil komme ind på senere, flere typer af anbringelsestilbud for ældre børn og unge, end der er for de små børn. Det kan være med til at forklare, hvorfor der fjernes flere større end mindre børn fra hjemmet.

Hvis vi vender tilbage til tabel 3.1, ser vi, at der er sket en ændring i omfanget af nye anbringelser. Det totale antal er faldet fra 3.749 afgørelser i 2007 til 2.805 afgørelser i 2010, hvilket svarer til en nedgang på omtrent 25 pct. Specielt har nedgangen været stor fra 2008 til 2009. Ser vi bort fra de små børn, er faldet i store træk jævnt fordelt ud over aldersgrupperne, da fordelingen i aldersgrupperne har været nogenlunde konstant, dog med mindre forskelle. Således har der været lidt større fald i anbringelser blandt de 12-14-årige. Det er dog stadig langt de fleste anbringelser, som vedrører de 15-17-årige. For de små børn har tendensen været modsat, idet 9 pct. af anbringelserne drejer sig om de 0-3-årige i 2007, hvilket er steget til 13 pct. i 2010.

ANBRINGELSESDFORMER

I 2010 var ca. halvdelen af de anbragte børn anbragt i familiepleje, 6 pct. var anbragt i netværksfamilie (halvdelen inden for slægten), 19 pct. i en eller anden form for døgnpleje, 21 pct. på et socialpædagogisk opholdssted (inklusive kostskoler og efterskoler), og 8 pct. var anbragt andre steder (Ankestyrelsen, 2011b).

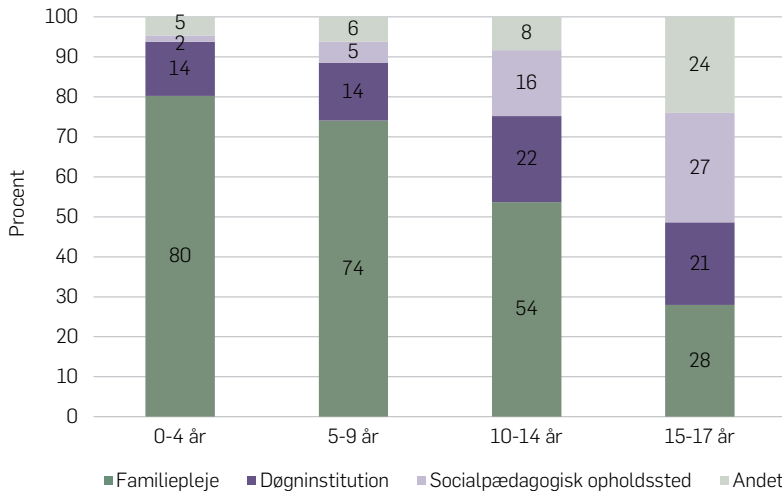
Der er, som vi allerede har været inde på, en forskel i typen af anbringelsessted afhængigt af alder. I figur 3.1 ses andel anbragte børn og unge fordelt efter anbringelsestype og alder i 2010. Figuren viser, at de mindre børn hovedsageligt er anbragt i familiepleje, og at andelen af børn i familiepleje falder med stigende alder. Anvendelsen af de forskellige typer anbringelser har været konstant siden 2007. Det skal bemærkes, at tallene også indeholder børn med funktionsnedsættelse og ikke kun børn, der er fjernet på grund af sociale problemer. Dette kan eksempelvis være med til at forklare en del af de 0-4-årige, som ikke er anbragt i familiepleje.

For de større børn eller unge er der et mere differentieret udbud af anbringelsesformer, som specielt er rettet mod denne gruppe (Hald Andersen m.fl., 2010). Det betyder, at det kan være lettere at finde et alternativ til ophold i hjemmet for denne gruppe. For de unge 15-17-årige er de mest anvendte anbringelsesformer: familiepleje (28 pct.), socialpædagogisk opholdssted (27 pct.), døgninstitution (21 pct.) og andet (24 pct.). Andet dækker over en kost-, ungdoms- eller efterskole, skibsprojekt, eget værelse, kommunalt døgntilbud eller uoplyst. For de 15-17-årige er 9 pct. anbragt på en eller anden form for kostskole, imens 7 pct. er på et kommunalt døgntilbud, og 8 pct. bor på eget værelse. At der er denne variation imellem de unges anbringelsesformer, kan have betydning for den støtte og hjælp, som de har behov for at modtage i efterværnet. Unge, som har været anbragt i familiepleje, kan således have et andet behov end unge, der har været anbragt på en døgninstitution.

Et andet forhold, der beskriver de anbragte unges baggrund, og som kan have betydning for efterværnsbehovet, er anbringelsestiden. Den samlede anbringelsestid for de unge 15-17-årige er angivet i tabel 3.2. Fordelingen af anbringelsestid har været konstant imellem 2007 og 2009. Omkring halvdelen af de unge har været anbragt fra 3 år eller længere, og ca. en fjerdedel har været anbragt længere tid end 7 år. På trods af at der, som tidligere beskrevet, er mange nye anbringelser blandt de 15-17-årige, er der således også en betydelig andel af de unge, som har levet en stor del af deres liv i anbringelse. At mange anbragte unge har tilbragt forholdsvis meget tid i anbringelse, påvirker på den ene side deres oplevelse af at forlade en anbringelse, på den anden side påvirker det de behov, som de unge har ved udtrædelsen af anbringelse.

FIGUR 3.1

Anbragte børn fordelt efter anbringelsestype. Særskilt for aldersgrupper. 2010. Procent.

Anm.: Plejefamilie er en samlet betegnelse for netværksplejefamilie inden for slægten, netværksplejefamilie uden for slægten og almindelig plejefamilie. Døgninstitution er en samlet betegnelse for døgninstitution – sikret afdeling, døgninstitution – delvis lukket, døgninstitution – almindelig afdeling, kommunalt døgntilbud og akutinstitution. Andet er en samlet betegnelse for kost- og/eller efterskole, skibsprojekt, eget værelse og uoplyste placeringer. Det skal bemærkes, at inddelingen i grupper ikke er lige stor, idet gruppen af 15-17-årige, som er dem, der specielt er interessante i forhold til efterværn, kun dækker over tre årgange, mens de øvrige grupper består af fem årgange.

Kilde: Danmarks Statistik, 2011.

TABEL 3.2

Unge (15-17 år) anbragt uden for eget hjem pr. 31. december fordelt efter samlet varighed af anbringelsen. Særskilt for 2007-2009. Antal og procent.

Alder, år	2007		2008		2009	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
0-2 måneder	211	4	188	4	170	3
3-5 måneder	351	7	358	7	253	5
6-11 måneder	471	9	510	10	433	8
1-2 år	1.655	32	1.651	31	1.738	32
3-6 år	1.112	22	1.207	23	1.343	25
7 år og derover	1.340	26	1.380	26	1.459	27
Uoplyst	0	0	0	0	1	0
I alt	5.140	100	5.294	101	5.397	100

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Danmarks Statistik, 2011.

REGIONALE OG KOMMUNALE FORSKELLE I ANBRINGESES PRAKSIS

I det følgende ser vi på forskellene i Danmark på regions- og kommune-niveau. Vi ser på andelen af 0-17-årige anbragte børn i hver af de fem regioner i forhold til, hvor mange børn der er i den pågældende alder i 2010. Tallene har vi fået ved at kombinere data fra Ankestyrelsen (Ankestyrelsen, 2011b) og Danmarks Statistik (Danmarks Statistik, 2011).

BOKS 3.1

Andelen af 0-17-årige anbragt uden for eget hjem opdelt på regioner.

- Region Hovedstaden 0,87 pct.
  - Region Midtjylland 0,96 pct.
  - Region Sjælland 1,16 pct.
  - Region Nordjylland 1,24 pct.
  - Region Syddanmark 1,25 pct.
-

Der er en relativ stor variation fra Region Hovedstadens 0,87 pct. anbragte til Region Syddanmarks 1,25 pct. anbragte børn. Således er sandsynligheden for at blive anbragt uden for hjemmet næsten halvanden gang større i Region Syddanmark end i Region Hovedstaden. Disse forskelle dækker desuden over relativt store forskelle inden for regionerne.

Ser vi på kommunale forskelle i anbringelsespraksis, fremstår variationen i Danmark endnu tydeligere. I den kommune med flest anbragte pr. 0-17-årige er 3,07 pct. af de 0-17-årige anbragt uden for eget hjem. I den kommune med færrest anbragte er 0,33 pct. af de 0-17-årige anbragt uden for eget hjem. Det er næsten 10 gange så sandsynligt at blive anbragt uden for hjemmet i kommunen med den højeste andel af anbringelser set i forhold til den kommune, der har færrest anbringelser pr. 0-17-årig.

De store kommunale forskelle findes endda inden for samme region – især i Region Hovedstaden, Region Sjælland og Region Midtjylland. I Region Hovedstaden er 1,75 pct. af de 0-17-årige anbragt uden for eget hjem i den kommune med flest anbragte. Der er 0,33 pct. anbragt i kommunen med færrest anbragte 0-17-årige. I Region Sjælland er 3,07 pct. anbragt i kommunen med flest anbragte 0-17-årige, mens det samme gør sig gældende for 0,36 pct. af de 0-17-årige i den kommune

med færrest anbragte. I Region Midtjylland er 1,91 pct. af de 0-17-årige anbragt uden for eget hjem i kommunen med flest anbragte. I kommunen med færrest 0-17-årige anbragt er det 0,48 pct., som er anbragt uden for eget hjem.

I en opgørelse over kommuner med få og mange anbringelser pr. 0-18-årig fandt Hald Andersen m.fl. (2010) på baggrund af data fra 2002-2005, at de kommuner, der har det største ressourceforbrug pr. 0-18-årig, også er dem, der har den største andel anbragte børn og unge. Derimod er de kommuner, der har det mindste ressourceforbrug pr. 0-18-årig, ikke nødvendigvis de samme, som har den mindste andel af anbragte. I de 10 kommuner, der havde det største ressourceforbrug, varierede forbruget fra ca. 11.000-23.000 kr. pr. 0-18-årig, mens variationen for de 10 kommuner med det mindste ressourceforbrug var 1.500-3.000 kr. pr. 0-18-årig. Der er således stor variation i ressourceforbruget fra kommune til kommune.

Samtidig peger Hald Andersen m.fl. (2010) på, at kommuners anbringelsesrate synes at være påvirket af tilgængeligheden til formel og social støtte i kommunen samt omfanget af sociale risici. Det vil med andre ord sige, at de kommunale variationer i anbringelsesrater ikke kun afspejler kommunale forskelle i befolkningens anbringelsesbehov, men også er et udtryk for forskelle i samfundskarakteristika. Formel støtte dækker over tiltag, som kan være rettet mod hele kommunens befolkning, til tiltag, der retter sig mod specifikke befolkningsgrupper. Eksempelvis kan der i dette tilfælde være tale om forebyggende foranstaltninger, indsatser i daginstitutioner og på skoleniveau og lignende. Social støtte på kommuneniveau er i dette tilfælde målt igennem uddelingen af midler til sociale foreninger samt kommunens udgifter til kultur, sport og fritid. De sociale risici er målt på en række faktorer, blandt andet kommunens ledighedsprocent, omfanget af volds- og berigelseskriminalitet samt omfanget af ind- og udflytninger i kommunen.

Samlet set tegner der sig et billede af, at kommuner formodentlig kan reducere problemerne for de svage og udsatte familier ved ikke kun at sætte ind direkte over for familierne, men også ved at rette opmærksomheden på indsatser på kommune- og samfundsniveau (Hald Andersen m.fl., 2010).

ANBRINGELSER I TAL – INTERNATIONALT

Som det fremgår af det forrige, er der store variationer i anbringelsestallene internt i Danmark. Disse variationer er vigtige at have in mente, når vi i det følgende sammenligner de danske anbringelsestal med tal fra andre lande. På trods af de kommunale variationer i Danmark er der imidlertid nogle mere generelle anbringelsestendenser, som tegner sig. Disse tendenser fremstår særligt tydeligt, når vi ser på danske erfaringer sammenlignet med andre landes. Formålet med dette afsnit er således at placere den danske anbringelsespraksis i en større kontekst. Vi vil, så vidt det er muligt, sammenligne de danske tal med tal fra USA og Storbritannien, som har mest forskning på området, og desuden vil vi sammenligne med Norge og Sverige, som er de lande, vi bedst kan sammenligne os med.

Internationalt er der stor forskel på, om landene i det hele taget laver opgørelser over anbragte børn, og således også, om der laves opgørelser over dem, der forlader anbringelsessystemet (Munro, Stein & Ward, 2005). For de lande, der laver opgørelser, er der stor variation i andelen af børn, der anbringes uden for hjemmet (Munro, Stein & Ward, 2005). I England og Wales er det ca. 0,5 pct., der anbringes uden for hjemmet, og i USA er det ca. 0,75 pct. Dette spænd kan muligvis lyde af mindre procentforskelle, men reelt er der tale om en forskel i anbringelser på tusinder af børn. I det følgende vil vi gå nærmere ind i de officielle anbringelsestal.

I USA er der sket et fald i antallet af anbragte børn i alderen 0-20 år fra 567.000 i 1999 til 424.000 i 2009 (Child Trends, 2011). Hvis vi ser på de 0-17-årige, så svarer det til, at 0,81 pct. af børn under 18 år var anbragt i 1999, og at andelen var faldet til 0,57 pct. i 2009. Dette er det laveste tal i to årtier. I 2010 er der sket et yderligere fald til 408.000 anbragte børn (U.S. Department of Health and Human Services, 2011c). Statistikken giver ikke svar på årsagen til dette markante fald, og udviklingen har været anderledes end i Danmark, hvor andelen af anbragte børn har været konstant igennem de sidste mange år.

I 2010 var næsten halvdelen af alle anbragte børn i alderen 0-20 år i USA anbragt i familiepleje (48 pct.), ca. en fjerdedel var anbragt i slægtspleje (26 pct.), 15 pct. boede i bofællesskab eller på institution, 4 pct. boede hos familie med henblik på adoption, 1 pct. boede alene i forbindelse med efterværn (benævnt som *Supervised Independent Living*), og resten (7 pct.) var i andre typer af anbringelser. Opgørelserne indeholder

således også tal, som vi i Danmark vil betegne som efterværn. De amerikanske tal inkluderer ikke børn med funktionsnedsættelse, som de danske tal gør. Derfor kan det være svært at sammenligne, specielt når det gælder andelen af institutionsanbringelser. Det ser dog ud, som om andelen af børn anbragt i familiepleje er nogenlunde den samme i Danmark som i USA, mens anvendelsen af slægtspleje (eller netværksfamilie inden for slægten) er betydeligt mere udbredt i USA. Selvom de danske tal som tidligere beskrevet også inkluderer børn med funktionsnedsættelse, ser det ud til, at man i Danmark har flere institutionsanbringelser end i USA.

I Storbritannien var 64.400 børn anbragt uden for hjemmet pr. 31. marts 2010, hvilket svarer til 0,58 pct. af alle børn under 18 år. Andelen af anbragte børn har været konstant fra 2005 til 2009, men der er sket en lille stigning på 6 pct. siden 2009. I 2010 var 62 pct. anbragt hos en plejefamilie, 11 pct. i netværkspleje (inden og uden for slægten), 6 pct. anbragt sammen med forældre, 14 pct. anbragt på institution og 7 pct. anbragt på anden måde. Storbritannien ligner USA på den måde, at det er den samme andel, der er anbragt i familiepleje, men man anvender slægtspleje meget mindre end i USA. Således er der også i Storbritannien en større andel af børn, der er anbragt hos en familie, end i Danmark, mens det forekommer, at der er færre institutionsanbringelser i Storbritannien end i Danmark. De britiske tal er ligeledes uden børn med funktionsnedsættelse, hvilket gør sammenligningen med Danmark usikker.

I Norge, Sverige, Finland og Danmark er der stor forskel på andelen af børn, der er anbragt uden for hjemmet. Tea Torbenfeldt Bengtson og Turf Böcker Jakobsen (2009) har lavet en sammenlignende undersøgelse af anbringelser på tværs af de nordiske lande, der baserer sig på opgørelserne for 0-17-årige. Sverige er det land i Norden, der anbringer færrest børn, idet ca. 0,6 pct. er anbragt uden for hjemmet i 2006. Norge anbringer lidt flere, da lidt under 0,8 pct. er anbragt uden for hjemmet i 2006. Finland ligger lige under Danmark med lidt under 1 pct. Danmark er med ca. 1 pct. anbragte børn det land, der anbringer flest børn uden for hjemmet i Norden. Andelen af anbragte børn i de enkelte nordiske lande har været konstant fra 2002 til 2006.

I det følgende ser vi på nyere tal fra Norge baseret på data, som er offentliggjort fra Statistisk Sentralbyrå. I Norge er andelen af anbragte 0-22-årige steget fra 0,75 pct. i 2007 til 0,87 pct. i 2010 (Statistisk Sentralbyrå, 2011). Denne udvikling er anderledes end i Danmark, hvor andelen af anbragte børn har været konstant i samme periode.

Set i forhold til Danmark er der i Norge forskel på, hvor børnene anbringes. Som i Danmark er de små børn hovedsageligt anbragt i en form for familiepleje, men hvor denne andel falder med alderen i Danmark allerede for de 6-9-årige, jævnfør figur 3.1, ser vi ikke samme fald i Norge. Omkring 90 pct. af alle 0-12-årige anbragte børn i Norge er anbragt i en form for familiepleje, og for de 13-17-årige er 67 pct. anbragt i familiepleje (Statistisk Sentralbyrå, 2011). I Danmark falder anvendelsen af familiepleje til 54 pct. for de 10-14-årige, og under 30 pct. af de unge 15-17-årige er i familiepleje, jævnfør figur 3.1. Der er således en betydelig forskel i anvendelsen af familiepleje mellem Norge og Danmark for de unge. Denne forskel kan have betydning for behovet for og anvendelsen af efterværn i de to lande.

Sverige er, som tidligere omtalt, det land i Skandinavien, som har færrest andele af anbragte børn og unge (Bengtsson & Böcker Jakobsen, 2009). I Sverige er der ligesom i Norge sket en stigning i anbringelserne fra en andel på 0,63 pct. af de 0-20-årige i 2004 til 0,74 pct. i 2010 (Egne beregninger på Tidsserie 5, Sveriges Officiella Statistik, 2011). Specielt mellem 2009 og 2010 er der sket en stor stigning på 0,07 procentpoint. Af disse er 69 pct. anbragt i familiepleje, 27 pct. er anbragt på institution, mens 5 pct. er anbragt under andre former for anbringelse.

Sverige ligner meget Norge med hensyn til, hvor børnene anbringes, og dermed er der også her forskel i forhold til Danmark. Hvor andelen af børn anbragt i familiepleje i Danmark falder kraftigt med alderen, jævnfør tabel 3.1, ses det samme fald ikke for hverken Norge eller Sverige. I Sverige er 89 pct. af de 0-12-årige og 62 pct. af de 13-17-årige anbragt i familiepleje. Desuden er 57 pct. af de 18-20-årige også anbragt i familiepleje. Anvendelse af familiepleje for unge er hermed mere udbredt i Sverige end i Danmark.

Danmark er sammenlignet med USA, Storbritannien, Norge og Sverige det land, som har den største andel af anbragte børn og unge. I modsætning til de andre lande indeholder de danske tal, som tidligere omtalt, også børn med funktionsnedsættelse, men det er ikke statistisk muligt for os at udskille disse børn fra tallene. I en sammenligning af anbringelser i Norden har det danske socialministerium imidlertid skønnet, at de danske anbringelsestal i 2003 kan reduceres med omkring 1.000 individer på grund af børn med funktionsnedsættelser, som hovedsageligt er anbragt på døgninstitution (Bergstedt, 2005). Den samlede opfølgelsesmetode kan dog ikke forklare hele forskellen mellem Danmark og

de øvrige lande, da Danmark selv efter denne korrektion er det land, som har den største andel af anbragte børn og unge.

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: ANBRAGTE BØRN OG UNGE

I dette afsnit opsummeres de væsentligste opmærksomhedspunkter fra kapitlet vedrørende anbragte børn og unge. Afsnittet er centreret omkring de statistiske tendenser, som tegner sig på baggrund af kommunernes anbringelsespraksis. Opmærksomhedspunkterne videreføres i kapitel 10: 'Sammenfatning af videns- og erfaringsopsamlingen'.

I Danmark er unge overrepræsenteret i anbringelsesstatistikken set i forhold til yngre børn. Det kan dels skyldes, at de unge i højere grad end yngre børn er i stand til at gøre opmærksom på problemer, dels at flere blandt de ældre aldersgrupper kan kæmpe med problemer som risikoadfærd i form af brug af rusmidler og udøvelse af kriminalitet.

Danmark er det land, som anbringer flest børn og unge uden for hjemmet i forhold til befolkningens størrelse sammenlignet med USA, Storbritannien, Norge og Sverige. Andelen af anbragte børn og unge ligger i Danmark på 1 pct. af alle 0-17-årige – og det har den gjort i mange år.

Tallene afslører, at omkring 70 pct. af afgørelserne om anbringelse omhandler 12-17-årige, hvoraf de 15-17-årige udgør 40 pct. En forholdsvis stor andel bliver således anbragt i en høj alder. Samtidig viser tallene, at mange af de unge i Danmark har været anbragt i lang tid. Der er således 50 pct. blandt de 15-17-årige, som har været anbragt 3 år eller længere, mens 25 pct. har været anbragt 7 år eller længere. På trods af at der er en del nyanbringelser blandt de ældste anbragte, er der således også en betydelig del af de unge, som har været anbragt uden for eget hjem en betragtelig del af deres barndom. Det kan have stor betydning for den støtte og hjælp, som de har behov for, når de skal overgå fra anbringelsen til et selvstændigt voksenliv.

Ser vi på anbringelsesformen, viser det sig, at yngre børn hovedsageligt er anbragt i familiepleje, mens der for de unge, ud over familiepleje, er flere alternative typer af anbringelsessteder, såsom døgninstitution, socialpædagogisk opholdssted og andre former. At en forholdsvis høj andel af unge i Danmark ikke anbringes i familiepleje, er forskelligt fra de lande, som vi sammenligner os med: Norge, Sverige, USA og Storbritannien. Andelen af unge i familiepleje i Danmark kan dog tænkes at ændre

sig de kommende år, idet der indføres nye typer af familiepleje, og som en del af Barnets Reform er der kommet større fokus på at anvende familiepleje som anbringelsesform.

I forhold til anbringelsesformerne blandt de unge anbragte viser de statistiske tal, at 27 pct. af de 15-17-årige er på et socialpædagogisk opholdssted. Dette er en foranstaltning, der peger på en vis problemtyngde hos de anbragte, hvilket kan tale for at følge op med efterværn ved anbringelsens ophør.

På trods af at Danmark er et forholdsvist lille land, findes der imidlertid stadig en relativ stor variation i forhold til regionernes og kommunernes anbringelsesmønstre. Det er i den forbindelse vigtigt at fremhæve, at forskningen peger på, at problemerne hos svage og udsatte familier ikke kun synes at kunne reduceres igennem indsatser rettet direkte mod familien, men også igennem indsatser på kommune- og samfundsniveau. Det kan eksempelvis være igennem en styrkelse af de sociale tilbud i kommunerne såsom en støtte til de sociale foreninger.

UNGE I EFTERVÆRN

I dette kapitel tegner vi et billede af de unge, som modtager efterværn. Læseren kan således danne sig et indtryk af, hvilken målgruppe og hvor mange unge efterværnsindsatserne i de danske kommuner er rettet imod og inkluderer.

Kapitlet bygger på tilgængelig statistik omkring efterværn. Denne statistik er imidlertid begrænset. Data er hovedsageligt taget fra Ankestyrelsens årsrapporter (Ankestyrelsen, 2011a; Ankestyrelsen, 2010), Ankestyrelsens statistikdatabank (Ankestyrelsen, 2011b) og i enkelte tilfælde fra Danmarks Statistiks tilsvarende database (Danmarks Statistik, 2011). Desuden har vi fået data direkte fra Ankestyrelsen, hvorved vi selv har lavet beregninger.

Vi tegner ligeledes et billede af udviklingen i brug af efterværn i Danmark fra 2007 til 2010 og ser desuden på regionale og kommunale forskelle i anvendelsen af efterværn. Vi undersøger særligt, om kommuner, der har mange unge i efterværn, benytter andre efterværnsindsatser end kommuner, der har færre unge i efterværn. Til sidst i kapitlet ser vi på de internationale erfaringer med efterværn i USA, Storbritannien, Sverige og Norge, baseret på den tilgængelige statistik for de respektive lande.

EFTERVÆRN I TAL – NATIONALT

Der blev truffet 559 afgørelser om efterværn i 2010. I samme år var omtrent 2.000 af de anbragte 17 år. Selvom nogle af disse 17-årige kunne tænkes at få afgørelse om efterværn senere, tegner der sig et billede af, at andelen, der fik afgørelse om efterværn, er væsentlig mindre end andelen af unge, der kunne tænkes at være i målgruppen.

Anvendelsen af efterværn er steget i Danmark igennem de seneste år. Fra 2007 til 2010 steg kommunernes samlede antal afgørelser om efterværn fra 417 til 559, hvilket svarer til en stigning på ca. 34 pct., jævnfør tabel 4.1. I samme periode er der sket en lille stigning i antallet af unge på 17 år. Selvom denne stigning burde reflektere sig i flere afgørelser om efterværn, er stigningen på 34 pct. stadig værd at lægge mærke til.

Antallet af efterværnsafgørelser skal ses i lyset af, at Ankestyrelsen i 2009 vurderede, at antallet af afgørelser om efterværn er underrapporteret i forhold til det antal afgørelser, som kommunerne skulle have truffet (Ankestyrelsen, 2010). Som det er belyst i indledningen under afsnittet 'Dansk lovgivning om efterværn', skal kommunerne rapportere hver gang, der sker en afgørelse i forbindelse med, at en ung træder ud af anbringelse ved det 18. år. Det gælder også i de tilfælde, hvor kommunalbestyrelsen træffer beslutning om ikke at tilbyde den unge efterværn.

TABEL 4.1

Kommunernes samlede antal afgørelser om efterværn fordelt efter foranstaltningstype. Særskit for 2007-2010. Antal.

	2007	2008	2009	2010
Døgnophold	210	236	235	274
Personlig rådgiver	24	24	22	36
Fast kontaktperson	146	156	178	193
Udslusningsordning	93	120	111	109
Tilbud ikke endeligt besluttet	36	29	43	53
Antal unge visiteret til efterværn i alt	417	469	496	559

Anm.: Der kan knyttes mere end én efterværnsindsats til hver afgørelse, hvorfor det ikke er meningsfuldt at opdele tabellen i procenter, da visiteringerne ligger over 100 pct.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011a; Ankestyrelsen, 2010.

Fordelingen af, hvilke efterværnstilbud de unge får afgørelse om, ser ud til at være konstant fra 2007 til 2009. Det er omtrent halvdelen af de unge, der får en afgørelse om døgnophold, mens en tredjedel får tildelt en fast kontaktperson. Det skal bemærkes, at der kan knyttets mere end en

efterværnsindsats til hver person, hvorfor tallene for indsatser ikke summerer til antallet af visiteringer.

Antallet af 18-22-årige med døgnophold i efterværn er steget fra 1.596 i 2007 til 1.823 i 2010, hvilket er en stigning på 14 pct., jævnfør tabel 4.2. Der er dog sket det, at antallet af 18-19-årige med døgnophold i efterværn er faldet i perioden, hvorimod antallet af 20-22-årige med døgnophold i efterværn er steget kraftigt. Det tyder på, at de unge bliver længere i efterværn nu, end de gjorde tidligere. Ankestyrelsen har dog haft problemer med indberetningerne til denne del af statistikken for årene 2007-2009. Selvom det vurderes, at kvaliteten er blevet forbedret også for årene før 2009, så er kvaliteten af opgørelserne med ophold i anbringelsesstederne som led i efterværn for 2007-2009 ringere end for 2010 (Ankestyrelsen, 2011a).

TABEL 4.2

18-22-årige med døgnophold i efterværn ultimo året fordelt efter alder. Særskilt for 2007-2010. Antal og procent.

Alder, år	2007		2008		2009		2010	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
18 år	712	45	626	36	541	30	527	29
19 år	449	28	473	27	426	24	377	21
20 år	229	14	349	20	362	20	330	18
21 år	134	8	191	11	288	16	324	18
22 år	72	5	102	6	157	9	265	15
I alt	1.596	100	1.741	100	1.774	99	1.823	101

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b.

For unge med døgnophold i efterværn i 2010 var 25 pct. anbragt hos plejefamilie, 24 pct. på socialpædagogisk opholdssted, 22 pct. på eget værelse, 16 pct. på døgninstitution og 4 pct. på efterskole, jævnfør figur 4.1. Fordelingen er nogenlunde den samme inden for de fem aldersgrupper fra 18-22 år (Ankestyrelsen, 2011b). Man kunne forvente, at efterværnet skiftede fra eksempelvis plejefamilie, efterskole og socialpædagogisk opholdssted hen mod eget værelse i takt med, at de unge blev ældre. Denne forventede udvikling kan dog ikke aflæses ud fra de tilgængelige tal på området.

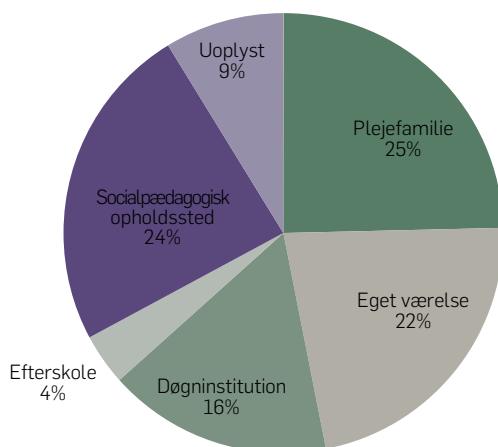
Der er flere drenge (59 pct.) end piger (41 pct.) med døgnophold i efterværn. Det er måske ikke underligt, da drenge er overrepræsenteret i forhold til andelen af anbragte 0-17-årige og mere specifikt i forhold til

andelen af drenge i aldersgruppen, jævnfør kapitel 3, 'Anbragte børn og unge'.

FIGUR 4.1

18-22-årige med døgnophold i efterværn i 2010 fordelt efter anbringelsessted.

Procent.

Anm.: Plejefamilie er en samlet betegnelse for netværksplejefamilie inden for slægten, netværksplejefamilie uden for slægten og almindelig plejefamilie. Døgninstitution er en samlet betegnelse for døgninstitution – sikret afdeling, døgninstitution – delvis lukket, døgninstitution – almindelig afdeling, kommunalt døgntilbud og akutinstitution. Eget værelse inkluderer også kollegium og kollegielignende opholdssted. Efterskole inkluderer også kostskole og skibsprojekt.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b.

Ankestyrelsen indsamler information om årsagerne til ophør for døgnophold brugt som efterværn foranstaltning. I 2010 var der i alt 1.091 ophør af døgnophold brugt som efterværn (Ankestyrelsen, 2011a). Selvom Ankestyrelsen angiver, at der kan gives flere årsager til ophør, og procenterne i tabellen derfor ikke summer til 100, er det i relativt få sager, der gives mere end én begrundelse. Den hyppigste årsag til ophør af døgnophold var 'andet/ophør', som var angivet som årsag i 40 pct. af tilfældene. Kategorien dækker for eksempel over ophør, hvor den unge vælger at overgå til at modtage uddannelsesstøtte, den unge vælger at påbegynde værnepligt, eller den unge på anden måde ophører med at være i døgnophold som led i efterværn, uden at der er tale om et sammenbrud eller

et planlagt ophør. Ved 33 pct. af ophørene er givet som årsag, at formålet med døgnopholdet er opnået. Det må antages at dække over en positiv afslutning, da der ifølge sagsbehandleren er sket en opfyldelse af formålet med efterværn. I 16 pct. af tilfældene skyldes ophøret, at den unge er fyldt 23 år, hvorfor personen ikke længere kan være i efterværn.

I en række tilfælde angives en negativ begrundelse for ophøret: I 3 pct. af tilfældene skyldes ophøret af døgnopholdet, at formålet med opholdet ikke blev opnået, 7 pct. skyldes, at den unge ikke vil være på anbringelsesstedet længere, og i 2 pct. af sagerne er der angivet, at anbringelsesstedet har givet op. Samlet er årsagen til ophør for de 12 pct.'s vedkommende knyttet til faktorer, der efterlader et billede af, at efterværnsindsatsen ikke har nået målet med at hjælpe den unge godt på vej.

REGIONALE OG KOMMUNALE FORSKELLE I EFTERVÆRNSPRAKSIS

I forrige kapitel redegjorde vi for, at der er store forskelle på, hvor mange børn og unge der anbringes i de forskellige regioner og kommuner i Danmark. I dette afsnit vil vi undersøge, om der også er tilsvarende forskelle i anvendelsen af efterværn. Ud over at basere materialet på tilgængelig statistik fra Ankestyrelsen og Danmarks Statistik har vi fået mulighed for selv at lave beregninger på den anbringelsesstatistik, som SFI har modtaget fra Ankestyrelsen.

Når vi ser nærmere på kommunernes mønstre og variationer i efterværnspraksis, er det vigtigt at fremhæve, at det statistiske datamateriale på dette område kun kan tegne et overordnet billede. Det kræver en dybere analyse at få et helhedsbillede. Det skyldes eksempelvis, at en kommune kan være betalingskommune for en ung i efterværn, der imidlertid indgår under en anden kommunes handleforpligtelser, jævnfør det indledende kapitel. Herved kan en kommune eksempelvis forekomme at have store udgifter til efterværn, på trods af at kommunen på samme tid har få unge i efterværn. Der kan imidlertid være tale om udgifter til mellemkommunal refusion.

I tabel 4.1 så vi på kommunernes samlede antal afgørelser om efterværn fra 2007-2010. I det følgende ser vi nærmere på, om der er forskel på, hvilke afgørelser kommunerne træffer, afhængigt af om kommunen er en lille, mellemstor, større eller stor kommune. En undersøgelse af kommuners praksis i Norge har peget på, at kommunestørrelse har en betydning for ef-

terværnspraksis – og for den praksis, som der generelt findes i børnesystemet (Oterholm, 2008). For det første viser undersøgelsen, at der i de større kommuner oftere findes en specialistmodel. Det vil sige en model, hvor sagsbehandlere eksempelvis er specialiseret til at varetage opgaver tilknyttet specifikke aldersgrupper, såsom unge over 16 år. I de mindre kommuner findes i højere grad en generalistmodel. For det andet peges der i undersøgelsen på, at de mindre kommuner oplever, at det lille samfund medfører, at de har et godt kendskab til den unge og familien. De kender derfor historien og kan sætte hurtigt ind med fleksible tilbud, som er tilpasset den enkelte. Svagheden ved de mindre kommuner er imidlertid, at manglende skriftlige rutiner medfører, at man i sagsarbejdet er afhængig af den enkelte sagsbehandler. Herudover bliver det fremhævet, at der til tider kan være begrænsede former for indsatser til rådighed. De større kommuner har hverken givet udtryk for fordele eller ulemper (Oterholm, 2008).

TABEL 4.3

Kommunernes samlede antal afgørelser om efterværn fordelt efter foranstaltningstype. Særskilt for kommunestørrelse. 2007-2010. Procent.

	Små kommuner	Mellemstore kommuner	Større kommuner	Store kommuner
Døgnophold	32	45	36	36
Personlig rådgiver	5	3	6	4
Fast kontaktperson	18	25	30	28
Udslusningsordning	27	17	16	19
Tilbud ej besluttet	18	5	7	5
Ikke behov for efterværn	0	5	5	8
I alt	100	100	100	100
I alt antal afgørelser om efterværn	22	904	948	535

Anm.: Andel er set i forhold til det totale antal afgørelser om indsatser, der er givet, og hvor en person kan få flere indsatser samtidig.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b; Danmarks Statistik, 2011.

Som illustreret i tabel 4.1 er det samlede antal årlige afgørelser relativt få på landsplan, og det bliver dermed meget små tal at lave analyser på, når vi går ned på kommuneniveau. Vi har derfor valgt at se på det samlede antal afgørelser for perioden 2007-2010 på kommuneniveau. Vi har desuden inddelt kommunerne i fire størrelser afhængig af befolkningstallet i kommunen: små kommuner (mindre end 20.000 indbyggere), mellemstore kommuner (fra 20.000-49.000 indbyggere), større kommuner (fra 50.000-99.000 indbyggere) og store kommuner (100.000 indbyggere eller flere). Andelen af afgørelser om efterværn opdelt på kommunestørrelse

er vist i tabel 4.3. Kommunerne kan give flere indsatser til den samme person. Tabellen angiver andel afgørelser om indsatser i forhold til det samlede antal afgørelser om en indsats og således andelen af visiterede personer.

Antallet af afgørelser i de små kommuner er meget få, hvorfor vi ikke skal lægge for meget i forskellene på, hvilke efterværnsindsatser kommunerne benytter. For de andre kommunestørrelser er der en lille tendens til, at de mellemstore kommuner (20-49.000 indbyggere) i højere grad end de større kommuner anvender døgnophold, mens de store kommuner i højere grad vælger en af de andre efterværnsindsatser (personlig rådgiver, fast kontaktperson eller udslusningsordning).

I det følgende ser vi på karakteristika for kommuner, der har få eller mange afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig. Vi ser på, hvor mange efterværnsafgørelser kommunerne har i perioden 2007-2010 i forhold til antallet af anbragte 17-årige, de har i samme periode. Dernæst inddeler vi kommunerne i grupper afhængigt af, hvor mange de har i efterværn. Kommunerne inddeles i tre grupper: Den tredjedel, der har flest efterværnsafgørelser pr. anbragt 17-årig, og den tredjedel, der har færrest afgørelser pr. 17-årig. Den sidste tredjedel er mellemgruppen.

Det fremgår af tabel 4.4, at små kommuner under 20.000 indbyggere hovedsageligt placerer sig i den gruppe med få afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig. En undersøgelse af de norske kommuners efterværnspraksis fordelt på kommunestørrelse viser også denne tendens til, at de mindste kommuner har få unge i efterværn (Clausen, 2008). I den norske undersøgelse stiger andelen af unge i efterværn set i forhold til unge i anbringelse med kommunens størrelse. En årsag til dette er, at de større kommuner har væsentligt andre rammebetingelser for efterværnstilbuddene end de mindre kommuner (Clausen, 2008). Set i den optik er det derfor tankevækkende, at de danske kommuner med flest indbyggere ikke også har den største andel af unge i efterværn. Store kommuner med over 100.000 indbyggere har en andel af unge i efterværn, der placerer dem i midtergruppen, jævnfør tabel 4.4. Mellemstore kommuner med indbyggertal på 20-99.000 varierer i forhold til andelen af unge i efterværn. Vores fund adskiller sig således fra den norske undersøgelse, da der i Danmark er en tendens til, at det er de mellemstore kommuner, som bruger efterværn mest.

I tabel 4.5 er vist tilsvarende inddeling som i tabel 4.4, men nu opdelt på regioner. Her ses, at Region Hovedstaden har en lidt større

andel af kommuner, der har mange i efterværn, mens Region Midtjylland er karakteriseret ved kommuner, der hverken har mange eller få i efterværn. De nordjyske kommuner er enten karakteriseret ved at have mange i efterværn eller ved at have få i efterværn. De sjællandske kommuner er sammenlignet med kommuner i andre regioner karakteriseret ved, at der er færrest i efterværn. Region Syddanmark har den største andel af kommuner i mellegruppen. Om man har mange eller få afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig i en kommune, varierer således også fra region til region.

TABEL 4.4

Kommuner fordelt efter antal afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig i perioden 2007-2010. Særskilt for kommunestørrelse. Procent.

Antal afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig	Små kommuner	Mellemstore kommuner	Større kommuner	Store kommuner
Flest afgørelser om efterværn	14	41	33	14
Mellemgruppen	29	30	33	57
Færrest afgørelser om efterværn	57	30	33	29
I alt	100	101	99	100
I alt antal kommuner	7	54	30	7

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b; Danmarks Statistik, 2011.

TABEL 4.5

Kommuner fordelt efter antal afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig i perioden 2007-2010. Særskilt for regioner. Procent.

Antal afgørelser om efterværn pr. anbragt 17-årig	Region Hovedstaden	Region Sjælland	Region Syddanmark	Region Midtjylland	Region Nordjylland
Flest afgørelser om efterværn	41	24	32	37	36
Mellemgruppen	31	12	50	42	18
Færrest afgørelser om efterværn	28	65	18	21	45
I alt	100	101	100	100	99
I alt antal kommuner	29	17	18	19	11

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b; Danmarks Statistik, 2011.

Det er interessant at se ovenstående tabel 4.5 i forhold til, hvor stor en andel de enkelte regioner har i anbringelse, jævnfør foregående kapitel. Heraf fremgår det, at på trods af at Region Hovedstaden er den region med færrest anbragte 0-17-årige, er det samtidig den region med flest i

efterværn. Region Syddanmark er den region med den højeste andel anbragte 0-17-årige, men er den kommune med anden færrest andele af unge i efterværn. Det skal dog nævnes, at regionernes andele af 17-årige i anbringelse kan variere fra regionernes anbringelser af 0-17-årige generelt, hvilket kan påvirke, hvor mange unge den enkelte region reelt har, som potentielt kan overgå til efterværn.

Vi vil nu undersøge, om de kommuner, der har mange afgørelser om efterværn, er mere tilbøjelige til at vælge en bestemt type indsats i forhold til de kommuner, der har færre afgørelser om efterværn. Af tabel 4.6 fremgår det, at der er en mindre forskel i forhold til, hvilke efterværnsindsatser kommunerne vælger. Der er således en tendens til, at kommuner med få efterværnsafgørelser pr. anbragt i mindre grad træffer afgørelse om døgnophold. Til gengæld benytter de sig oftere af udslusningsordninger og afgørelser om, at der ikke er behov for efterværn. Det skal dog understreges, at dette kun er en svag tendens.

TABEL 4.6

Afgørelser om efterværn fordelt efter foranstaltningstype. Særskilt for kommunernes antal afgørelser pr. anbragt 17-årig i perioden 2007-2010. Procent.

	Færrest afgørelser om efterværn	Mellemgruppen	Flest afgørelser om efterværn
Døgnophold	31	44	38
Personlig rådgiver	4	3	6
Fast kontaktperson	33	24	29
Udslusningsordning	20	18	17
Tilbud ej besluttet	5	5	6
Ikke behov for efterværn	8	5	5
I alt	101	99	101
I alt antal afgørelser om efterværn	355	862	1.192

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b; Danmarks Statistik, 2011.

Døgnophold er et af de mest benyttede efterværnstilbud, jævnfør tabel 4.1 og tabel 4.6. Samtidig er døgnophold det mest ressourcekrævende tilbud for kommunerne. I det følgende ser vi på, hvorledes de forskellige efterværnstilbud med døgnophold anvendes i kommunerne. Da antallet opdelt på kommuner kan variere fra år til år, ser vi i denne opgørelse på det samlede antal døgnophold i perioden 2007-2010. Som det fremgår af tabel 4.7, er der få døgnophold i kommuner med under 20.000 indbyggere, hvorfor en enkelt person udgør en stor del af den samlede gruppe. I de små kommuner er de fleste unge anbragt hos plejefamilie (37 pct.), på

eget værelse (29 pct.) og på efterskole (11 pct.). De små kommuner bruger også disse tre typer døgnophold oftere, når de tildeler efterværn, sammenlignet med de større kommuner. Til gengæld bruger de små kommuner i mindre grad døgninstitution og socialpædagogisk opholdssted.

Hvis vi ser på de mellemstore, større og store kommuner med 20.000 indbyggere eller derover, er der nogle relativt klare tendenser for brugen af døgnophold i efterværn, jævnfør tabel 4.7. Andelen af unge hos plejefamilie og på socialpædagogisk opholdssted falder med stigende kommunestørrelse, mens andelen af unge på eget værelse og på døgninstitution stiger med stigende kommunestørrelse. Specielt er anvendelsen af døgninstitution markant i de største kommuner: 28 pct. af alle døgnophold er i disse kommuner. Det ses også, at jo større kommunen er, jo større er andelen af unge anbragt på eget værelse. Ved læsningen af disse tal skal vi dog igen huske på, at der i de danske anbringelsestal ikke skelnes mellem årsager til anbringelse – om det skyldes funktionsnedsættelse eller sociale problemer.

TABEL 4.7

Unge i efterværn med døgnhold for perioden 2007-2010 fordelt efter foranstaltningstype. Særsilt for kommunestørrelse. Procent.

	Små kommuner	Mellemstore kommuner	Større kommuner	Store kommuner
Plejefamilie	37	33	29	20
Eget værelse	29	21	22	28
Døgninstitution	11	13	18	28
Efterskole	11	4	6	3
Socialpædagogisk opholdssted	13	29	26	20
I alt	101	100	101	99
I alt antal unge i efterværn	63	2.440	2.105	1.615

Anm.: På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b.

Afslutningsvis i forhold til kommunernes efterværnspraksis ser vi på, om efterværn med døgnophold anvendes forskelligt, afhængigt af om en kommune har mange eller få i døgnophold, jævnfør tabel 4.8. Vi har opdelt kommunerne i tre lige store grupper, afhængigt af hvor mange unge i efterværn der modtager døgnophold. Statistikken viser, at socialpædagogisk opholdssted og efterskole benyttes i lige stor grad i kommuner, som har mange i døgnophold, som i kommuner med få i døgnophold. Det interessante er, at kommuner, der sammenlignet med andre kom-

muner sjældnere bruger døgnophold som efterværnsindsats, oftere benytter familiepleje i de tilfælde, hvor de bruger døgnophold. Gruppen af kommuner med mange døgnophold benytter oftere eget værelse og døgninstitution som døgnophold end de andre kommuner.

TABEL 4.8

Unge i efterværn med døgnophold fordelt efter foranstaltningstype. Særskilt for kommunernes antal unge med døgnophold som efterværn. Procent.

	Færrest unge i døgnophold	Mellemgruppen	Flest unge i døgnophold
Plejefamilie	35	33	25
Eget værelse	18	19	25
Døgninstitution	16	17	19
Efterskole	6	4	5
Socialpædagogisk opholdssted	25	26	26
I alt	100	99	100
I alt antal unge i døgnophold	586	1.541	4.096

Anm.: Plejefamilie er en samlet betegnelse for netværksplejefamilie inden for slægten, netværksplejefamilie uden for slægten og almindelig plejefamilie. Døgninstitution er en samlet betegnelse for: døgninstitution – sikret afdeling, døgninstitution – delvis lukket, døgninstitution – almindelig afdeling, kommunalt døgntilbud og akutinstitution. Eget værelse inkluderer også kollegium og kollegielignende opholdssted. Efterskole inkluderer også kostskole og skibsprojekt. På grund af afrunding summer tallene ikke i alle tilfælde til 100 procent.

Kilde: Ankestyrelsen, 2011b.

Sammenligner vi statistikken fra tabel 4.8 med de statistiske fund, som vi ellers har gjort, tegner der sig således et billede af, at døgnophold er den mest anvendte form for efterværn. Samtidig ved vi, at der findes flest unge i efterværn i Region Hovedstaden og Region Midtjylland. Det er også i disse regioner, hvor de største danske byer ligger. Samtidig er der færrest afgørelser om efterværn i Region Sjælland og Region Nordjylland. Følgelig er det muligvis således, at det især er i de større byer, at der anvendes socialpædagogiske opholdssteder, eget værelse og plejefamilie som døgnopholdsform, mens det især er plejefamilie, som anvendes i de regioner med et mindre antal unge i efterværn. Valg af døgnopholdsform synes således at bunde i de muligheder, som findes i den enkelte kommune, hvor især de større byer har socialpædagogiske opholdssteder til rådighed og muligheden for at tilbyde de tidligere anbragte unge deres eget værelse.

EFTERVÆRN I TAL – INTERNATIONALT

I det følgende ser vi på efterværnsstatistik for Norge, Sverige, Storbritannien og USA. Under vores afdækning af de internationale anbringelsesstatistikker opdagede vi, at der er stor forskel på, om og hvordan landene opgjorde statistik for antal anbragte børn. Der er endnu større forskel på, hvordan de enkelte lande opgør statistik om efterværn, da de i nogle tilfælde ikke kalder det efterværn, men blot opgør indsatser for 18-22-årige eller ser på, hvordan tidligere anbragte klarer sig. Denne forskel i opgørelsespraksis kan skyldes, at efterværn stadig er et nyt indsatsområde.

Norge er det land, hvor vi har det mest omfattende materiale, hvilket blandt andet skyldes, at NOVA har lavet analyser på tal fra den norske pendant til Danmarks Statistik, Statistisk Sentralbyrå. I det følgende vil vi gennemgå de erfaringer, vi har udledt af statistikken fra de fire nævnte lande.

I 2010 var der 61.011 unge mellem 16-20 år, der forlod en anbringelse i USA (U.S. Department of Health and Human Services, 2011c). De amerikanske statistikker for anbragte børn og unge viser imidlertid ikke, om de unge får efterværn (U.S. Department of Health and Human Services, 2011c). Staterne er dog forpligtede på at indberette til de føderale myndigheder, hvordan det går med de unge, som de støtter. Denne indberetning er først blevet obligatorisk i 2011, hvorfor det endnu ikke er muligt at få data ud om, hvilke indsatser de unge tilbydes, eller hvordan de klarer sig (U.S. Department of Health and Human Services, 2011a). Staterne skal dels indberette, hvilken hjælp og støtte de enkelte unge modtager, dels skal de indberette, hvordan de unge klarer sig på seks parametre:

1. Om de unge er finansielt selvforsynende
2. Om de unge er hjemløse
3. De unges uddannelsesniveau
4. De unges grad af positiv forbindelse med voksne
5. De unges højriskadfærd
6. Om de unge har adgang til sygeforsikring.

I Storbritannien var der 9.100 unge, der forlod en anbringelse i 2010 (National Statistic, 2011). De fleste af de unge (62 pct.) ophørte med at være anbragt på deres 18-års-fødselsdag, mens 21 pct. var 16 år ved op-

høret, 16 pct. var 17 år ved ophøret, og 1 pct. var ældre end 18 år ved ophøret (National Statistic, 2011). I de engelske statistikker laves der ikke direkte fortegnelser over dem, der får efterværn. Der foregår heller ikke systematisk indsamling af statistik over, hvilken type indsatser tidligere anbragte eventuelt får. Den tilgængelige statistik på området giver dog indblik i, at 42 pct. af de 19-årige tidligere anbragte unge i 2010 boede for sig selv, 12 pct. boede hos forældre eller pårørende, 20 pct. boede i en bolig med tilknyttet støtte, mens 5 pct. boede i fællesbolig. Der var 6 pct. af de unge, som myndighederne ikke var i kontakt med, 3 pct. var i forvaring, og 12 pct. boede i andre former for boliger (National Statistic, 2011).

Fra Sverige har vi ikke kunnet finde statistik om efterværn i de officielle statistikker. Det skyldes formodentligt, som belyst i indledningen under afsnittet 'Efterværnslovgivningen i et større perspektiv', at efterværn ikke har en specifik paragraf i den svenske lovgivning, men praktiseres på baggrund af tiltag i de enkelte kommuner.²

I Norge fik 4 pct. af alle 18-årige i 2010 en eller anden form for hjælp fra det Norske Barnevern, mens dette kun gjaldt for 2 pct. af de 19-årige, og blandt 20-21-årige var det blot nogle få promise. I 2010 boede 51 pct. af efterværns klienterne i Norge på eget værelse eller eget værelse med en tilknyttet støttefunktion, 39 pct. var stadig anbragt hos en plejefamilie, mens 10 pct. var anbragt på en børneinstitution, jævnfør figur 4.2. Denne fordeling adskiller sig fra efterværns klienterne i Danmark. Vi skal dog igen huske på, at de danske tal også indeholder børn og unge med funktionsnedsættelse, som for en stor dels vedkommende formodes at være anbragt på døgninstitution. Det ser alligevel ud til, at man i Norge i højere grad end i Danmark anvender eget værelse som efterværn.

NOVA gennemgår i deres vidensopsamling om efterværn udviklingen i Norge på efterværnsområdet over en periode fra 1993 til 2005 (Clausen, 2008). Af denne opsamling fremgår det, at antallet af unge i efterværn er steget markant fra 1995 til 2005. I 1995 modtog 550 unge efterværn, hvilket var steget til næsten 2.100 unge i 2005. Andelen af unge, som modtager efterværn, falder dog stærkt med alderen, idet antal efterværns klienter halveres for hvert år efter det fyldte 18. år (Clausen, 2008). Denne halveringstendens adskiller sig fra den danske efterværns-

---

2. For at få bekræftet, at der i Sverige ikke findes statistik vedrørende efterværn, har vi rettet henvendelse til en af de førende svenske forskere inden for området, Bo Vinnerljung. Han bekræfter, at efterværn er et nyt begreb i Sverige, som endnu ikke er gjort til genstand for statistisk opsamling.

praksis – i hvert fald hvad angår de danske kommuners brug af døgnophold. I Danmark er antallet af 20-22-årige i døgnophold steget markant i perioden fra 2007-2010, jævnfør tabel 4.2.

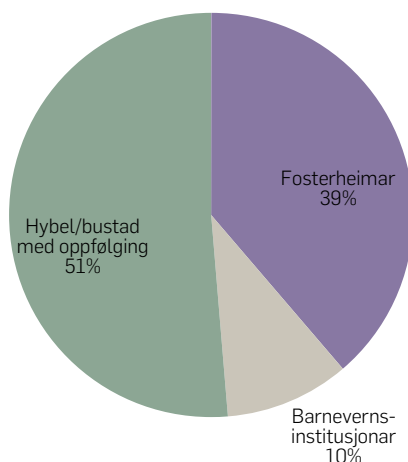
Herudover fremgår det af de norske tal, at unge med asiatisk og afrikansk baggrund er stærkt overrepræsenteret i efterværnet (Clausen, 2008). Statistikken viser også, at de mest gængse efterværnsindsatser er økonomisk støtte, fortsat anbringelse i plejefamilie, hjælp til bolig samt støttekontakt.

FIGUR 4.2

18-22-årige med døgnophold i efterværn i 2010 fordelt efter anbringelsessted. Norge. Procent.

Anm.: Fosterheimar svarer til plejefamilie, barnevernsinstitution svarer til døgninstitution og/eller socialpædagogisk opholdssted og hybel svarer til eget værelse eller kollegium, hvor der eventuelt kan være en form for støtte.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, 2011.

Endelig har forskere fra NOVA lavet analyser baseret på rådata fra Statistisk Sentralbyrå for perioden 2005 til 2010. Tallene viser, at andelen af unge, som får hjælp, falder meget, for hvert år efter at de unge forlader anbringelsen som 18-årige. Denne tendens har nogenlunde været konstant fra 2005 til 2010 (Rambøl, 2011). Det er overraskende, da den norske lovgivning blev ændret i 2009. Før 2009 skulle de unge begrunde, hvorfor de ville have hjælp efter 18-årsalderen, men fra 2009 er det kommunerne, der skal begrunde, hvorfor hjælpen stopper (Rambøl,

2011). Denne tendens til, at antallet af efterværnsmodtagere falder meget for hvert år i perioden mellem, at de tidligere anbragte unge er 18 år, indtil at de ikke kan modtage efterværn som 23-årige, er anderledes end i Danmark. I Danmark falder antallet af efterværnsmodtagere ikke så meget for hvert år. I Danmark ser vi en kraftig stigning i antallet af unge, som er i døgnophold i en alder af 21 og 22 år. I 2010 er det omtrent halvt så mange 22-årige, der er i døgnophold set i forhold til antallet i døgnophold som 18-årige. Dermed falder antallet af unge i efterværn herhjemme langt fra med samme hastighed som i Norge.

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: UNGE I EFTERVÆRN

De danske kommuner tildeler i stigende grad efterværn. Ikke desto mindre vurderede Ankestyrelsen i 2009, at antallet af afgørelser om efterværn er underrapporteret, da antallet af efterværnsafgørelser ligger væsentligt under antallet af afsluttede anbringelser.

Blandt de mulige efterværnsindsatser er opretholdelse af døgnophold det efterværnstilbud, som kommunerne oftest anvender, efterfulgt af kontaktpersonordningen. De unge fordeler sig jævnt på følgende døgnopholdstyper: eget værelse, socialpædagogisk opholdssted, plejefamilie samt 'andre steder'.

Det er for døgnophold som efterværnsindsats muligt at se på år-sagerne til, at denne indsats ophører. 33 pct. af ophørene skyldes, at formålet med døgnopholdet er opnået. 16 pct. af ophørene skyldes, at den unge fylder 23 år, hvilket er skæringspunktet for, hvornår den unge ikke længere kan modtage efterværn. Eftersom den unge ikke tidligere er stoppet i efterværn, for eksempel fordi formålet med efterværn er nået, er det en nærliggende antagelse, at den unge ikke nødvendigvis er klar til at stå på egne ben i en alder af 23 år.

Samlet set tegner der sig et billede af, at målet med døgnopholdet ikke er opnået ved minimum 12 pct. af ophørene. Denne antagelse baserer sig på, at i 3 pct. af sagerne har kommunerne noteret, at formålet med døgnopholdet ikke blev nået ved ophøret. I yderligere 2 pct. af sagerne blev døgnopholdet stoppet, fordi anbringelsesstedet har givet op. I de resterende 7 pct. af sagerne skyldes ophøret af døgnopholdet, at den unge ikke ønsker at være på anbringelsesstedet længere.

Der er forskel på, hvor mange unge der fortsætter i efterværn fra kommune til kommune og fra region til region. Hovedstadens kommuner markerer sig ved målt i andel at have flest unge i efterværn, mens kommunerne i Nordjylland og Sjælland træffer færrest efterværnsafgørelser pr. anbragt 17-årig. Det er til trods for, at disse kommuner har flest anbragte på 17 år.

Der er en tendens til, at de kommuner, der har færrest unge i efterværn, sjældnere vælger døgnophold som efterværnsindsats. Yderligere viser tallene, at små kommuner er mere tilbøjelige til at vælge plejefamilie eller socialpædagogisk opholdssted til de unge som anbringelsesform efter det fyldte 18. år, mens de større kommuner har flere unge anbragt på eget værelse eller i døgninstitution i forhold til de andre indsatser.

DEL 3:
VIDENSOPSAMLING OM
EFTERVÆRN

VIDEN OM ANBRINGELSENS OPHØR

I denne del af rapporten præsenterer vi et rids af tendenser og diskussioner i relation til unge, som forlader en anbringelse og eventuelt modtager efterværnsforanstaltninger. Det analytiske grundlag for del 3, 'Vidensopsamling om efterværn', er vidensopsamlingens systematiske litteraturgennemgang.

Del 3 er struktureret efter gennemgående temaer i litteraturen frem for at tage udgangspunkt i de enkelte landes specifikke tilgang til området. Som det fremgår under rapportens indledende kapitel, eksisterer der forskellige juridiske og politiske rammer på efterværnsområdet landene imellem. Der er imidlertid også mange ligheder landene imellem. Eksempelvis står tidligere anbragte unge på tværs af landegrænser over for lignende udfordringer ved overgangen til voksenlivet (Hjort & Backe-Hansen, 2008; Munro, Stein & Ward, 2005).

USA og Storbritannien har i mange år udgjort forskningsfronten, når det drejer sig om efterværnsområdet (Hjort & Backe-Hansen, 2008). Del 3 afspejler dog, at der igennem de sidste år er kommet et stigende fokus på efterværnsområdet også i Skandinavien, hvilket litteratursøgningen inden for de skandinaviske lande vidner om, jævnfør kapitel 2, 'Metodebeskrivelse'.

I del 3 danner både amerikansk, britisk og skandinavisk forskning således udgangspunkt for de temaer, vi har analyseret som væsentli-

ge, når et rids af efterværnsfeltet skal præsenteres. De temaer, som præsenteres, er udvalgt på baggrund af, at de skal have relevans i en dansk kontekst.

Del 3 er opdelt i fire kapitler. Dette første kapitel præsenterer viden om anbringelsens ophør. Det andet kapitel sætter fokus på viden, der specifikt relaterer sig til efterværnsindsatsen. Det tredje kapitel er centreret omkring tiden efter efterværnsindsatsen. Det fjerde kapitel fremhæver de unges egne oplevelser i forbindelse med at forlade en anbringelse og eventuelt modtage efterværn. Kapitlerne følger således en kronologisk udvikling i de unges liv, når de træder ud af en anbringelse og eventuelt over i et efterværn. Formålet med at følge denne udvikling og inddrage forskellige temaer under de enkelte kapitler er at tegne et billede af den proces med mange enkeltstående faser og aspekter, som overgangen til et selvstændigt voksenliv udgør for mange af de tidligere anbragte unge.

Dette kapitel vedrører således viden om anbringelsens ophør. I kapitlet præsenteres tre temaer. Disse temaer er:

1. Sociale vilkår blandt unge, der forlader en anbringelse.
2. Diskussion af systemet som omsorgsgiver, herunder betydningen af, at de unge i en kortere eller længere del af deres liv har været klienter i det sociale system.
3. Betydningen af at inddrage de unge i processen, op til de skal forlade anbringelsen, i forhold til tilrettelæggelsen af efterværn.

Kapitlet afsluttes med et afsnit, hvor vi opsamler den viden, der er skrevet frem i kapitlet med fokus på særlige opmærksomhedspunkter.

TEMA 5.1: VILKÅR FOR UNGE, DER FORLADER EN ANBRINGELSE

De fleste unge på 18 år forlader ikke deres anbringelse, fordi de er klar til at stå på egne ben. De forlader anbringelsen, fordi de har nået myndighedsalderen og ikke længere er en del af børnesystemet. Nogle af disse tidligere anbragte unge vil klare overgangen fra at være anbragt til at stå på egne ben fint. Men andre, majoriteten, vil have væsentlige udfordringer at kæmpe med. For unge, der har været anbragt uden for hjemmet,

har ikke det samme sikkerhedsnet i form af eksempelvis forældre støtte som unge i almindelighed (Mendes & Moslehuddin, 2006). Det er der bred enighed om blandt forskere: Viden om unge, der forlader en anbringelse, peger entydigt på, at disse unge står over for større udfordringer i forhold til at stå på egne ben end unge i almindelighed (Horrocks, 2002; Munro, Stein & Ward, 2005; Olsen, Egelund & Lausten, 2011; Spencer m.fl., 2010; White m.fl., 2009). Blandt andet i Sverige viser flere registerstudier, at tidligere anbragte unge sammenlignet med deres jævnaldrende har større risiko for tidlig død, specielt selvmord (Vinnerljung & Ribe, 2001), mindre sandsynlighed for at få en uddannelse (Vinnerljung, Oman & Gunnarson, 2005), større sandsynlighed for at være involveret i kriminalitet (Olsen, Egelund & Lausten, 2011; Vinnerljung & Sallnäs, 2008) samt større sandsynlighed for at blive forældre som teenagere (Vinnerljung, Franzen & Danielsson, 2007).

KOMPRIMERET OG ACCELERERET OVERGANG FRA BARN TIL VOKSEN

Unge i almindelighed har ofte stor indflydelse på, hvornår de flytter hjemmefra, og de kan tilrettelægge fraflytningen fra forældrenes hjem efter, hvor modne de føler sig og deres eget behov for selvstændighed. Det er ikke usædvanligt, at en ung flytter væk fra forældrene for i en overgang at vende tilbage. Blandt unge i almindelighed er tendensen, at kontakten til forældrene ofte er stabil og hyppig, også efter de unge er fraflyttet forældrenes hjem. Overgangen til voksenlivet – herunder den konkrete fraflytning – er for unge i almindelighed således ofte en glidende overgang, hvor den praktiske og psykologiske støtte fra forældrenes side ikke er langt væk (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009). Sådan er det sjældent for unge, der er anbragt uden for eget hjem.

For unge, der er anbragt uden for hjemmet, afgør den historiske og sociale idé om, hvornår et barn bliver voksen, tidspunktet for, hvornår den unge skal stå på egne ben. I Danmark er det, når den unge ved det 18. år runder myndighedsalderen. Når det kommer til forståelsen af alder, er der dog forskere, som peger på, at det er nødvendigt med en mere nuanceret tilgang til alder og til, hvornår man er voksen. Forskere, der arbejder med eksempelvis teoriretningen *life course theory*, tager afsæt i, at menneskers livscyklus skal ses i en historisk, social og kulturel kontekst. Dette afsæt indebærer, at alder skal forstås ud fra flere dimensioner. For det første er der den individuelle tidsopfattelse, som måles på alder og

udvikling. For det andet findes den sociale tid, som måles på den rolle, den enkelte har i samfundet, samt den opfattelse og forståelse andre har af den enkelte person. For det tredje afhænger forståelse af menneskers livsudvikling af den aktuelle historiske epoke i samfundet (Horrocks, 2002). Alder og oplevelsen af at blive voksen handler således om mere end den alder, fødselsattesten afslører. Det er en historisk og social konstruktion. Det handler om, hvornår omgivelserne klassificerer en som voksen, og det handler om følelsen af at være voksen. Ikke alle unge føler sig voksne, når de fylder 18 år.

Et forskningsprojekt fra 2000 viser, at 60 pct. af 18-25-årige i USA svarede, at de kun delvist havde 'reached adulthood' – altså oplevede sig selv som voksne (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009). Denne tendens til ikke at føle sig voksen som 18-årig bakkes op af, at unge i almindelighed i USA flytter senere hjemmefra end danske jævnaldrende (Mendes & Moslehuddin, 2006).

Det er imidlertid ikke kun i USA, at vi finder denne tendens til, at personer i alderen 18-25 år i højere grad betragtes som unge frem for voksne. I 2008 ændrede Danmarks Statistik aldersafgrænsningen for, hvornår unge medregnes som hjemmeboende børn i deres forældres familie fra 18 år til 25 år (Danmarks Statistik, 2008). Det vil sige, at unge hjemmeboende under 25 år i 2008 overgik fra at være selvstændige voksne til at være hjemmeboende børn i Danmarks Statistiks statistikker. Med andre ord sker der også inden for statistikken en forlængelse af ungdommen. Denne forlængelse af ungdommen er også tydelig inden for international statistik og inden for international ret. I skriftserien 'Ung' fra den svenske Ungdomsstyrelse henvises der til, at den mest almindelige definition af ungdom i en europæisk sammenhæng er de personer, der er mellem 15 og 24 år (Ungdomsstyrelsen, 2003).

Unge kan opleve, at overgangen til voksentilværelsen er pludselig og forceret, når de fra den dag, de fylder 18 år, ikke længere er i børnesystemet. Forskningen viser, især fremhævet under den britiske forsker Mike Steins undersøgelser, at tidligere anbragte unges overgang til voksenlivet er accelereret og komprimeret sammenlignet med jævnaldrende unges (Stein, 2008a, 2004). Stein beskriver det således:

In contrast to the extended transitions made by most young people, the journey to adulthood for many young care leavers is shorter, steeper and often more hazardous (Stein, 2005, s. 1).

Tilsvarende betragtning kommer til udtryk i den amerikanske forskning eksempelvis ved brug af begrebet *instant adulthood* (Antle m.fl., 2009). Dette begreb dækker over oplevelsen af et øjeblikkeligt voksenliv, som hovedparten af de unge pludselig indtræder i, når de forlader en anbringelse.

Mens der således er en tendens til, at unge generelt trækker overgangen til voksenlivet ud, møder mange tidligere anbragte unge brat voksenlivet, når de som 18-årige bliver myndige.

ETNICITET OG KØN

Vores statistikgennemgang viser, at der anbringes lidt flere drenge end piger uden for hjemmet, og at lidt flere drenge end piger modtager efterværn (jævnfør kapitel 3 og 4). NOVA har på baggrund af en logistisk regressionsanalyse peget på, hvilke uafhængige faktorer der kan præge, om en tidligere anbragt klarer sig i voksertilværelsen. De fandt en tendens til, at kvinder klarede sig bedre end mænd (Clausen, 2008). Denne tendens bakkes op af anden forskning (Vinnerljung & Sallnäs, 2008). Det er imidlertid ikke kun på baggrund af et medfødt forhold som køn, at nordmændene fandt forskelle i forhold til, hvordan tidligere anbragte klarede sig. Studiet viser også, at der er forskel blandt de unge på baggrund af etnicitet. Norske såvel som asiatiske unge klarede sig lige godt eller dårligt, mens unge med afrikansk baggrund er særligt udsatte (Clausen, 2008). Britisk forskning fremhæver også etnicitet som en faktor med betydning for, hvor godt de unge klarer sig (Barn, Andrew & Mantovani, 2005).

De norske forskere Hanne Bogen & Marjan Nadim samler i 2009 på tværs af landegrænser viden om unge med indvandrerbaggrund i efterværn i rapporten 'Et flerkulturelt ettervern?' (Bogen & Nadim, 2009). I rapporten tegner der sig et billede af, at der findes forskellige grupper blandt unge indvandrere, hvad angår anbringelses- og efterværnsindsatsen. Førstegenerationsindvandrere fremstår som den svageste gruppe: De bliver hyppigere anbragt, placeres oftere på institution og findes oftere i efterværn sammenlignet med efterkommere og etniske norske unge. Bogen og Nadim (2009) fremhæver to mulige årsager til denne tendens. For det første kan det skyldes, at en manglende integration på grund af den kortere tid i landet afføder problematikker, som nødvendiggør det sociale systems indgriben. For det andet kan kulturelle forståelsesbarrierer og kommunikationssvigt imellem det sociale system og familien be-

virke, at et samarbejde bryder sammen, samtidig med at risikoen for misforståelser øges.

Forskningen giver imidlertid ikke et entydigt billede af, at det følgelig er unge med indvandrerbaggrund, som klarer sig dårligst, efter at de har forladt det sociale system – i flere tilfælde klarer de unge, der modtager efterværn og har etnisk national oprindelse, sig dårligere som voksne end unge med indvandrerbaggrund, der har været i efterværn (Bogen & Nadim, 2009). En mulig årsag til det er, at unge med indvandrerbaggrund, som er anbragt uden for hjemmet og efterfølgende modtager efterværn, er en sammensat gruppe – ligesom efterværnsmodtagerne med etnisk national oprindelse. Dette forhold bevirker også, at Bogen og Nadim anbefaler, at der ikke bør etableres efterværn rettet specifikt mod unge med indvandrerbaggrund. Det sociale system skal imidlertid være opmærksomt på særlige forhold, som kan gøre sig gældende for unge med anden kulturel og religiøs baggrund. Med andre ord vægtes her en individuel tilpasning og muligheden for fleksible løsningsmodeller (Bogen & Nadim, 2009).

I en dansk kontekst fremgår det af efterværnsprojekterne, som deltager i forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige muligheder', at 14 pct. af de unge i projekterne har anden etnisk baggrund end dansk (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Det er en højere andel end blandt den danske befolkning generelt, hvor andelen af indvandrere og efterkommere pr. 1. januar 2010 lå på knap 10 pct. (Danmarks Statistik, 2010).

UDDANNELSE, ARBEJDE OG ØKONOMI

Uddannelse er et af de områder, hvor unge, der har været anbragt, har svært ved at følge med deres jævnaldrende. Blandt forskere på området er der enighed om, at tidligere anbragte unge har ringere chancer for at gøre deres grundskole færdig og sjældnere kommer videre i uddannelsessystemet sammenlignet med unge, der ikke har været anbragt (Egelund & Hestbæk, 2003; Olsen, Egelund & Lausten, 2011; Stein, 2004; Trout & Epstein, 2010; Vinnerljung, Oman & Gunnarson, 2005; Zetlin & Weinberg, 2004). Eksempelvis viser tal fra det britiske National Statistic, at 38 pct. af 19-årige tidligere anbragte britiske unge hverken var i arbejde eller i gang med en uddannelse i 2010. De resterende 62 pct. af de 19-årige tidligere anbragte klarede sig bedre: 7 pct. var i gang med en videregående uddannelse, 30 pct. var i gang med anden form for uddannelse,

og 25 pct. var i arbejde eller i gang med en erhvervsuddannelse (National Statistic, 2011).

De svenske forskere Bo Vinnerljung, Maria Öman og Thomas Gunnarson (2005) peger på, at selv i lande, hvor anbragte børns uddannelse er på den politiske dagsorden, har der ikke været tilstrækkelig fokus på, hvorledes disse unge klarer sig i praksis. I en dansk kontekst peger undersøgelser på, at undervisningen på interne specialskoler på døgninstitutioner og opholdssteder bærer præg af en kompensatorisk forståelse af anbragte børns livsvilkår. Det vil sige, at man forstår børnenes og de unges problemer – og herunder deres skoleproblemer – som havende baggrund i børnenes tidlige leveår. Denne tilgang medfører, at de professionelle kompenserer for børnenes og de unges dårlige start på livet ved at koncentrere sig om at udvikle deres sociale og personlige kompetencer frem for at have fokus på at udvikle deres skolekompetencer (Bryderup & Andsager, 2006; Bryderup, Madsen & Perthou, 2002).

De to amerikanske forskere Andrea Zetlin og Lois Weinberg peger på, at det vil højne tidligere anbragte unges muligheder for at få en uddannelse, hvis der på grundskoleniveau eksempelvis gøres mere for, at de unge bliver optaget på en skole, selvom den nødvendige dokumentation måske ikke er i orden. Det vil også have positiv betydning, hvis lærere uddannes til at forstå, hvad det betyder for tidligere anbragtes læring, at de har været anbragt uden for eget hjem (Zetlin & Weinberg, 2004). Det vil skabe fundament for, at unge, når de forlader en anbringelse ved deres 18. år, er bedre klædt på i forhold til at gøre deres grundskole færdig eller fortsætte på en videregående uddannelse.

Tidligere anbragtes egne skildringer peger på, at de kan være bogligt stærke og have et højt intellekt, men at deres oplevelser samtidig kan bevirke, at de har megen uro i kroppen og bevidstheden. Denne uro bevirker, at de kan have svært ved at sidde stille i timerne og følgelig kan virke forstyrrende på klassen. En af de unge fortæller:

Jeg skulle konstant have input og noget respons ... Jeg er ikke sikker på, om de vidste, at jeg var fagligt dygtig ... Hvis jeg havde siddet alene med en lærer, der gad mig, gad at undervise mig og gad at se, hvor langt man kunne presse mig ... Føde mit intellekt. Give mig noget brain food, så havde jeg ikke behovet at skifte skole igen. Så havde jeg ikke været så urolig (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 325).

Vi kan således identificere to centrale behov i forhold til anbragtes skolegang og uddannelse: 1. At der i undervisningen af og tilgangen til de unge tages udgangspunkt i deres kundskaber og intellekt samt 2. At der er en bevidsthed omkring, hvad det kan betyde at være anbragt, og hvordan oplevelserne kan komme til udtryk.

Manglende uddannelse risikerer at stille de unge ringere, når de som voksne skal stå på egne ben. Eksempelvis er uuddannede unge dårligere klædt på i forhold til at få fodfæste på arbejdsmarkedet. Det vil også influere på deres muligheder for at kunne forsørge sig selv og øge risikoen for, at de unge ender i fattigdom (Zetlin & Weinberg, 2004). Et ringe fodfæste på arbejdsmarkedet indebærer for de unge, at stabile indkomster ikke kan tages for givet. Samtidig kan unge, der forlader en uddannelse, ofte ikke regne med økonomisk hjælp fra deres forældre, og de vil ofte stå uden opsparring, når anbringelsen ophører. Konsekvensen er, at tidligere anbragte unge ofte er dårligere stillet økonomisk sammenlignet med deres jævnaldrende.

Der er også undersøgelser, der peger på, at uddannelse er et af de mest effektive midler til at reducere risikoen for, at unge begår kriminalitet (Zetlin & Weinberg, 2004). Uddannelse er således effektivt i forhold til at sikre de unge et fundament, de kan klare sig på fremover. Tidligere anbragte unge har derfor brug for støtte til skolegang, særligt på grundskoleniveau, men også i forhold til at videreudanne sig, og de har brug for en hjælpende hånd til at få foden inden for på arbejdsmarkedet.

BOLIGFORHOLD

Helt basale behov, eksempelvis det at finde sig et sted at bo, kan være en udfordring for tidligere anbragte (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009). Det er der bred enighed om på tværs af den internationale litteratur (Choca m.fl., 2004; Dworsky & Courtney, 2009; Egelund Nielsen m.fl., 2005; Stein, 2004; Storø, 2001). Ustabile boligforhold er vilkår for mange tidligere anbragte. Det gælder i Skandinavien, Storbritannien og USA. Ustabile boligforhold er eksempelvis karakteriseret ved, at man har problemer med at betale husleje, bruger 50 pct. af husstandens indkomst på huslejen, flytter hyppigt og/eller flytter ind hos venner og familie på midlertidig basis (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009).

Der er dog forskel på, hvor vidtgående konsekvensen er, hvis der ikke tages hånd om denne udfordring. I USA er hjemløshed en anerkendt risiko for tidligere anbragte unge (se eksempelvis Brown &

Wilderson, 2010; Choca m.fl., 2004), og forskere peger på, at hjemløshed ofte ikke er en engangsbegivenhed (Dworsky & Courtney, 2009). I Danmark såvel som i de andre skandinaviske lande er tidligere anbragte unge oftere udsat for ustabilitet i deres boligforhold frem for decideret hjemløshed. Med andre ord er der en tendens til i en dansk kontekst at betragte de unge med ustabile boligforhold som *couch surfere* – eller på dansk sofasovere – hvilket vil sige, at de sover på sofaen hos familie, venner og bekendte. En ny optælling af hjemløse i Danmark peger imidlertid på, at også denne form for at sove på sofaen eller ustabile boligforhold dækker over hjemløshed. Samtidig viser undersøgelsen, at der er sket en stigning blandt unge hjemløse mellem 18-24 år. I 2009 var hver ottende hjemløs imellem 18 og 24 år. I 2011 er det hver femte (Lauritzen, Boje-Kovacs & Benjaminsen, 2011). Det er følgelig nødvendigt at tage det alvorligt, når man registrerer, at unge sover rundt omkring på bekendtes sofaer, og behandle fænomenet som hjemløshed.

Yen, Powell Hammond og Kushel (2009) har i en amerikansk kontekst undersøgt, hvad konsekvensen af dårlige eller ustabile boligforhold er. Forskerne ser på sammenhængen mellem ustabile boligforhold og tidligere anbragtes helbred og peger på, at boligforhold har både direkte og indirekte indflydelse på adgangen til sundhedssystemet. Blandt andet kan ustabile boligforhold hæmme informationsudvekslingen mellem socialarbejdere og de unge, og mange flytninger kan betyde, at det kan være svært at opretholde eksempelvis en behandling, hvis en ung flytter til en anden by (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009). Samme forskere har peget på, at nogle tidligere anbragte unge oplever, at de havde bedre adgang til sundhedssystemet, dengang de var anbragt, end i årene, der fulgte efter anbringelsen (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009).

Ustabile boligforhold ser således ud til at have mere vidtrækkende konsekvenser for de unge end blot de lavpraktiske udfordringer i ikke at have en stabil bolig. Ustabile boligforhold kan eksempelvis have negativ indvirkning på de unges helbred.

MENTALE UDFORDRINGER

En af de mere u håndgribelige ting, tidligere anbragte kæmper med, er udviklingen af negative *coping*-strategier i kølvandet på en barndom anbragt uden for hjemmet. Coping-strategier handler om, at tidligere anbragte unge, der har oplevet adskillige anbringelser, er i risiko for at ud-

vikle selv-beskyttelsesstrategier som social distance, manglende engagement og defensiv adfærd (Antle m.fl., 2009).

Isolation og ensomhed kan være virkeligheden for mange unge, der forlader en anbringelse. En stor del af de unge mister kontakten til opholdsstedet – det gælder både ved døgninstitutioner og plejefamilier. Samtidig har de ikke et stærkt familienetværk at vende sig mod. De unge har sjældent forældre, de kan hente hjælp hos, når de har brug for materiel eller følelsesmæssig opbakning og støtte (Yen, Powell Hammond & Kushel, 2009). Det stiller de unge i en meget dårlig situation (Egelund & Hestbæk, 2003). Ofte har tidligere anbragte unge helt eller delvist mistet kontakten til deres biologiske forældre. Samtidig har de unge ofte et yderst begrænset netværk også uden for familien. Når de tidligere anbragte unge forlader anbringelsen, viser forskningen imidlertid, at de ofte vender hjem til lokalområdet, det vil sige der, hvor forældrene bor (Egelund & Hestbæk, 2003).

De unge har ofte lavt selvværd. I et amerikansk studie havde 30 pct. af unge, der tidligere havde været anbragt, livsvarigt posttraumatisk stress syndrom (Pecora, 2005), og et studie af 19- og 20-årige, der havde været anbragt uden for hjemmet, fandt, at 42 pct. havde symptomer på depression (Brandford & English, 2004).

Lavt selvværd og depressionstendenser kan medvirke til, at unge har svært ved at tage sig en uddannelse eller finde rodfæste på arbejdsmarkedet (Egelund & Hestbæk, 2003). I værste fald kan lavt selvværd, ensomhed og marginalisering fra arbejdsmarkedet betyde, at unge overvejer selvmord. Forskning viser, at andelen, der har overvejet selvmord, er markant større blandt unge, der tidligere har været anbragt, sammenlignet med unge, der ikke har været anbragt. Tidligere anbragte unge havde således næsten tre gange hyppigere haft tanken om at ende eget liv (White m.fl., 2009).

Den amerikanske forsker Catherine Roller White peger sammen med en lang række andre forskere på, at det kan reducere risikoen for depression, hvis unge, der skal forlade en anbringelse, forberedes godt på denne overgang. White nævner blandt andet uddannelses- og jobtræning og træning i praktiske færdigheder (White m.fl., 2009).

TIDLIGT FORÆLDRESKAB

Unge, der har været anbragt uden for hjemmet, er i højere risiko for at blive forældre meget tidligt i livet (se eksempelvis Barn, Andrew &

Mantovani, 2005; Becker & Barth, 2000; Stein, 2004; Vinnerljung m.fl., 2006). Englænderen Elaine Chase m.fl. peger på, at en række forhold for anbragte unge kan udgøre risikofaktorer i forhold til teenagegraviditeter. Risikofaktorerne er eksempelvis afbrudte familierelationer, afbrudt eller ingen uddannelse, manglende information om seksualitet og helbred. Risikofaktorer er også følelsen af at være blevet afvist eller forladt eller af ikke at blive elsket (Chase m.fl., 2006). Sidstnævnte risikofaktor, behovet for at blive elsket, harmonerer med, at forskerne i en undersøgelse fandt, at mange unge oplevede tidligt forældreskab som positivt for deres selv-værd og selvfølelse. Ikke desto mindre kan teenagegraviditeter skabe yderligere udfordringer for unge, der skal til at stå på egne ben. Chase m.fl. (2006) peger da også på, at stort set alle unge i den britiske undersøgelse beskrev, at de havde været for uforberedte på voksenlivet, og at det har været positivt, når der var efterværnsforanstaltninger til stede, der kunne hjælpe dem godt på vej.

MISBRUG OG KRIMINALITET

Ser vi nærmere på de tidligere anbragte unges risikoadfærd i form af indtagelse af rusmidler og udøvelse af kriminalitet, viser forskningen, at de tidligere anbragte unge oftere har udvist risikoadfærd sammenlignet med deres jævnaldrende (Olsen, Egelund & Lausten, 2011; Stein, 2004). Eksempelvis viser et britisk studie, at unge, der har været anbragt uden for hjemmet i bare 1 år eller mere, har tre gange større risiko for at have begået kriminalitet sammenlignet med jævnaldrende (Munro, Stein & Ward, 2005).

Et nyt dansk studie viser tilsvarende, at unge, som har været anbragt uden for hjemmet, har 12-14 procentpoint større sandsynlighed for at have fået mindst én betinget eller ubetinget domsfældelse sammenlignet med en tilsvarende gruppe af unge, som ikke har været anbragt uden for hjemmet (Olsen, Egelund & Lausten, 2011). Forskerne pointerer i den forbindelse, at de imidlertid ikke kan afgøre, om anbringelsen er helt eller delvist årsag til den højere forekomst af kriminalitet. Det er muligt, at kriminalitetsudviklingen hænger sammen med skader, som er indtruffet før anbringelsen, eller skyldes den eksklusion og marginalisering, som mange tidligere anbragte unge oplever umiddelbart efter anbringelsens ophør (Olsen, Egelund & Lausten, 2011). Med andre ord peger forskningen på, at de tidligere anbragte unges risikoadfærd skal ses i sammenhæng med de vilkår og oplevelser, som de unge har og har haft.

Dette ændrer imidlertid ikke ved, at risikovilligheden hos tidligere anbragte unge udgør en stor trussel for de unges fremtidige liv. Nordmændene Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersen (2008) peger på, at tidligere anbragte unges afvigelse i adfærd, funktionsnedsættelse og brug af rusmidler er de faktorer, som i højeste grad virker hæmmende i forhold til, at de unge opnår en vellykket karriere senere i livet. Nordmændene opstiller en række målbare kriterier for, hvad de betegner som en vellykket karriere. En vellykket karriere måles i dette tilfælde ved, at de tidligere anbragte unge, når de er over 25 år, har opnået mindst tre af følgende forhold:

- En uddannelse mindst på gymnasialt niveau
- En årlig bruttoindkomst på over 200.000 NOK
- Ikke er arbejdsløs
- Ikke modtager socialhjælp.

Det var kun 11 pct. af de tidligere anbragte unge, hvor anbringelsesårsagen var noteret som afvigende adfærd og funktionsnedsættelse, der opnåede en vellykket karriere. Det samme gjorde sig gældende for 10 pct. af de unge, som var noteret for misbrug af rusmidler. At forholdsvis få lever op til Clausen og Kristofersens kriterier for en vellykket karriere kan skyldes, at kravene er sat højt. Desuden kan det diskuteres, hvorvidt disse målbare forhold er dækkende, hvad angår en forståelse af et godt og lykkeligt liv. Undersøgelsen tegner imidlertid et billede af, at det kan være svært for tidligere anbragte unge at opnå samme levekår som deres jævnaldrende. Clausen og Kristofersens forskning viser, at kun godt 20 pct. af de tidligere anbragte unge opnåede en vellykket karriere, mens det imidlertid gjaldt 58 pct. af de unge generelt (Clausen & Kristofersen, 2008).

TEMA 5.2: SYSTEMET SOM OMSORGS GIVER

Et af de centrale og klassiske diskussionstemaer, som fremgår af litteraturen omkring unge i efterværnsindsatser, er systemets rolle som omsorgsgiver. Arbejdet med socialt udsatte børn og unge befinder sig inden for det, som den franske sociolog Jacques Donzelot betegner som 'hjælperens univers' (Donzelot, 1977). Dette begreb indbefatter for det første, at der generelt set er en holdning om, at professionelle på det sociale om-

råde har til hensigt at yde omsorg til og støtte udsatte grupper. For det andet er der en betragtning om, at den socialfaglige praksis bygger på professionel viden (Järvinen & Mortensen, 2003). Specifikt i forhold til unge, der er i efterværn, fremhæver NOVA to forskellige perspektiver på forholdet mellem ungdommen og det sociale system (Bakketeig, 2008).

For det første kan det sociale systems rolle som omsorgsgiver for de unge betragtes på linje med forælderrollen. Denne rolle tydeliggøres igennem begreber som *corporate parenting* (se eksempelvis Courtney, 2009; Courtney, Dworsky & Pollack, 2007) og *state care* (se eksempelvis Mayock & Carr, 2008; Reid, 2007), hvor der sættes fokus på paralleller og variationer imellem forventningerne til forældre og staten som omsorgsgiver (Bakketeig, 2008). De amerikanske forskere Mark E. Courtney, Amy Dworsky og Harold Pollack skriver eksempelvis i den forbindelse, at:

When children are removed from their homes due to parental abuse or neglect and placed in out-of-home care, the state public child welfare agency, under the supervision of the juvenile court, takes on the role of a parent (Courtney, Dworsky & Pollack, 2007, s. 1).

Forskerne fremhæver, at disse unge skal have samme muligheder som jævnaldrende unge, der bor hos forældrene. Derfor bør udskrivningsalderen fra anbringelse sættes op til 21 år, da det i højere grad vil give de unge i anbringelse mulighed for at håndtere overgangen til et selvstændigt voksenliv (Courtney, Dworsky & Pollack, 2007).

Generelt findes der under dette perspektiv, som betragter det sociale system som varetagende en forældrelignende rolle, en mening om, at staten ikke skal udsætte de unge for forhold, som forældre ikke ønsker at udsætte deres egne børn for.

For det andet findes der et perspektiv på det sociale system som ydende en velfærdstjeneste. Under dette perspektiv betragtes de unge som brugere af en tjeneste, og perspektivet er funderet på en individualistisk rettigheds- og systemorienteret forståelse af de unges møde med det sociale system (Bakketeig, 2008). På baggrund af en dansk kontekst skriver forskerne Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, at dette individorienterede fokus er forstærket igennem de sidste 15-20 år. I 1980'erne blev præmisserne for det sociale arbejde i højere grad diskuteret ud fra klienternes levekår, fattigdomsproblemer og sociale marginali-

sering. Senere har diskussionerne i højere grad centreret sig om forhold som motivation, omstillingsparathed, udvikling og individuelt ansvar (Järvinen & Mik-Meyer, 2003b). Herunder placerer sig også *empowerment*-tilgangen, hvor der er fokus på at forbedre socialt udsatte gruppers muligheder for at håndtere og skabe ressourcer.

AFSLUTNINGEN PÅ EN KLIENTKARRIERE

Konsekvensen af, at anbragte børn gennem opvæksten har været afhængige af hjælp fra det sociale system, er, at anbragte unge ved deres 18. år ikke blot gennemgår overgangen fra barne- til voksentilværelsen. De afslutter også en klientkarriere. I den forbindelse er det centralt, at statistikken viser, at over halvdelen af de anbragte unge i alderen 15-17 år har været anbragt i mere end 3 år, jævnfør kapitel 3, 'Anbragte børn og unge'. Mange af de anbragte unge har således været anbragt en betydelig del af deres liv, hvilket formodes at have en betydning for deres oplevelse af anbringelsens ophør.

Jan Storø har i Norge undersøgt, hvordan tidligere anbragte unge beskriver deres overgang fra at være barn i anbringelse til at være voksen og stå på egne ben (Storø, 2005). I undersøgelsen henviser Storø blandt andet til de psykologiske konsekvenser af at have levet et liv som klient i det sociale system i kortere eller længere tid. At have været klient en stor del af livet kan for eksempel føre til en passiviserende samspilsproces mellem klienten og hjælperen. Denne proces kan anspre klienten – altså den unge – til mistænksomhed, ansvarsfratagelse og selvundertrykkelse. En konsekvens kan også være, at de unge mister tiltroen til, at de selv kan løse problemstillinger i hverdagen. Storø fremhæver i den forbindelse, at det ikke er sikkert, at anbragte unge betragter sig selv som klienter. Der vil således ikke altid være overensstemmelse mellem, om de unge reelt er klienter i det sociale system, og om de unge har indoptaget denne identitet (Storø, 2005).

TEMA 5.3: INDDRAGELSE AF DE UNGE

Et centralt tema er inddragelsen af de unge i de beslutninger, som træffes. Ofte fremhæves det i litteraturen på området, at inddragelsen er vigtig for at sikre den unge en god overgang fra anbringelsen til et selvstændigt voksenliv (Kristiansen & Skårberg, 2010; Mendes & Moslehuddin, 2006;

Storø, 2005). Der er et centralt formål med at inddrage de unge i deres egen sag. Inddragelsen kan sikre, at de unge får større engagement og motivation. Engagement og motivation er nemlig vigtige faktorer i forhold til at klæde de unge på til at klare sig som voksne. Fra et dansk lovgivningsperspektiv er der krav om aktiv inddragelse af de unge. Det fremgår af serviceloven. Samtidig er de unge ved 18-års-alderen overgået til myndighedsalderen, hvorfor de nu skal behandles som voksne individer – også selvom, at de muligvis fortsat modtager støtte efter børneparagrafferne i serviceloven og ikke er overgået til lov om aktiv socialpolitik.

Selvom udviklingspotentialer i at inddrage unge er velbeskrevet i forskningslitteraturen, peger undersøgelser på, at unge, når de bliver spurgt, ikke føler, at de er blevet tilstrækkeligt inddraget i processen omkring afslutningen på anbringelsen og det videre forløb (Binde, 2008; Bratterud m.fl., 2006). Forskning viser dog også, at myndigheder og tidligere anbragtes oplevelse af, om der er givet information videre, og om den unge er blevet inddraget i processen omkring efterværn, ikke altid stemmer overens. Således er der lavet studier, hvor myndighederne fortæller, at de har fulgt reglerne for inddragelse af de unge, mens de unge divergerende oplyser ikke at være blevet inddraget og informeret. Denne forskel mellem myndighedernes og de unges opfattelser kan skyldes måden, de unge inddrages på. Inddragelsen kan være i disharmoni med de unges situation og således ikke tage udgangspunkt i, hvad der for de unge er relevant her og nu (Oterholm, 2008).

Vidensopsamlingen peger imidlertid også på, at inddragelse kan tage mange former, og blandt andet fremstår sagsbehandlerens relationskompetence som central i forhold til inddragelsen og samarbejdsprocessen imellem sagsbehandleren og den unge. Det er derfor vigtigt, at sagsbehandlerne besidder en relationskompetence (Binde, 2008). Samtidig fremhæver Storø (2005), at det ikke er tilstrækkeligt, at sagsbehandlere trækker på deres personlige erfaringer i forhold til overgangen fra barndom til voksenlivet. Det kræver teoretisk og professionel socialfaglighed at støtte disse unge i, hvad der for nogle er afskeden med klientkarrieren.

For at få en succesfuld efterværnsindsats er det i nogle tilfælde nødvendigt at motivere den unge til at deltage. Det skyldes, at tidligere anbragte – som de fleste andre unge – har behov for både løsrivelse og forankring. Litteraturen viser, at en del af de tidligere anbragte unge især har et behov for løsrivelse, idet de er trætte af at være klienter i et system og trætte af, at andre bestemmer over dem. Disse unge karakteriseres i

litteraturen som foranstaltningstrætte. Men foranstaltningstrætte unge kan også have brug for efterværn: Forskere problematiserer således, at nogle af de unge, som har størst behov for hjælp i form af efterværn, sommetider er dem, som søger friheden, når den er tilgængelig ved anbringelsens afslutning (Mann-Feder & White, 2003; Oterholm, 2008).

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: VIDEN OM ANBRINGELSENS OPHØR

Denne opsamling er orienteret mod at drage de opmærksomhedspunkter frem, som er vigtige at tage med i overvejelserne i arbejdet med unge, som er i anbringelse eller efterværn. Pointerne fra afsnittet videreføres imidlertid også til det afsluttende kapitel 'Sammenfatning af videns- og erfaringsopsamlingen'.

Tidligere anbragte unges overgang til voksenlivet er accelereret og komprimeret sammenlignet med jævnaldrende unges. På trods af en hensigt enten om at varetage en omsorgsrolle for de unge på linje med forældres, eller at støtte dem som individuelle brugere af en velfærdsydelse, står én ting klar: Hovedparten af de tidligere anbragte unge oplever en række vanskeligheder i deres fremtidige liv. Forskningen peger således på en række af vilkår i forhold til:

- Uddannelse, arbejde og økonomi
- Boligforhold
- Psykiske udfordringer
- Tidligt forældreskab
- Misbrug og kriminalitet.

Ud af denne lange række af problematiske vilkår fremstår nogle som helt centrale. Blandt andet synes de unges risikoadfærd i form af indtagelse af rusmidler og udøvelsen af kriminelle handlinger at være vigtige problematikker at sætte fokus på og handle imod. Det skyldes, at denne adfærd udgør en betydelig risiko for, at de unge ikke oplever en vellykket karriere som voksne.

En af de mest effektive måder at reducere risikoen for, at unge begår kriminalitet, er ved at sikre deres uddannelse. Det er en af årsagerne til, at det også er yderst vigtigt at have fokus på de anbragte og tidlige-

re anbragte unges uddannelse. En anden årsag til, at uddannelse fremstår som et centralt emne, er, at uddannelse spiller en vigtig rolle for den unges indplacering i samfundet i dag. Vi lever i den vestlige verden i et videnssamfund, hvor uddannelse og læring spiller en stadigt stigende rolle. I regeringsgrundlaget formuleres eksempelvis et 4-årigt mål om, at 95 pct. af alle unge som minimum gennemfører en ungdomsuddannelse, at 60 pct. gennemfører en videregående uddannelse, og at 25 pct. gennemfører en lang videregående uddannelse (Regeringen, 2011).

De tidligere anbragte unge befinder sig således i et samfund med høje forventninger og krav om uddannelse. Det er derfor problematisk, når forskningen peger på, at de tidligere anbragte unge ikke opnår samme skole- og uddannelsesniveau som jævnaldrende. Det er for det første med til at begrænse deres fremtidige muligheder – og herunder sætter det også en stor begrænsning for den indkomst, som de unge har mulighed for at opnå senere i livet. For det andet kan det bevirke, at skellet mellem de tidligere anbragte unge og deres jævnaldrende i fremtiden vil blive endnu større, hvis der ikke kommer specifikt fokus på, hvordan anbragte og tidligere anbragte børn og unges uddannelse sikres.

I forbindelse med uddannelse er det et vilkår, at der er en risiko for, at en del af de tidligere anbragte unges problemer på dette punkt direkte kan tilskrives, at de har været anbragt. Forskningen peger således på, at der i forhold til anbragte børn og unge ikke er tilstrækkeligt med fokus på, hvordan deres uddannelse sikres under anbringelsen.

Det er imidlertid vigtigt at huske, at de nævnte vilkår ikke kan håndteres som selvstændige problematikker. De enkelte vilkår virker ofte ind på hinanden og er indbyrdes forbundet. Hvis den unge kæmper med ét af de nævnte vilkår, er der med andre ord også stor sandsynlighed for, at vedkommende kæmper med andre. Eksempelvis er der risiko for, at unge med psykiske lidelser har et forbrug af rusmidler som en form for selvmedicinering, ligesom det kan gøre adgangen til arbejdsmarkedet og selvforsørgelse vanskelig. Ligeledes kan det antages, at unge, som står uden fast bolig, har sværere ved at finde den nødvendige ro i dagligdagen til at følge en skole eller varetage et arbejde. I den forbindelse er det vigtigt at være opmærksom på, at et stigende antal af unge oplever hjemløshed.

Hører man de unge selv, tyder det på, at de ikke oplever en tilfredsstillende indsats, mens de er tilknyttet det sociale system. Forskningen tegner således et billede af, at de unge ikke føler sig inddraget i deres egen sag. I de tilfælde, hvor de unge oplever sig inddraget, har det imid-

lertid en stor betydning for deres engagement og motivation, og samtidig oplever de en rød tråd, hvor de kan følge udviklingen i deres egen sag – og herved også i deres eget liv.

VIDEN OM EFTERVÆRN

I dette kapitel sætter vi fokus på viden, der specifikt relaterer sig til efterværnsindsatsen. Kapitlet berører således temaer, som igennem vidensopsamlingen er afdækket i forhold til efterværn som foranstaltning, hvor der er fokus på at yde støtte og hjælp til unge, der er trådt ud af anbringelse og er på vej mod et selvstændigt voksenliv. I kapitlet præsenteres tre temaer:

- Tema 1 fokuserer på, hvem der modtager efterværn, og hvem der ikke gør. Herunder kommer vi ind på problematikken omkring unge, der fravælger efterværn.
- Tema 2 omhandler balancen mellem at klæde de unge på til at kunne klare sig selv, samtidig med at de kan have vedvarende brug for støtte, også efter anbringelsen er ophørt. Vi fokuserer her også på, at der på både forsknings- og praksisniveau kan være en tendens til at fokusere på hårde kompetencer som uddannelse og i mindre grad på blødere kompetencer som højt selvværd og trivsel under vurdering af efterværnets resultater.
- Tema 3 fremhæver to typer af efterværn, der i forskningen har fået særligt positiv opmærksomhed: kontaktperson- eller mentorordningen samt gruppebaserede efterværnstilbud.

Kapitlet afsluttes med et afsnit, hvor vi samler den viden, der er skrevet frem i kapitlet, med fokus på særlige opmærksomhedspunkter.

TEMA 6.1: HVILKE TYPER UNGE MODTAGER EFTERVÆRN?

Der er ikke entydighed omkring, hvem der får, henholdsvis ikke får efterværn. Der er ikke kun variation fra land til land i forhold til, hvornår en ung tilbydes efterværn. Denne variation findes også inden for landegrænser, hvor der eksempelvis er variation imellem kommuner i forhold til, hvem de tilbyder efterværn (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Oterholm, 2008). Det fremgik også af kapitel 4, 'Unge i efterværn', at der er variation blandt de danske kommuner i forhold til deres efterværnspraksis. For det første var der variation i forhold til, hvor stor en andel af de anbragte, som blev tilbudt efterværn ved anbringelsens ophør. For det andet var der variation i forhold til, hvilke former for efterværnsforanstaltninger, som kommunerne anvendte.

I en dansk kontekst peger serviceloven på, at efterværn skal tilbydes til tidligere anbragte unge, når det vil bidrage til, at den unge får en bedre overgang til voksenlivet. Det er vigtigt, at der sker en udvikling i den unges liv under efterværnet. Forskningen viser imidlertid, at der er en usikkerhed omkring, hvilke parametre der afgør, om en ung skal have efterværn eller ej. Forskningen peger på, at efterværn tilbydes en særligt udsat gruppe af anbragte unge såvel som en gruppe af unge, der allerede besidder visse kompetencer (Collins, 2004; Collins, 2001). Samtidig fremhæves imidlertid ofte i forskningen, at de allermest udsatte ikke får deres behov for efterværn realiseret (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Stein, 2005). Disse tendenser gør sig generelt gældende inden for de forskellige landes arbejde med efterværn – såvel internationalt som nationalt.

HVEM HAR BEHOV FOR EFTERVÆRN?

Forskningen peger på, at unge, som har oplevet ustabilitet i anbringelsen, er en særligt udsat gruppe. Eksempelvis peger en undersøgelse på, at unge med en til to flytninger fik flere tilbud om efterværn end unge med tre eller flere flytninger. Der er derfor større risiko for, at unge med stor ustabilitet i anbringelsen må tage vare på sig selv i overgangen fra barne- til voksenlivet, da de ikke har andre muligheder (Wells & Unrau, 2005).

I en amerikansk kontekst peger Stephanie Brown & Dina Wilderson (2010) på, at det især er unge, der har oplevet stor ustabilitet i anbringelsen, og som har været anbragt på døgninstitutioner, der har de største problemer i overgangen til et voksenliv. De peger på baggrund af undersøgelser også på, at ustabilitet i anbringelsen og ophold på døgninstitutioner ofte er forbundet: Unge med et ustabilt anbringelsesforløb findes oftest på døgninstitutionerne. Herudover findes der for unge, som kommer fra døgninstitutioner, endnu en udfordring ved overgangen til et selvstændigt voksenliv: Når de unge flytter for sig selv, oplever de en højere grad af og anden form for selvbestemmelse og frihed sammenlignet med livet på en døgninstitution, hvor livet leves blandt en gruppe af andre mennesker og under institutionelle rammer (Brown & Wilderson, 2010).

At unge, der afslutter en anbringelse på en døgninstitution, oplever de nye rammer i livet efter anbringelsen som meget anderledes, er også en pointe, der bliver belyst i en dansk kontekst i midtvejsevalueringen af 'Lige muligheder' (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Statistikken i denne rapport i kapitel 3, 'Anbragte børn og unge', viser samtidig, at en forholdsvis stor andel af de anbragte unge på 15-17 år er anbragt på døgninstitution. Det kan derfor formodes, at mange anbragte unge i Danmark oplever en stor forandring af deres liv, når de forlader institutionen og skal stå på egne ben.

Ustabilitet i anbringelsen er en risikofaktor i forhold til, at tidligere anbragte unge ikke modtager den hjælp og støtte, som de har behov for, når de forlader en anbringelse. Tidligere anbragte danske unge belyser således, hvordan skiftet fra institution til institution medfører, at de gradvist får en større distance til det sociale system og til de personer, som på forskellig vis skal hjælpe dem (Egelund Nielsen m.fl., 2005). Den enkelte unge knytter sig muligvis til de personer – eksempelvis kontaktperson og psykolog – som vedkommende møder under opholdet på den første institution. Men ved skift og en kontinuerlig oplevelse af at skulle tage afsked til de voksne, som den unge har knyttet sig til, daler engagementet og troen på varige og støttende relationer – og som en tidligere anbragt fortæller, så ”går man ned” (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 235). Det bliver på den baggrund fremhævet, at det er centralt, at institutionerne skal samarbejde med hinanden (Egelund Nielsen m.fl., 2005).

Når det handler om tidligere anbragtes behov for støtte og hjælp ved udtrædelse af anbringelsen og overgangen til et selvstændigt voksen-

liv, er det desuden vigtigt at indtænke, hvor lang tid den unge har været i anbringelse. Som det fremgik af kapitel 3, har omtrent halvdelen af de anbragte unge på 15-17 år været anbragt i 3 år eller mere. Ikke underligt viser undersøgelser, at des yngre et barn er, når det anbringes, des højere er sandsynligheden for, at anbringelsen bliver langvarig. Samtidig viser undersøgelser, at des mere langvarig en anbringelse, des større risiko er der for ustabilitet (Egelund m.fl., 2008). Der er således en indirekte sammenhæng mellem barnets anbringelsesalder og risikoen for at opleve ustabilitet i anbringelsesforløbet. SFI's forløbsundersøgelse af anbragte børn viser ved 11-års-alderen, at 35 pct. af børnene anbragt i førskolealderen har været placeret i mere end tre omsorgsmiljøer, mens det samme gør sig gældende for 9 pct. af børnene anbragt i skolealderen – i dette tilfælde i alderen 6-11 år (Egelund m.fl., 2008). En anden undersøgelse fra SFI peger på, at der er højere sandsynlighed for sammenbrud i anbringelsen ved teenageanbringelser sammenlignet med anbringelser ved de yngre aldersgrupper (Egelund m.fl., 2010).

HVEM MODTAGER EFTERVÆRN – HVEM GØR IKKE

I en undersøgelse af det kommunale arbejde med efterværn i Norge peger Inger Oterholm (2008) på, at de tre væsentligste årsager til, at kommuner ikke tilbyder anbragte unge efterværn, er, at:

- Kommunen vurderer, at der ikke findes et passende efterværn til de unges behov.
- Børne- og ungesystemet har ikke økonomi til at tilbyde efterværn.
- Kommunen vurderer, at de unge bør overgå til voksensystemet, da andre instanser bedre kan matche de unges behov.

Disse årsager fremhæves også i anden norsk forskning (Munkeby, 2005; Oslo Kommune, 2006).

To andre norske forskere, Elisiv Bakketeig og Anders S. Mathisen (2008), peger på baggrund af de unges erfaringer på en række kompleksiteter ved tildelingen af efterværn. Da de unge ikke har et retskrav til efterværnsstøtte, findes støttemuligheden inden for et forhandlingsrum. De unge skal således have tilstrækkeligt med ressourcer og et overskud til at argumentere for deres behov for efterværn. Det handler om, at de unge både skal kende til deres rettigheder og kunne formulere egne behov. I den forbindelse efterlyser de unge mulighed for at kunne få lov til at

være i tvivl om deres ønsker for fremtiden. Der er også unge, der udtrykker behov for at slippe for at tage stilling til, hvorvidt de vil i efterværn eller ej, da der med tilbuddet om efterværn knytter sig et personligt ansvar for at kunne vælge rigtigt og forkert (Bakketeig & Mathisen, 2008). Som belyst i kapitel 1 trådte der imidlertid en lovændring i kraft i Norge i 2009. Det kan derfor tænkes, at dette forhandlingsrum er mindsket nu, hvor det er kommunernes opgave at begrunde, hvis de vælger ikke at tilbyde en ung efterværn – det er ikke længere den unge, som skal kræve efterværnet.

Tildelingen af efterværn kan dog i Norge stadig tænkes at befinde sig i en mellemposition som belyst af Bakketeig & Mathisen (2008). Denne mellemposition bevirker på den ene side, at de unge skal virke kompetente i forhold til at blive vurderet som støtteegnet – men samtidig må de ikke virke for kompetente, for så vil de blive anset for at være klar til at stå på egne ben. Dette skisma skaber en risiko for, at nogle unge skjuler forhold for børnesystemet – eksempelvis, at de har et fritidsjob – som kan få dem til at virke for ressourcestærke, da de unge frygter, at de så ikke længere vil blive tilbudt efterværn. Andre frygter, at de mister retten til efterværn, hvis de kommer til at lave en fejl eller modsige sig beslutninger (Bakketeig & Mathisen, 2008).

Erfaringer fra danske kommuner i forhold til, hvem der henholdsvis modtager og ikke modtager efterværn, fremgår af midtvejsevalueringen af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige muligheder' (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Evalueringen af efterværnene under handlingsprogrammet bygger på projekter under særlige projektmidler, men kommunernes overvejelser omkring efterværnstilbuddet bygger på erfaringer, som oftest er gjort i forbindelse med deres sædvanlige efterværnspraksis. Kommunerne peger på, at der er unge, som ikke tilbydes efterværn, da de vurderes til ikke at drage nytte af tilbuddet. Der er her oftest tale om unge med funktionsnedsættelse og psykiatriske diagnoser. Disse unge kommer i stedet ind under voksensystemet. Det er ifølge kommunerne vigtigt ved tilbuddet om efterværn, at den unge har et udviklingspotentiale (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010).

Disse perspektiver omkring, hvilke unge der modtager efterværn, og hvilke som ikke gør, henleder tankerne på begrebet *creaming* (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Winther, 1985). Begrebet dækker over det fænomen, at sagsbehandleren retter sit fokus mod de unge, der

tegner til at kunne få mest ud af et efterværnsforløb. Det indebærer, at de unge, som relativt set har flest ressourcer og bedst mulighed for at tilkæmpe sig rettigheden til efterværn, også er dem, som får det, mens unge med mere komplekse problemer falder uden for systemet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Egelund m.fl., 2009).

NÅR ANBRAGTE UNGE SIGER NEJ TAK TIL EFTERVÆRN

Oterholm finder, at en del af baggrunden for, at unge ikke får efterværn, er, at de ikke selv ønsker det (2008). Årsagen fra de unges side er typisk, at de ikke mener, behovet er der (Oterholm, 2008). I og for sig er der ikke noget alarmerende ved, at tidligere anbragte unge siger nej til efterværn. Problemet opstår, hvis unge, der siger nej, reelt har brug for hjælp til at klare overgangen fra at være anbragt til som myndig at stå på egne ben. Oterholm peger i sin undersøgelse på, at der er en diskrepans imellem andelen af tidligere anbragte, der angiver, at de har brug for hjælp, og andelen af efterværnsarbejdere, der vurderer det samme. De anbragte unge er med andre ord langt mere optimistiske i forhold til, hvad de kan klare, end efterværnsarbejderne er (Oterholm, 2008).

Problematikken omkring, at anbragte unge siger nej tak til efterværn, selvom de kunne have behov for det, er velkendt i forskningen. Storø fandt i et kvalitativt studie, at nogle unge frasagde sig støtte, netop fordi de i deres anbringelse havde oplevet ikke at få den. Det havde gjort de unge sårbare over for afslag og betød, at unge, der måske havde brug for støtte i form af efterværn, risikerede selv at fravælge den (Storø, 2005).

Turf Böcker Jakobsen, Ida Hammen og Lena Steen (2010) finder også i midtvejsevalueringen af 'Lige muligheder', at det er danske kommuners erfaring, at en mindre gruppe af unge ikke ønsker at deltage i efterværn, da de er foranstaltningstrætte (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Kommunerne belyser, at disse unge ofte ikke erkender deres egne problemer, og kommunerne mister ofte kontakten til dem, når de unge rammer myndighedsalderen. Blandt de interviewede nøglepersoner vurderes det, at mellem 5 og 10 pct. af de tidligere anbragte unge takker nej til et efterværnstilbud (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010).

TEMA 6.2: GRADVIS SELVSTÆNDIGGØRELSE

Et centralt tema for arbejdet med og forskning i efterværn er, om de unge skal selvstændiggøres fra den dag, de stopper i anbringelse, eller om overgangen skal foregå mere gradvist. En aktuell diskussion i den forbindelse er, hvorvidt det sociale system har fokus på de unges fremtid eller har et tilbageskuende blik fokuseret på, at den unge er blevet klient i det sociale system af en årsag. I Norge fremhæver Storø (2008), at sagsbehandlingen med anbragte unge ofte baserer sig på et *entrance-perspektiv* – altså hvor der er fokus på årsagerne til, at den unge træder ind i anbringelsen. Dette er også et problemorienteret syn, der på mange måder hæmmer eksempelvis sagsbehandlers kreativitet, da der er en orientering mod at følge procedurerne (Storø, 2008). Under sagsbehandlingen med anbragte unge bør perspektivet vende undervejs til, hvad Storø (2008) betegner som et *exit-perspektiv*, hvor der er en orientering imod den unges fremtid. Dette perspektiv tager udgangspunkt i den unges ressourcer og forberedelsen af den unge til at skulle leve et selvstændigt voksenliv. Vurderingen af den unge skal i dette tilfælde bygge på betragtninger omkring den unges praktiske, psykologiske og sociale behov nu og i fremtiden – og i langt mindre grad på årsagerne til, at den unge kom ind i det sociale system, og de problemer, som kan være opstået (Storø, 2008).

Ifølge Storø baserer meget sagsbehandling med anbragte unge sig på vurderingerne ved den unges indtræden i systemet. Dette medfører en risiko for ikke at møde den unge, hvor han/hun er i dag. Ved at basere sagsbehandlingen på et exit-perspektiv tages der endvidere højde for de unges personlige historier (Storø, 2008).

Endelig pointerer Storø (2008), at de unges liv under anbringelsen og bagefter sjældent betragtes i en større helhed. I de tilfælde, hvor det sker, er der oftest fokus på de unges overgang til voksenlivet som en problemfyldt fase, som de unge må gennemgå alene. I stedet mener Storø, at de unges omsorgsgivere – de voksne, som omgiver de unge i børnesystemet – skal betragte overgangen som en værdsat og meningsfuld proces, hvor der er fokus på de unges muligheder for at udvikle sig, og hvor der er opmærksomhed på og overvejelser omkring de nye opgaver i de unges liv (Storø, 2008).

Børnesystemets syn på de unges overgang til voksenlivet påvirkes af, hvordan systemet definerer et selvstændigt voksenliv. I forsk-

ningslitteraturen skelnes imellem begreberne *independence* og *interdependence* (Propp, Ortega & NewHeart, 2003). Begrebet *independence* dækker over en forståelse af, at unge skal forberedes på at stå på egne ben fra den dag, anbringelsen ved det fyldte 18. år ophører. Inden for denne position sættes der lighedstegn mellem succes, og at den unge efter endt anbringelse kan klare sig uden hjælp fra myndighederne (Propp, Ortega & NewHeart, 2003). Begrebet *interdependence* derimod dækker over, at fokus skal være på at forberede den unge på at stå på egne ben, samtidig med at den unge skal støttes også efter anbringelsens afslutning. Inden for denne position er der en herskende forståelse af, at unge, selvom de skal selvstændiggøres til voksentilværelsen, vil have brug for støtte og udviklende relationer til andre mennesker (Collins, 2001). *Interdependence*-tilgangen åbner op for en mere gradvis selvstændiggørelse af den unge ud fra den tilgang, at en sund overgang ikke nødvendigvis baserer sig på, at den unge fra dag ét kan klare sig uden hjælp, men at det kan være farbart at udvikle selvstændigheden gradvist med supplerende støtte (Mann-Feder & White, 2003; Storø, 2005). De amerikanske forskere Jennifer Propp, Debora Ortega og Forest NewHeart fremhæver, at tidligere forståelser af *independence* som et individs evne til at opfylde egne behov uden ekstern assistance indikerer, at uafhængighed og selvstændighed: "is a myth at best and unhealthy at worst" (Propp, Ortega & NewHeart, 2003, s. 262). Dette skyldes ifølge de tre forskere, at forskning viser, at mennesker, som går gennem tilværelsen uden at støtte sig til andre, er særligt udsatte for ensomhed og depression. I det perspektiv er det ikke et tegn på svaghed at bede om hjælp eller assistance for til fulde at kunne klare sig som voksen (Propp, Ortega & NewHeart, 2003).

Diskussionen af begreberne *independence* og *interdependence* relaterer sig også til diskussionen om det sociale systems rolle som omsorgsgiver, som beskrevet ovenfor. Hvis det sociale system varetager en forældrelignende funktion, vil støtte også efter endt anbringelse være naturlig, hvilket er i overensstemmelse med *interdependence*-positionen.

VURDERING AF DE UNGES KOMPETENCER OG FÆRDIGHEDER

Gennem tiden er der sket en ændring, så *interdependence*-positionen i nyere forskningslitteratur er den mest fremherskende (Hjort & Backe-Hansen, 2008). Det har betydning for, hvornår forskere og praktikere vurderer, at en tidligere anbragts overgang til voksentilværelsen er succesfuld. Skiftet i retning, hvor total selvstændighed ikke længere er målet,

har også betydning både for den politiske og praktiske tilrettelæggelse af efterværn (Propp, Ortega & NewHeart, 2003). Blandt andet spiller det ind på, hvilke kompetencer både anbringelsen og eventuelt efterværn skal sikre hos de unge. Der skelnes i den forbindelse mellem to forskellige former for kompetencer hos de anbragte og tidligere anbragte unge: De *bløde*, mere udefinerbare kompetencer, som eksempelvis den unges trivsel, og *hårde* kompetencer som, hvorvidt den unge er i gang med en uddannelse, har stabile boligforhold og en holdbar økonomi.

Independence-positionen understøtter et fokus på især de hårde kompetencer. Med andre ord vurderes de unges succes og mulighed for at kunne leve et selvstændigt voksenliv eksempelvis ud fra, om de opnår en uddannelse og har en fast bolig. Det er vigtigt, at de unge bliver selvforsynende og generelt kan klare sig selv. I modsætning hertil rummer interdependence-positionen også de mere bløde kompetencer. Dette perspektiv anerkender således i højere grad, at anbragte unge ikke kun er ringere stillet i mødet med voksentilværelsen, når det kommer til uddannelse, arbejde, økonomi og bolig, men også kan være udfordret i forhold til selvværd, trivsel, ensomhed og lignende. Forskningen viser, at tidligere anbragte ofte er udfordret i forhold til en række faktorer. En ung kan eksempelvis have både uddannelse og arbejde, men samtidig kæmpe med følgerne af en opvækst dels under belastende familieforhold, dels som anbragt uden for hjemmet (Propp, Ortega & NewHeart, 2003).

Selvom den historiske udvikling går i retning af en interdependence-forståelse af tidligere anbragtes situation, peger forskere på en tendens til, at det stadig både i forskningen og i praksis er ensbetydende med succes, hvis de unge kan klare sig selv, betale regninger, fastholde en stabil position på arbejdsmarkedet og holde sig fra kriminalitet og misbrug. Med andre ord vejer de hårde kompetencer stadig tungt. Risikoen ved dette perspektiv på succes er dog, at blødere kompetencer som selvværdsfølelse, selvtillid og lignende bliver ignoreret. Fokuset på de hårde kompetencer kan imidlertid skyldes, at de bløde kompetencer er mindre håndgribelige.

Mens udfordringer som at færdiggøre en uddannelse og få ordentlige boligforhold har en meget konkret og håndgribelig karakter, er de blødere kompetencer sværere at måle og identificere. De blødere kompetencer som kommunikation, selvregulering, beslutsomhed, netværk og relationer er imidlertid centrale i forhold til at sikre, at de unge er socialt og psykisk rustet til at gennemgå overgangen til voksenlivet (Antle

m.fl., 2009). Horrocks peger i en artikel fra 2002 på, at det er vigtigt at fokusere både på de vilkår, som er lette at måle, og på dem, som ikke er. Det, der kan måles, er ofte kun toppen af isbjerget (Horrocks, 2002). Horrocks argumenterer på den baggrund for, at det er nødvendigt at have en holistisk tilgang. Herved medtænkes det, der ikke kan måles, men som har betydning for, hvordan de unge klarer overgangen til voksenlivet.

De amerikanske forskere Jennifer Propp, Debora M. Ortega og Forest NewHeart (2003) peger ligeledes på, at de mere uhåndgribelige færdigheder og udfordringer, som tidligere anbragte kæmper med, ofte risikerer at blive taget mindre hånd om end mere håndgribelige færdigheder som at uddanne sig. Forskerne opsummerer deres bekymring for, at de mere uhåndgribelige færdigheder ikke bliver taget hånd om i følgende citat:

Teaching a youth to balance a checkbook is more straightforward than teaching a youth to make connections with their community (Propp, Ortega & NewHeart, 2003, s. 262).

Dilemmaet omkring et ensidigt fokus under vurderingen af de unges trivsel og tilværelse belyses også som problematisk fra de unges side:

Jeg synes, at det her ord mønsterbryder er enormt overvurderet, for det måler jo kun på nogle bestemte parametre. Har du taget en uddannelse, eller hvad har du? Man glemmer nogle gange at spørge: Har du et godt liv? (...) Nogle ting går godt, og noget går lidt skidt. Noget bøvler jeg med, og noget er meget fint ... Den der nuancering, den er ikke så nem at håndtere (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 348).

De unge fremhæver således dikotomien mellem at klare sig eller ikke at klare sig som et forsimplet syn på deres situation, da den er for kompleks til en sådan opdeling. Det gælder også indstillingen til begrebet mønsterbryder.

TEMA 6.3: TYPER AF EFTERVÆRNSINDSATSER

Der er især to typer af efterværnsindsatser, som fremstår som centrale i vidensopsamlingen – særligt når man ser vidensopsamlingen på baggrund af en dansk kontekst. Disse indsatser er kontaktperson- og mentorordninger samt gruppebaserede indsatser. Som det fremgår under forrige kapitel, 'Viden om anbringelsens ophør', er der i amerikansk praksis og forskning fokus på 'Living Programs'. Det er efterværnsprogrammer, som har fokus på at sikre den unges boligforhold og yde støtte til den unge i form af at lære den unge hårde kompetencer, da der er stor fokus på hjemløshed blandt de tidligere anbragte i USA.

Vi har valgt specifikt at fremhæve de to efterværnsindsatser, kontaktperson- og mentorordninger samt gruppebaserede indsatser, da den danske litteratur peger på, at det især er disse to former for efterværnsindsatser, der er centrale i en dansk efterværnskontekst. Samtidig viser forskning med udgangspunkt i de unges egne udsagn også, at det er disse to former for indsatser, som de unge er orienteret imod og forholder sig til. Endelig viser erfaringsopsamlingen blandt vores udvalgte kommuner, at det også er to vigtige indsatsformer i forhold til praksis, hvilket vil fremgå senere under kapitel 9, 'Kommuners erfaringer med efterværn'.

KONTAKTPERSON- OG MENTORORDNINGER

Forskningen på efterværnsområdet peger entydigt på, at en central og gennemgående voksenfigur er af stor betydning i socialt udsatte børn og unges liv (Dixon & Stein, 2005; Kristiansen & Skårberg, 2010; Osterling & Hines, 2006; Storø, 2005). Storø peger på baggrund af sin afhandling på, at unge, der har haft en relation til en engageret voksen over tid, har de mest succesrige overgange fra anbringelsen til at stå på egne ben (Storø, 2005). Men tidligere anbragte har ikke som deres jævnaldrende de samme forudsætninger for at have en central voksenperson i deres liv. Nogle vil kunne trække på familiemedlemmer og netværk, men de fleste vil ikke kunne. Det er på denne baggrund, at mentor- og kontaktpersonordninger er blevet udviklet både i Danmark og udlandet. I vejledningen til serviceloven fremgår det således, at eksempelvis en mentor kan udgøre en gennemgribende og stabil voksenkontakt, der ikke forsvinder, når den unge opnår en bestemt alder (Socialministeriet, 2011b).

Den stabile relation skal optimalt være til stede både undervejs i anbringelsen, men også i tiden efter anbringelsens ophør, det vil sige i den periode, hvor den unge har mulighed for at få efterværn. Forskere peger på den baggrund på, at det er vigtigt at etablere en god relation mellem en ung og kontaktpersonen eller mentoren på så tidligt et tidspunkt som muligt (Osterling & Hines, 2006). For nogle unge udfylder kontaktpersonen et essentielt behov for voksenkontakt, og relationen kan bidrage afgørende til, at den unge får en god overgang til voksentilværelsen.

På trods af kontaktpersonordningens potentiale som erstatning for andre personlige voksenrelationer i de unges liv er efterværnsforanstaltningen dog forbundet med udfordringer. Den menneskelige faktor i kontaktperson- og mentorordninger gør foranstaltningen værdifuld. Samtidig kan den menneskelige faktor skabe usikkerhed. Forskningen peger på, at kontaktpersonordningen står og falder på kemien mellem kontaktpersonen og den unge (Antle m.fl., 2009; Kristiansen & Skårberg, 2010; Zobbe, Ertmann & Olesen, 2003). I et studie af en mentorordning i USA fandt forskerne, at relationen mellem den unge og mentoren ofte havde karakter af et venskab, og at relationen baserede sig på en høj grad af tillid og forståelse fra mentorens side (Osterling & Hines, 2006). Nogle unge er mere heldige end andre i forhold til at etablere en god relation til kontaktpersonen.

Formaliserede kontaktperson- og mentorordninger er også underlagt det vilkår, at den konkrete person, der varetager funktionen, kan skifte job eller, hvis ordningen er baseret på frivilligt arbejde, stoppe med at være frivillig. Kontakt til en række skiftende voksenpersoner efter anbringelsens ophør er ikke et sjældent fænomen (Egelund Nielsen m.fl., 2005). Det gør relationen mellem den unge og den aktuelle voksenperson usikker netop i en situation, hvor forskningen peger på, at en stabil og vedvarende voksenkontakt er afgørende for den unges trivsel. Samtidig stiller det store krav til kontaktpersonens eller mentorens viden og mulighed for at vejlede den unge i retning mod et selvstændigt voksenliv, i de tilfælde hvor personen udgør den unges primære voksenrelation.

GRUPPEBASEREDE INDSATSER

Både den teoretiske og empiriske forskningslitteratur afspejler, at efterværn knytter sig til en værdimæssig diskussion om balancen mellem, hvorvidt unge identificerer sig med at være tidligere anbragt, eller om de

identificerer sig med unge i almindelighed. Det er en balance mellem normalitet eller skæbnefællesskab, og denne balance kan tippe i forskellig retning afhængig af de konkrete valg af efterværn.

Anbragte unge kan drage fordel af at dele deres oplevelser med ligesindede, det vil sige med unge, der har oplevet det samme som dem selv. I en erfaringsopsamling, 'Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge' (TABUKA), beskriver tidligere anbragte, hvordan unge, der forlader en anbringelse, ofte er meget netværksfattige og i risiko for ensomhed (Egelund Nielsen m.fl., 2005). Det kan netværk med andre tidligere anbragte hjælpe på. Mødet med andre tidligere anbragte kan bibringe en følelse af fællesskab og give unge bevidsthed om, at de ikke er de eneste, som befinder sig i deres situation.

Forskere peger dog på, at der kan være en risiko ved i for høj grad at fokusere på sig selv som en tidligere anbragt. Risikoen er, at tidligere anbragte kan blive yderligere marginaliseret, hvis de primært identificerer sig med det negative billede af tidligere anbragtes udviklingsmuligheder (Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008; Chase, Jackson & Simon, 2006). De kan blive fastholdt i en rolle som tidligere anbragt og i at være anderledes end unge i almindelighed (Egelund Nielsen m.fl., 2005).

Denne værdimæssige diskussion af balancen mellem normalitet og skæbnefællesskab afspejles i de underliggende strategier for, hvilke efterværnsindsatser forskere fremhæver som farbare, og hvilke typer efterværn myndighederne prioriterer i det daglige arbejde. Diskussionen mellem normalitet og skæbnefællesskab betinger ofte, hvilken strategi myndighederne vælger (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Til forskel fra den gruppebaserede indsats har eksempelvis en kontaktperson et individuelt fokus, hvor relationen mellem en voksen og den unge er det centrale i indsatsen. Der er ofte tale om en en-til-en-relation. Individuelle indsatser kan stimulere den unges følelse af at være normal. I Norge har Storø undersøgt tidligere anbragtes oplevelse af deres overgang til voksenlivet og fandt, at det for nogle tidligere anbragte var essentielt at føle sig normal, og de foretrak individorienterede indsatser (Storø, 2005).

Vidensopsamlingen viser, at en blanding af individorienterede og gruppebaserede tilbud ofte er en konstruktiv kombination. Fordelen kan være, at individfokuserede tilbud kan spille en vigtig rolle i forhold til at imødekomme de unges behov, samtidig med at de gruppebaserede tilbud

kan bidrage til at give de unge et meningsfuldt netværk (Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008; Chase, Jackson & Simon, 2006; Egelund Nielsen m.fl., 2005; Kristiansen & Skårberg, 2010).

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: VIDEN OM EFTERVÆRN

Kapitlets formål har været at belyse viden om efterværn som indsats. Formålet med denne afsluttende opsamling er at drage de opmærksomhedspunkter frem, som fremgår i kapitlet. Afsnittet kaster således i sig selv lys over centrale punkter i forhold til børnesystemets tilbud af efterværn. Samtidig videreføres opmærksomhedspunkterne i det afsluttende kapitel, 'Sammenfatning af videns- og erfaringsopsamlingen'.

Der eksisterer forskellige perspektiver på formålet med efterværn, og hvordan overgangen fra anbringelse til voksentilværelsen skal foregå. Independence- og interdependence-diskussionen indfanger således divergerende tilgange til, hvor hurtigt overgangen skal foregå. Interdependence-perspektivet åbner samtidigt op for i højere grad at medtænke bløde kompetencer som selvværd og trivsel i vurderingen af, hvordan tidligere anbragte unge klarer sig. Det er ikke kun vigtigt for den unge, om vedkommende har en bolig og fast arbejde – den unges mentale og psykiske tilstand har også betydning. Samtidig bliver det fremhævet, at sagsbehandlere såvel under anbringelsen som under efterværnet skal have et fokus på, at den unge en dag skal forlade det sociale system igennem et exit-perspektiv. Det vil medføre en større sammenhæng mellem de forskellige perioder af de unges liv: før, under og efter anbringelsen. I den forbindelse er det centralt, at sagsbehandlerne har fokus på udviklingsmulighederne og de positive elementer, som findes i forhold til den unges overgang til et selvstændigt voksenliv. Med andre ord er det vigtigt at vende synet på overgangen til voksenlivet fra at betragte det som en mulig trusselssituation til at se det som en overgang, der rummer betydelige muligheder for den unge.

Forskningen viser, at efterværnsmodtagere klarer sig bedre end tidligere anbragte, som ikke har modtaget efterværn – men der er endnu ikke dokumentation for, at der er tale om en kausal effekt. Der synes også at ske en selektion – creaming – blandt de unge, som modtager efterværn. Forskningen peger således på, at især de svagest stillede blandt de tidligere anbragte unge ikke får deres efterværnsbehov dækket.

De svagest stillede unge findes særligt blandt dem, der har været på døgninstitution og blandt unge med et ustabilt anbringelsesforløb. Samtidig viser en dansk forløbsundersøgelse af anbragte børn ved 11-årsalderen, at 35 pct. af børnene, som blev anbragt i førskolealderen, har oplevet mere end tre omsorgsmiljøer, mens det samme gør sig gældende for 9 pct. af de børn, som er anbragt i skolealderen (6-11 år). Der er med andre ord en forholdsvis stor andel af anbragte børn og unge i Danmark, som har oplevet ustabile anbringelsesforløb og derfor er i risiko for ikke at modtage den støtte og hjælp, som andre anbragte og tidligere anbragte børn og unge modtager.

I tidligere studier fremhæver de unge selv, at der i forbindelse med tildelingen af efterværn sker en forhandling, hvor de er bevidste om, hvordan de fremstiller sig selv. Det er derfor tydeligt, at den unge skal være i besiddelse af en vis mængde af ressourcer for at kunne fremstille sig selv på en ønsket måde og indgå i forhandlingen omkring retten til efterværn.

Samtidig peger undersøgelser imidlertid på, at de anbragte unge ifølge kommunerne er for optimistiske i forhold til deres egne behov og ikke erkender deres egne problemer. Det er herved ekstra problematisk, hvis de unge selv skal udtrykke et ønske om at modtage efterværn for at modtage det: De anbragte unge skal først erkende deres eget behov for efterværn, og herefter skal de forhandle sig frem til det, men samtidig mener en relativ stor del af de unge ikke, at de har behov for støtte og hjælp i forhold til at håndtere overgangen til et selvstændigt voksenliv.

To typer efterværnsforanstaltninger fremhæves og behandles i forskningslitteraturen: den personlige relation mellem de unge og en kontaktperson eller mentor samt gruppebaserede tilbud. Kontaktpersonordningen har potentiale som supplement til andre personlige voksenrelationer i de unges liv. Denne efterværnsforanstaltning indeholder dog et skrøbeligt element, da ordningen er personafhængig – både i forhold til kemien mellem den unge og den voksne og i forhold til at opretholde en stabil relation over længere tid.

Gruppebaserede tilbud har den fordel, at tidligere anbragte unge herigennem kan møde andre tidligere anbragte, som de kan dele oplevelser, skæbne og baggrund med. Samtidig er der dog en risiko for, at skæbnefællesskabet kan fastholde den unge i en rolle, vedkommende ønsker at løsrive sig fra. Vidensopsamlingen viser, at en blanding af individfokuserede og gruppebaserede efterværnstilbud ofte kan være en konstruktiv

kombination, samt at et velfungerende efterværnsarbejde bygger på vedvarende relationer.

Forskningen peger overordnet set på, at det er vigtigt med en helhedsorienteret og fleksibel efterværnsindsats. Det giver mulighed for, at der under efterværnsindsatsen tages højde for de specifikke problemer, som den enkelte unge kæmper med. Samtidig kan de unges personlige historier samt eventuelle religiøse og kulturelle forskelle indtænkes i arbejdet. Dette helhedsorienterede og fleksible efterværnsarbejde fremhæver samtidig behovet for en dokumentation og måling af både de kompetencer og resultater, der er lette at måle – de hårde kompetencer – såvel som dem, der er vanskeligere at måle statistisk – de bløde kompetencer.

VIDEN OM DET SELVSTÆNDIGE VOKSEN LIV

Dette kapitel præsenterer den viden, som igennem vidensopsamlingen er indsamlet omkring tiden, hvor de tidligere anbragte unge skal overgå til et selvstændigt voksenliv. Kapitlet berører således temaer, som igennem vidensopsamlingen er afdækket i forhold til de unges overgang til et selvstændigt voksenliv. I kapitlet præsenterer vi to temaer:

- Tema 1 tager hånd om det underliggende spørgsmål i efterværnsarbejdet: Hvorfor nogle unge klarer overgangen til et selvstændigt voksenliv bedre end andre.
- Tema 2 omhandler tiden efter efterværn.

Kapitlet afsluttes med et afsnit, hvor vi samler den viden, der er skrevet frem i kapitlet med fokus på særlige opmærksomhedspunkter.

TEMA 7.1: HVORFOR KLARER NOGLE UNGE BEDRE OVERGANGEN TIL ET SELVSTÆNDIGT VOKSEN LIV END ANDRE?

Vidensopsamlingen afslører, at der i efterværnslitteraturen i højere grad er fokus på, hvordan de unges problematiske vilkår håndteres, end hvor-

dan de eventuelt kan forebygges. En væsentlig årsag til dette forskningsfokus ligger i hensigten med efterværn. Efterværn som indsats kan have forskellig form, men fælles for alle efterværnsindsatser er, at de har til hensigt at forbedre den tidligere anbragtes overgang til voksenlivet igennem støtte (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Socialministeriet, 2011a).

Det er vigtigt at pointere, at nogle tidligere anbragte unge klarer sig godt i voksenlivet. Desuden afhænger vurderingen af de tidligere anbragtes liv som voksne af, hvordan man definerer et selvstændigt voksenliv. Det var også en central pointe i foregående kapitel, jævnfør distinktionen mellem independence- og interdependence-perspektiverne. Herudover er det vigtigt at se på, hvilke kompetencer der er i fokus i vurderingen af, om en tidligere anbragt har et succesfuldt og selvstændigt voksenliv. Vurderes de tidligere anbragtes liv eksempelvis ud fra hårde kompetencer, såsom uddannelse og arbejde, eller er der fokus på de blødere kompetencer, såsom de unges psykiske trivsel og tilfredshed?

Ifølge nordmændene Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersens opgørelse over og definition af en vellykket karriere, som er belyst i kapitel 5 i afsnittet 'Misbrug og kriminalitet', opnår knap 20 pct. af de tidligere anbragte unge en vellykket karriere (Clausen & Kristofersen, 2008). Clausen og Kristofersen peger på, at det især er de unge, som er blevet anbragt på baggrund af forældres problemer, som har størst sandsynlighed for en vellykket karriere. De norske resultater viser for eksempel, at næsten 30 pct. af de unge, som er anbragt på grund af forældres død, opnåede en vellykket karriere sammenlignet med knap 20 pct. blandt tidligere anbragte generelt. Blandt unge, som er anbragt på grund af forældres misbrug, opnåede 24 pct. en vellykket karriere. Det samme gør sig gældende for 23 pct. af de unge, der er anbragt på grund af forældres psykiske lidelser (Clausen & Kristofersen, 2008).

Clausen og Kristofersen (2008) peger også på, at de tidligere anbragte, som bliver gift, og de, som har modtaget efterværn, har større sandsynlighed for at få en vellykket karriere sammenlignet med andre tidligere anbragte – uden at studiet dog kan dokumentere en årsagssammenhæng. Ser vi på anbringelsesformen, klarer tidligere anbragte sig bedst, hvis de har været anbragt i en form for familiepleje sammenlignet med dem, der har været anbragt på en form for institution. Her skal man dog være opmærksom på, at der kan være en selektionsbias, idet børn, der anbringes på institution, kan have en anden problemtyngde end børn,

der anbringes i familiepleje. Samtidig skal det bemærkes, at statistikken peger på, at der i Norge er en større andel i familiepleje sammenlignet med Danmark, jævnfør kapitel 3, 'Anbragte børn og unge'. Anbringelsesbilledet mellem Norge og Danmark kan derfor variere en smule på dette punkt, da det ikke nødvendigvis er de samme grupper, som anbringes på døgninstitution i henholdsvis Norge og Danmark.

På baggrund af en forskningsgennemgang har Stein identificeret tre overordnede grupper af unge, der forlader en anbringelse (Stein, 2008a, 2005). En af de væsentligste pointer i Steins identificering af de tre grupper af unge er, at der er stor sammenhæng imellem anbringelsesforløbet og de unges senere livsmønstre og -vilkår. Set i forhold til de unges liv efter anbringelsen er der:

- En gruppe af unge, der bevæger sig fremad (*moving on*)
- En gruppe af unge, som er overlevende (*survivors*)
- En gruppe af unge, som kæmper (*strugglers*).

Gruppen af unge, 'der bevæger sig fremad', er karakteriseret ved, at de ofte har haft et stabilt anbringelsesforløb med få eller ingen brud i deres anbringelse. Det har ført til, at unge i denne gruppe ofte har en relation til en voksen. Samtidig har overgangen fra at være barn til at stå på egne ben været gradvis og glidende, og de har oftere end de andre grupper af tidligere anbragte et mere solidt fodfæste på arbejdsmarkedet og en uddannelse i bagagen. Gruppen af unge, der bevæger sig fremad, er også oftere kvinder. Det kobler forskere til, at unge kvinder generelt er bedre uddannet end unge mænd og statistisk set er dobbelt så gode i forhold til for eksempel at styre økonomi og danne sociale relationer (Stein, 2005).

Gruppen af 'overlevende' har, sammenlignet med de unge, 'der bevæger sig fremad', haft en mere turbulent anbringelseshistorie. Ofte har de forladt anbringelsen tidligere og mere abrupt end fornævnte gruppe. Blandt andet er hjemløshed i kortere eller længere tid ikke et sjældent fænomen for denne gruppe, og det er kortvarige ansættelser under dårlige forhold eller arbejdsløshed heller ikke (Stein, 2005). Unge i denne gruppe identificerer sig med at være overlevende og ser sig selv som nogle, der har klaret sig på trods. Også selvom en betragtelig forskning peger på, at baggrunden for, at denne gruppe har 'overlevet', er, at de, efter at de forlod anbringelsen, har fået personlig eller professionel støtte. Det kun-

ne være fra mentorer, efterværnsmedarbejdere eller for nogles vedkommende fra forskellige familiemedlemmer.

Gruppen af 'kæmpere' er den mest udsatte. Ofte er baggrunden for deres anbringelse uden for eget hjem af alvorlig karakter, og ofte har anbringelsesstedet ikke kunnet afhjælpe fortidens udfordringer. Anbringelsen har ofte haft en meget ustabil karakter med mange skift mellem forskellige steder. Unge tilhørende gruppen af kæmpere har ofte ikke knyttet sig til nogen i plejefamilien eller fra anbringelsesstedet. De unge er ofte arbejdsløse, i risiko for hjemløshed, isolerede og ensomme (Stein, 2005).

Om unge klarer sig, kan ses i lyset af teorier om *resiliens*. Resiliens er et begreb, der dækker over en modstandskraft, der gør, at nogle klarer sig godt, på trods af at deres livsbetingelser udgør en risiko for det modsatte (Stein, 2008b). Resiliens bliver i forskningen af anbragte unges overgang til voksentilværelsen koblet til en lang række komplekse faktorer, der kan højne chancen for, at de unge vil klare sig. Det er ikke muligt entydigt at pege på, hvorfor nogle klarer sig, og andre ikke gør (Stein, 2005), men følgende forhold er associeret med resiliens:

- Stabilitet i anbringelsen, da det giver bedre chancer sammenlignet med ustabilitet i anbringelsen. Det skyldes for det første, at der er mulighed for en god relation. For det andet skaber det grundlag for, at den unge kan følge en uddannelse og få fodfæste på arbejdsmarkedet.
- Udviklingen af en positiv selvopfattelse og identitet hos de unge, samt at de unge får følelsen af, at de har overblik over deres udvikling og har en vis kontrol med, hvad der skal ske fremover.
- Positive skole-oplevelser.
- Et netværk eksempelvis via skolen, fritidsaktiviteter eller anbringelsesstedet, hvorved de unge kan få venner og danne relationer.
- Forberedelse til overgangen fra at være barn og klient til at stå på egne ben som voksen.

Amerikaneren Miryam J. Choca m.fl. (2004) fremhæver tre vilkår, som danner grundlaget for unges videre udvikling. Det er netværk og relationer, uddannelse og læring samt arbejdsforhold. Tidligere anbragte unge oplever ofte problematiske vilkår inden for alle disse tre vilkår, hvorfor deres udvikling er særligt truet. Choca m.fl. fremhæver, at det er årsag til,

at mange tidligere anbragte blandt andet oplever hjemløshed, hvor de sover på sofaer hos familie, venner og bekendte, da de ikke har ressourcerne til at dæmme op for deres fundamentale problemer i livet.

Forskningen peger på, at det er vigtigt at opfange de unge på et så tidligt tidspunkt som muligt, da deres problemer kun bliver værre, som tiden går. Det vil sige, at de unge skal indgå i efterværnsprojekterne tættest muligt på deres udskrivelse fra anbringelse (Brown & Wilderson, 2010).

TEMA 7.2: TIDEN EFTER EFTERVÆRN

Til denne vidensopsamling ønskede vi også at rette fokus mod tiden, efter at et efterværn er afsluttet. Formålet har været tosidet: For det første ønskede vi at vide, hvordan udslusningen fra efterværnet fungerer, og hvad der bliver gjort efter efterværn. For det andet var vi interesserede i at afdække, hvor meget viden der var om denne periode i tidligere anbragtes liv. Vidensopsamlingen viser et slående ensartet resultat: Der eksisterer ganske lidt forskning om, hvordan tidligere anbragte unge klarer sig, når de har fået efterværn, og dette også er afsluttet – især er forskningen begrænset i forhold til at se på overgangen fra efterværn til et selvstændigt voksenliv set fra de unges perspektiv. Et norsk studie peger imidlertid på, at processen omkring afslutningen af klientkarrieren og overgangen til et selvstændigt voksenliv fylder meget i de unges bevidsthed (Storhaug, 2008).

Den forskning, som findes omkring tiden efter efterværn, er oftest statistiske registerundersøgelser, som ser nærmere på, hvordan unge, som har modtaget efterværn, klarer sig i forhold til unge, som ikke har modtaget efterværn (se eksempelvis Clausen & Kristofersen, 2008). Der er i denne forskning fokus på de hårde kompetencer. Forskning, der sætter fokus på overgangen fra efterværn til et selvstændigt voksenliv som en specifik fase i de unges liv, hvor de skal træde ud af børnesystemet og afslutte deres klientkarriere, er langt mere sjælden. Denne fase kan tænkes at have mange ligheder med unges overgang fra anbringelse til et selvstændigt voksenliv, hvis de unge ikke har modtaget efterværn. Den kan dog også tænkes at være meget anderledes. Eksempelvis kan overgangen til et selvstændigt voksenliv være lettere, efter at den unge har

modtaget efterværn, da overgangen er forlænget, hvilket er centrale mål med efterværn (Socialministeriet, 2011b).

Det kan herudover tænkes, at overgangen fra efterværn til et selvstændigt voksenliv har vidt forskellig karakter alt efter, hvilken gruppe efterværnsmodtagere der er tale om: de mere ressourcestærke eller de svagere stillede efterværnsmodtagere. Overgangen fra efterværn til voksenlivet er følgelig vigtig at undersøge nærmere for at få et dybdegående og helhedsorienteret kendskab til efterværnets forskellige facetter.

Samlet set peger forskningen på, at efterværnsindsatser har en væsentlig betydning for tidligere anbragtes overgang til voksenlivet (Egelund & Hestbæk, 2003; Hjort & Backe-Hansen, 2008; Montgomery, Donkoh & Underhill, 2006). I en norsk undersøgelse viser dette sig blandt andet ved, at af de unge, som har modtaget efterværn, har 47 pct. større chance for at få en vellykket voksenkarriere i forhold til unge, som ikke har modtaget efterværn, jævnfør Clausen og Kristofersens (2008) definition af en vellykket voksenkarriere.

I forhold til de unges overgang til voksenlivet og opfølgningen på efterværnet fremhæver Storø imidlertid, at det først er et halvt til et helt år efter, at den unge har forladt anbringelsen og eventuelt bor for sig selv, at vedkommende har en fornemmelse af, i hvor høj grad der er et behov for opfølgning. På dette tidspunkt har den unge fået en fornemmelse af, hvad det vil sige at have et selvstændigt voksenliv, og hvilke udfordringer der eventuelt kan være hermed (Storø, 2001).

Overordnet viser forskningen, at en bredspektret og udbygget efterværnsindsats har en positiv betydning for de unge, samt at et vel-fungerende efterværnsarbejde må bygge på vedvarende relationer (Ahrens m.fl., 2008; Antle m.fl., 2009; Avery, 2010; Binde, 2008; Bratterud & Storhaug, 2008; Cashmore & Paxman, 2006; Hjort & Backe-Hansen, 2008; Storø, 2005; Wade, 2008).

Det skal nævnes, at de britiske forskere Charles Donkoh og Paul Montgomery sammen med amerikaneren Kristen Underhill har foretaget et review af international forskning til og med 2005 for at undersøge, om der findes randomiserede og kontrollerede studier, som kan påvise, at efterværnsprogrammer har en effekt (Donkoh, Underhill & Montgomery, 2006). De kunne ved gennemgangen af forskningen ikke finde randomiserede og kontrollerede studier, som indeholdt denne undersøgelse. Dermed kunne de heller ikke undersøge, om efterværn havde den ønskede effekt. At de ikke kunne finde studier, som påviste efterværnets

effekt, skyldtes med andre ord ikke, at efterværn ikke virker – men at det er meget svært at foretage denne form for studier inden for det sociale område. Ved randomiserede og kontrollerede studier skal en lang række metodiske krav til undersøgelsen efterleves. Eksempelvis skal der være en mål- og kontrolgruppe, som ligner hinanden på alle måder, med undtagelse af at målgruppen har fået en form for indsats, som kontrolgruppen ikke har – i dette tilfælde efterværn. Samtidig er det vigtigt, at man ved præcis, hvad efterværnsindsatsen består af. Der kan således ikke måles på en hvilken som helst form for efterværnsindsats. Det skal være et efterværnsprogram, hvor der er en specifik metode, som følges.

Montgomery, Donkoh og Underhill (2006) afrapporterede dog resultaterne af de undersøgelser, som de fandt, der kom tæt på at møde metodekravene for randomiserede og kontrollerede studier. Syv af de otte studier, som de fandt, var amerikanske, mens det sidste var britisk. På baggrund af disse studier er det imidlertid ikke muligt at påpege, hvilke elementer ved efterværnsprogrammer der er de mest effektive, eller hvilke unge der får mest ud af at indgå i efterværnsprogrammer.

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: VIDEN OM DET SELVSTÆNDIGE VOKSEN LIV

Dette kapitel har centreret sig omkring de unges overgang til et selvstændigt voksenliv, når de forlader anbringelsen og eventuelt et efterværn. Formålet med denne afsluttende opsamling er at drage de opmærksomhedspunkter frem, som fremgår i forhold til denne overgang, og vurderingen af, om de unge opnår et selvstændigt voksenliv. Afsnittet kaster således lys over vigtige opmærksomhedspunkter, hvad angår formålet med efterværn, nemlig overgangen til et selvstændigt voksenliv. Samtidig videreføres opmærksomhedspunkterne i det afsluttende kapitel, 'Sammenfatning af videns- og erfaringsopsamlingen'.

Det fremgår tydeligt, at forskningen ikke entydigt kan besvare det ellers nærliggende spørgsmål: Hvorfor nogle tidligere anbragte unge klarer sig godt i deres voksenliv, mens andre ikke gør. Forskning peger dog på, at der er stor sammenhæng imellem anbringelsesforløbet og de unges senere livsmønstre og -vilkår. De unge, der klarer sig, er således karakteriseret ved, at de ofte har haft et stabilt anbringelsesforløb, hvor de kun har haft få eller ingen brud i deres anbringelse. Det har ført til, at

unge i denne gruppe ofte har en relation til en voksen. Samtidig har overgangen fra at være barn til at stå på egne ben været gradvis og glidende, og de har oftere end de andre grupper af tidligere anbragte et mere solidt fodfæste på arbejdsmarkedet og en uddannelse i bagagen.

Der fremhæves i forskningen fire vilkår, som danner grundlaget for unges videre udvikling:

1. Netværk og relationer
2. Uddannelse og læring
3. Arbejdsforhold
4. Boligforhold.

Samlet dækker disse vilkår både over bløde og hårde kompetencer. Igen fremhæves således det centrale i at have en bredspektret og fleksibel tilgang til arbejdet med de tidligere anbragte unge, når de skal træde over i et selvstændigt voksenliv. Hvis man udelukkende fokuserer på enkelte aspekter i forhold til de unges kompetencer og muligheder for at tilrettelægge og leve et selvstændigt voksenliv, risikerer man et ensidigt og unuanceret billede, som ikke indfanger de vilkår, som de unge reelt lever under.

Opsamlende afspejler forskningen entydigt, at efterværn har en vigtig betydning for tidligere anbragtes overgang til voksenlivet. Det er imidlertid ikke muligt at svare på, om der er grupper blandt de tidligere anbragte, som har særlig gavn af efterværn, eller om der er særlige former for efterværnsforanstaltninger, der fungerer bedre end andre. Der er dog tendenser i retning af, at unge, som har været anbragt på døgninstitution, kan have sværere ved at overgå til et selvstændigt voksenliv sammenlignet med unge, som har været anbragt i familiepleje. Men samtidig er det igen vigtigt at pointere, at anbragte unge er en heterogen gruppe med individuelle behov og oplevelser. Derfor er det også svært at fremhæve karakteristika ved specifikke grupper blandt de anbragte eller tidligere anbragte unge.

VIDEN OM DE UNGES ERFARINGER MED EFTERVÆRN

I dette kapitel er viden omkring de tidligere anbragte unges oplevelser med efterværn omdrejningspunktet. Det er deres stemmer, der skrives frem, og deres perspektiv på overgangen fra at være anbragt til at stå på egne ben er i fokus. Kapitlet bygger på vidensopsamlingens fund i forhold til de unges erfaringer, meninger og følelser omkring deres relation til det sociale system. Baggrunden for kapitlet er, at de unges udsagn er væsentlige og skal med, hvis viden om feltet skal være fyldestgørende. Vi betragter de unge selv som kyndige aktører, der forholder sig refleksivt til egen situation.

Kapitlet fremstår mere citattungt end de foregående kapitler, da citaterne giver liv til den virkelighed, tidligere anbragte står i, når de forlader deres anbringelse. Gennem citater og henvisninger til litteraturen ønsker vi således at tydeliggøre de nuanceforskelle, der er mellem de unges meninger og oplevelser, og den kompleksitet, der eksisterer, når fokus er på gruppen af tidligere anbragte som helhed. Kapitlet tager især udgangspunkt i tidligere anbragte unges oplevelser i en dansk kontekst. Dette sker ved at bygge meget viden i kapitlet på et af de i Danmark væsentligste bidrag til at give tidligere anbragte stemmer, 'Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge (TABUKA)' (Egelund Nielsen m.fl., 2005).

Det skal dog pointeres i forhold til gennemgangen af de unges egne oplevelser, at vi her bygger på andres fortolkninger af de unges oplevelser – dette kapitel bliver således en form for tredjehåndsviden. I TABUKAs skildring (Egelund Nielsen m.fl., 2005) træder de unges stemmer imidlertid tydeligt frem og får til dels lov at stå for sig selv. På mange måder bidrager skildringen således med en lang række af centrale citater omkring tidligere anbragtes oplevelser og erfaringer i forhold til anbringelsen og efterværn.

Herudover skal det bemærkes, at citaterne i kapitlet stammer fra forskellige personer med forskellige oplevelser og personlige historier. De har ikke samme alder på interviewtidspunktet, og nogle trådte ud af anbringelsen for længere tid siden end andre. Samtidig udtaler de sig ud fra forskellige kulturelle og samfundsmæssige kontekster. For det første indgår der eksempelvis citater fra britiske tidligere anbragte unge, som derfor udtaler sig ud fra de oplevelser, som de har haft i en britisk kontekst. For det andet kan der være forskellige lovgivningsmæssige rammer, som gør sig gældende. På trods af disse forskelle i kulturelle og samfundsmæssige kontekster er det imidlertid vigtigt, at der overordnet set er betydelige mønstre i deres oplevelser.

Kapitlet strukturerer sig efter to overordnede temaer:

- Tema 1 omhandler de unges oplevelser i forhold til at forlade det sociale system og skulle træde over i et selvstændigt voksenliv.
- Tema 2 sætter fokus på det sociale systems tilbud om efterværn. Herunder belyses de unges oplevelser i forhold til forskellige former for efterværnsforanstaltninger: hjælp til egen bolig og økonomisk støtte, kontaktpersonordningen samt gruppebaserede efterværnsindsatser.

Kapitlet afsluttes med et afsnit, hvor vi samler den viden, der er skrevet frem i kapitlet, med fokus på særlige opmærksomhedspunkter.

TEMA 8.1: UNGES TANKER OM AT FORLADE DET SOCIALE SYSTEM

Vidensopsamlingen afdækker, at der er en bred spændvidde i, hvad de unge fremhæver som udfordrende i overgangen til en voksen og selv-

stændig tilværelse. De fremhævede udfordringer spænder fra ensomheden ved pludselig at stå på egne ben til frustrationer over ikke at føle sig inddraget i den proces, det er at forlade anbringelsen. På tværs af forskningen er de unge gennemgående meget eksplicitte omkring, at overgangen indebærer en stor omvæltning i deres liv, og at den kan opleves som brat og kaotisk, både emotionelt og praktisk med det til følge, at ikke alle unge føler sig forberedte på eller parate til at agere i en voksertilværelse (Egelund Nielsen m.fl., 2005; Espersen, 2004).

DE UNGE ER AMBIVALENTE OMKRING AT SKULLE STÅ PÅ EGNE BEN

Mange unge beskriver overgangen som en bevægelse fra en relativ beskyttet og fastlagt tilværelse til at blive opfattet som et selvstændigt individ, som er tvunget til at tage ansvar for egen fremtid (Bratterud & Storhaug, 2008; Dixon & Stein, 2005). Nogle unge kvitterer for den ukendte frihed ved at prøve ting af, eksempelvis ved at eksperimentere med rusmidler. I skildringen af TABUKA fortæller Dorrit:

Jeg blev holdt i så stramme tøjler derhjemme, så da jeg lige pludselig flyttede hjemmefra som 17-årig, og jeg fik en frihed, jeg simpelthen ikke kunne kontrollere, så skulle jeg i byen og more mig, som jeg aldrig havde gjort før (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 345).

Da Dorrit forlader det sociale system, kaster hun sig ud i at afprøve sine egne grænser, og hun kan ikke beherske hverdagen, som hun pludselig selv bestemmer over og skal strukturere. Konsekvensen for Dorrit bliver, at hun dropper ud af skolen. I tilbageblik oplever Dorrit, at hun manglede nogle, der fulgte hende og spurgte til, hvordan det gik med hende: ”Der var aldrig nogen, der ringede hjemmefra” (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 345).

Selvom Dorrit umiddelbart er glad for at stå på egne ben, bliver oplevelsen i tilbageblik meget ambivalent. Denne ambivalens er et tema, der går igen på tværs af forskningslitteraturen, og som Dorrit deler med mange andre. Selvom friheden for mange unge opleves som positiv, er overgangen fra anbringelsen til at stå på egne ben også ambivalent for mange. På den ene side glæder de unge sig til at forlade anbringelsen, men på den anden side er de bange for, at de ikke kan håndtere det. Når

de unge forlader anbringelsen, forlader de samtidig nogle systematiserede rammer og den vante tryghed (Bakketeig & Mathisen, 2008). En svensk forskningsartikel refererer et interview med 19-årige Niclas, der på interviewtidspunktet står for at skulle forlade sin anbringelse. På den ene side ønsker han at klare sig selv uden hjælp fra døgninstitutionen. På den anden side er Niclas nervøs for at blive deprimeret og for, hvordan han skal klare sig uden hjælp og støtte:

I'm worried I'll become depressed, and not be able to do anything, and lose all my energy. This is my greatest worry. I have had periods like that when everything just goes wrong and nothing works. When I am feeling like that I usually don't talk to anybody (Höjer & Sjöblom, 2010, s. 124).

Citatet illustrerer en tendens hos de unge til, at deres glæde over at være frie og selvstændige og over at stå på egne ben går hånd i hånd med en iboende frygt. De unge frygter blandt andet at blive ensomme (Barn, Andrew & Mantovani, 2005). I NOVAs vidensopsamling fortæller en ung, at når andre unge skal hjem til familien om søndagen, bliver han mindet om, at han befinder sig i en anden situation end dem, hvilket gør ham ked af det (Bakketeig & Mathisen, 2008). For ham, som for mange andre unge, er ensomhed tæt forbundet med de manglende familiære relationer (Espersen, 2004).

Ambivalensen knytter sig også til, at det i de unges fortællinger er et gennemgående tema, at de frygter ikke at slå til. De unge har meget fokus på at få en uddannelse, da det for dem hænger sammen med at klare sig økonomisk (Bakketeig & Mathisen, 2008). Med ønsket om at få en uddannelse medfølger også en frygt for, om de kan leve op til de opstillede forventninger til fremtiden. De unge kommer ofte med begrænset ballast og ressourcer, samtidig med at de ved, at de skal til at klare sig selv. De er i reel risiko for ikke at kunne klare sig selv, og der er mange ting at være nervøs for. Som en ung mand formulerer det, frygter han: ”at jeg ikke finder en jobb, blir skrevet ut av barnevernet, havner på sosialen og blir narkoman” (Bakketeig & Mathisen, 2008, s. 126).

INDIVIDUELLE BEHOV TILGODESES IKKE

På tværs af litteraturen er det et tema i de unges fortællinger, at de oplever, at de strukturelle rammer for overgangen fra at være anbragt til at stå

på egne ben ikke levner plads til individuelle behov og tilpasninger. Det bliver eksempelvis problematiseret, at det er den unges alder, der er udslagsgivende i forhold til, hvordan det offentlige system relaterer sig til den unge, frem for den enkeltes modenhed og kompetencer. Som en ung formulerer det: ”Barnevernstjenesten er for dårligt til å se på overgangen, de ser bare på alder og ikke på behovet” (Bakketeig & Mathisen, 2008). Dette er en problemstilling, som forskere på området også fremhæver, jævnfør kapitel 5, ’Viden om anbringelsens ophør’.

De unge argumenterer for, at overgangen fra at være anbragt til at stå på egne ben burde være mere flydende med plads til individuelle hensyn, og de efterspørger en højere grad af fleksibilitet, som er funderet i hensynet til den enkelte. Nogle af de unge problematiserer, at de behandles som en homogen gruppe, hvor der kun sjældent skeles til individuelle særtræk, der kan fordrer individuelt tilpassede foranstaltninger (Warming, 2005). De unge, der oplever, at deres individuelle behov ikke imødekommes, beskriver overgangen til voksenlivet negativt (Dixon & Stein, 2005).

MEDBESTEMMELSE OG INFORMATION ER VIGTIG

Et gennemgående tema hos de unge er, at inddragelse i og information om processen fra at være anbragt til at stå på egne ben er essentiel for en vellykket overgang til voksenlivet. De unge ønsker at blive informeret om, hvordan overgangen helt konkret vil påvirke dem og deres fremadrettede tilværelse. Dan fortæller:

Jeg fik en skidegod børne- og ungdomskonsulent, der fortalte mig: ”Sådan og sådan er det, og nu gør vi sådan her, fordi – ja – men vi håber, at det hjælper.” Så lige pludselig fik jeg en hel masse informationer, som jeg kunne bruge til noget, i stedet for at tingene skete hen over hovedet på mig (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 115).

Mange af de unge har et ønske om at være aktivt deltagende i de fremadrettede beslutninger, der træffes. En formulerer det således:

Jeg synes ikke, det har noget med modenhed at gøre. Man kan ikke sige, om barnet er modent til det eller ej. Hvis barnet har noget at sige, så skal det fandeme også have lov til at udtale sig

om sit eget liv. Der er ikke nogen sagsbehandler eller nogen andre, der skal komme og fortælle, at det skal barnet ikke have lov til. Hvis barnet overhovedet har en idé om, hvad der er godt for det, så må man også tro, at det er kompetent nok til at kunne tage stilling til det (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 123).

Ovenstående citat er valgt for at illustrere, hvad mange unge fremhæver: De har ret til at blive hørt og få indflydelse. De vil have, at deres ord bliver respekteret og anerkendt. Retten til inddragelse i egen sag er også et punkt, som fremhæves i serviceloven, jævnfør det indledende kapitel. Der er imidlertid forskel blandt sagsbehandlere i forhold til, hvordan denne ret til inddragelse kommer til udtryk i praksis. Eksempelvis peger forskningen på, at sagsbehandleres relationskompetence og socialfaglighed spiller en central rolle som belyst i kapitel 5, 'Viden om anbringelsens ophør'.

I Storbritannien blev tidligere anbragtes rettigheder understreget med indførelsen af 'The Children (Leaving Care) Act' i 2000, men som dette citat fra en britisk forskningsartikel viser, bliver de unge ikke altid oplyst om disse rettigheder:

I never got shown a copy of the Leaving Care Act; I never got told what I was completely entitled to. The only thing I was told was that I was a relevant child, rather than an eligible child (Barn, Andrew & Mantovani, 2005, s. 73).

Citatet stammer fra et interview med en 16-årig ung mand og giver indblik i, hvordan han oplever, at voksne fortæller ham, at han tilhører kategorien af tidligere anbragte, der har gavn af efterværn (relevant child), frem for at blive behandlet som en person med egne rettigheder (eligible child). Andre unge tager selv hånd om deres sag og undersøger aktivt egne muligheder. Et eksempel er denne 19-årige unge kvinde:

I'm very big on knowing what my rights are ... In terms of decision making, I wouldn't allow somebody just to make a decision that would change my life without me having any say in it. And if there was any inclination I would be very quick to quote section 20 of the Children Act and all the rest of it (Barn, Andrew & Mantovani, 2005, s. 73).

Det er ikke alle unge, som oplever en mangel på information (Dixon & Stein, 2005). Det er heller ikke alle unge, der ønsker at blive inddraget. I de unges fortællinger fremkommer der på tværs af litteraturen en distinktion mellem at blive hørt og blive overladt til sig selv. Selvom de unge ønsker at blive inddraget og få medbestemmelse på planlægningen af deres fremtid, varierer det, hvor meget information de unge ønsker. Blandt andet giver nogle unge udtryk for, at det er et stort ansvar at skulle tage stilling til, hvorvidt efterværn er relevant, jævnfør kapitel 6, 'Viden om efterværn'. En ung kvinde giver eksempelvis udtryk for, at hun ønsker at slippe for at tage stilling til, hvorvidt hun ønsker at komme i efterværn, da der med valget af efterværn følger risikoen for at vælge forkert (Bakketeig & Mathisen, 2008).

På baggrund af interview med 17 unge om behovet for medbestemmelse og indflydelse identificerer en norsk undersøgelse om overgangen til voksenlivet tre grupper af unge. Den første gruppe ønsker opfølgning og involvering og oplever at få det. De unge oplever at blive hørt og at have indflydelse på vigtige beslutninger, og myndighederne opfattes som en vigtig støtte og medspiller. Den anden gruppe ønsker ikke at involvere sig og vil helst ikke have kontakt til det sociale system. Støtte fra det sociale system opfattes som overflødig og unødvendig. Den tredje og sidste gruppe ønsker en opfølgning, men føler sig overset og magtesløs. Unge i denne gruppe har mistet troen på, at der er mulighed for at få god hjælp fra det sociale system, som de føler sig svigtet af (Binde, 2008; Bratterud m.fl., 2006).

Selvom lovgivningen varierer fra land til land, er det gennemgående, at tidligere anbragte ikke er sikret efterværn. I nogle lande er det lovfæstet, at myndighederne skal tage stilling til efterværn, hver gang en ung står for at forlade en anbringelse ved det fyldte 18. år (Storbritannien og Danmark eksempelvis). I andre lande åbner loven op for, at myndighederne har mulighed for at overveje efterværn, men ikke er forpligtet på det, som det er tilfældet i eksempelvis USA. Konsekvensen er på tværs af landegrænser, at de unge, da de ikke har krav på efterværn, skal have ressourcer og overskud til at argumentere for deres behov for at få det.

Som beskrevet i kapitel 5, 'Viden om anbringelsens ophør', peger vidensopsamlingen på, at medbestemmelse og inddragelse ikke kun tjener til at tilfredsstille unges behov. Inddragelse af de unge i processen fra at være anbragt til at stå på egne ben kan også bidrage til, at overgangen bliver en succes. Norske Jan Storø understreger, at medinddragelse

af de unge i planlægningen af deres fremtid er afgørende for udviklingen af deres identitet (Storø, 2005). Ved at inddrage de unge bliver der åbnet op for en dialog, som positivt resulterer i, at de unge får italesat, hvad deres behov er, hvilket giver det sociale system mulighed for at imødekomme disse behov. Samtidigt bliver de unge tidligt, men langsomt forberedt på overgangsprocessen, såvel som de får indsigt i, hvad en selvstændig tilværelse indebærer (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Oplevelsen af medindflydelse kan skabe det engagement hos de unge, der kan være afgørende i forhold til at sikre dem en god overgang til en stabil og meningsfuld voksentilværelse.

TEMA 8.2: UNGES TANKER OM TRE TYPER EFTERVÆRNSTILBUD

Gennem forskningslitteraturen skildres, at de unge har mulighed for at modtage en række forskellige former for efterværnstilbud. De efterværnstilbud, der hyppigst nævnes, er hjælp til egen bolig og økonomisk støtte, tilbud om kontaktperson og tilbud om gruppebaserede aktiviteter. De tre efterværnsforanstaltninger vil herunder blive gennemgået i relation til de unges meninger og holdninger herom.

Indledningsvist er det dog vigtigt at pointere, som belyst af Böcker Jakobsen, Hammen og Steen under deres midtvejsevaluering af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige muligheder', at:

De unge har et andet perspektiv på betydningen og relevansen af efterværnet end de professionelle omkring dem. Hvor projektledere, medarbejdere, sagsbehandlere og andre ressourcepersoner orienterer sig mod fremtiden – hvordan de unge bedst rustes til voksenlivets udfordringer – har de unge mere et 'her og nu'-perspektiv på indsatsen. Det betyder ikke, at fremtiden er ligegyldig for de unge, eller at de ikke beskæftiger sig med deres egen udvikling. Men deres motivation for at indgå i efterværnsprojekterne er ikke nødvendigvis forbundet med et ønske om at blive 'klædt på' til denne fremtid. De er generelt mere optaget af, om aktiviteterne imødekommer deres umiddelbare ønsker og aktuelle behov (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010, s. 73).

EGEN BOLIG OG HJÆLP TIL ØKONOMI

På baggrund af de unges beretninger skitseres et billede af, at størstedelen af de unge, der beder om hjælp, beder om økonomisk støtte, når de skal flytte for sig selv (Bakketeig & Mathisen, 2008; Egelund Nielsen m.fl., 2005). Julie, der er tidligere anbragt, fortæller således:

Økonomien spiller en enormt vigtig rolle, selvom det er grimt, at den får lov til det. Men det er jo klart, når man bor alene og er flyttet fra sin institution og kan se sine jævnaldrende gå i butikker og købe tøj og tage i byen ... Der skulle være de samme muligheder for, at vi får lov til at være unge (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 356).

Det fremgår af interviewet, at Julie oplever mangler i sit liv, der medfører, at hun ikke føler, at hun har en tilværelse med samme muligheder som sine jævnaldrende – hvilket for hende betyder, at hun ikke oplever sig selv som ung. Mange af de tidligere anbragte unge fremhæver økonomiske problemer som et centralt problem, når de forlader en anbringelse. Disse problemer kan betyde, at de ikke har penge til at dække basale behov i hverdagen – eksempelvis fortæller en tidligere anbragt kvinde, at hun ikke har råd til allergimedisin og p-piller. Samtidig kan det betyde, at de unge ikke har råd til at købe studieböger eller tilsvarende.

Der er imidlertid en del af de unge, som har modtaget revalidering, og de har oplevet langt større økonomisk frihed end de tidligere anbragte unge, som ikke har modtaget revalidering. Andre har dog ikke kendt til mulighederne inden for det sociale system og har derfor heller ikke efterspurgt forskellige økonomiske støttemuligheder (Egelund Nielsen m.fl., 2005).

En ting er imidlertid, at de unge ikke har mange økonomiske midler at gøre godt med i deres dagligdag. En anden ting er, at mange af de unge samtidig erkender, at de hverken har overblik over deres økonomiske situation eller finansielle kundskaber (Zobbe, Ertmann & Olesen, 2003). En tidligere anbragt fortæller således tilbageskuende:

I think the most thing that, um, I needed help with really was the financial area ... because you don't really know how expensive things can be (Barn, Andrew & Mantovani, 2005, s. 69).

Et andet behov, som de unge lægger vægt på, er deres boligsituation. Mange af de unge betragter dét at bo alene som en vigtig milepæl i forhold til at være blevet voksen og selvstændig. Det er dog ikke alle unge, der formår at håndtere alle de praktiske ting, det indebærer at bo for sig selv. De har derfor brug for ekstra støtte. Vidensopsamlingen viser, at de unge til tider kan have svært ved at administrere at bo for sig selv. Særligt det at indordne sig efter de gældende ordensregler, der er, når man bor i lejlighed, oplever flere unge som udfordrende (Zobbe, Ertmann & Olesen, 2003). Der er blandt de unge delte meninger i forhold til, om det er positivt eller negativt at få tildelt egen bolig. Denne variation afspejler igen det gennemgående tema, at tidligere anbragte unge har forskellige behov, selvom de deler skæbnefællesskab.

De delte meninger om at få tildelt egen bolig tyder på, at nogle af de unge har en idealiseret forestilling om at have sin egen bolig, som ikke nødvendigvis stemmer overens med realiteterne. I forlængelse heraf viser dele af den amerikanske forskningslitteratur, at tidligere anbragte unge har øget risiko for at blive hjemløse (Dworsky & Courtney, 2009).

Der er en andel af de unge, som ikke mener at have brug for hjælp. Det er hovedsageligt de unge, som ønsker at klare sig selv og være uafhængige af det offentlige system.

KONTAKTPERSONORDNINGEN

Kontaktpersonordningen er en af de mest anvendte efterværnsforanstaltninger. Kontaktpersonen bliver tildelt en central betydning, da relationen mellem den unge og kontaktpersonen påvirker de unges syn på og ønske om efterværn. Gennem de unges udsagn kan der foretages en opdeling af de, som ønsker en kontaktperson, og de, der ikke ønsker en kontaktperson. Den første del mener, at det er godt at bibeholde kontakten til efterværnet, da det giver dem en form for sikkerhed og tryghedsfølelse af ikke at være alene. Der kan i den forbindelse henvises til et kvalitativt studie, som viser, at unge har brug for én at støtte sig til (Bratterud m.fl., 2006).

De unge mener, at kontaktpersonen spiller en afgørende rolle i forhold til at hjælpe dem med praktiske forhold, som både omhandler hverdagsting og at skabe kontakt til uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser. Kontaktpersonen beskrives som et vigtigt bindeled mellem den unge og det offentlige system. I midtvejsevalueringen af efterværnsprojekter under 'Lige muligheder' fremhæves, at kontaktpersonen er en god

støtte, som giver vejledning til de unge (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). De unge henvender sig til kontaktpersonen, både når de har praktiske og personlige problemer (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). En tidligere anbragt ung kvinde fremhæver relationens betydning:

Det var uprofessionelt, at en pædagog fra en ungdomspension grillede sammen med en tidligere anbragt ung. Og kunne finde på at dele en flaske vin til maden. Det var uprofessionelt af en psykolog stadig at holde kontakten med en, der er sendt videre, og at tage ud på caféer, så de stadig kan holde kontakten ... Det var dem, jeg havde det godt med, det var dem, jeg fik noget ud af at bruge mit liv sammen med. Kontaktpædagogen er stadig min far og min mor på samme tid ... Man skal ikke komme og sige, at de er uprofessionelle, for de har gjort, hvad jeg har brug for. Hvis jeg ikke havde dem, så tror jeg, at jeg havde været død nu (...). Hvis der var nok mennesker, der havde følelsesmæssigt overskud til at fortsætte med at se folk, også efter at de ikke er anbragt, så synes jeg, det skal være muligt. Så skal det ikke betragtes som uprofessionelt (...). Min psykolog siger, at jeg bare skal ringe, hvis der er noget. Så hvis jeg synes, at jeg er ved at falde, så er de der (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 142).

Størstedelen af de unge opfatter kontaktpersonen som en person, der befinder sig imellem den professionelle og venskabelige relation. Nogle af de unge beskriver endda kontaktpersonen som varetagende en forælder-relation (Egelund Nielsen m.fl., 2005).

Relationen til kontaktpersonen er givtig, hvis kontaktpersonen formår at inkludere den unge, således at de sammen får opbygget en positiv relation. Det ses, at relationen er meget personafhængig, hvilket for nogle unge udmunder sig i noget positivt og for andre noget negativt. Generelt viser billedet, at alle de unge har behov for en eller anden form for støtte, men det er meget forskelligt, om de får denne støtte fra en kontaktperson eller en anden voksen (Bakketeig & Mathisen, 2008). De unges væsentligste behov er altså at etablere en relation til en anden person, som kan støtte og motivere dem til at udvikle sig (Egelund Nielsen m.fl., 2005). Nogle af de unge nævner derfor fordelene ved selv at vælge sin kontaktperson:

Der har været nogle få personer, man har haft et trygt og kærligt forhold til. Et menneske, som på et eller andet tidspunkt har sagt et eller andet til én, som bliver ved med at styrke én. For eksempel mennesker, der har sagt: ”Jamen, jeg tvivler ikke på, at du kan tage den uddannelse”. Bare det, at de siger det til én, giver sådan en drivkraft de næste 5 år ... Det gør, at fordi de tror på mig, og jeg holder meget af dem, så skal jeg vise dem. Jeg tror, at via den kærlighed, man har til det menneske, og den kærlighed, det menneske har til én, så giver det én den styrke, man kan falde tilbage på, hvis man har det svært ... Hvis vi skulle sætte nogle nøgleord på de mennesker, som giver én de ting og sætter det i gang i én, så er det selvfølgelig nogle, man holder af. Det er nogle, man er tryk ved (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 138).

De unges fremtid bliver meget sårbar, hvis kontaktpersonen er den afgørende variabel i forhold til udformningen af de unges videre færden i voksentilværelsen. Litteraturen viser, at nogle af de unge ikke føler, at deres sagsbehandler har været velinformeret omkring de forskellige efterværnstilbud. Det fremhæver forskerne som u hensigtsmæssigt, da det kan betyde, at de ressourcetsvage efterværnsmodtagere risikerer ikke at modtage det mest fordelagtige tilbud. Det stiller altså et voldsomt krav til rådgiveren.

Kontaktpersonen og de unge har som supplement også mulighed for at aftale individuelle samtaler, og der er holdningen igen lidt forskellig blandt de unge. De unge inddeler sig i to grupper. Den ene gruppe udgør unge, som er vant til ”pædagogisk snak”, og de ser derfor denne relation som naturlig (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Den anden gruppe af unge er de foranstaltningstrætte, som ikke mener, at disse samtaler medfører noget positivt. De udtrykker, at de bare gerne vil have et normalt liv. Selvom mange af de unge oplever livet som positivt, oplever andre, at det stadig kan være vanskeligt (Warming, 2005).

GRUPPEBASEREDE EFTERVÆRNSINDSATSER

Nogle unge får tilbud om at deltage i en række gruppebaserede aktiviteter. Nogle af disse unge mener, at gruppebaserede aktiviteter er et positivt tilbud, da de føler, at de kan identificere sig med de andre deltagende unge. De hjælper hinanden og erfarer derigennem, at de ikke er de eneste,

der har det svært (Warming, 2005). Endvidere giver det mulighed for samvær med andre.

De gruppebaserede efterværnsindsatser kan tilbydes som for eksempel væresteder, der har til formål at styrke de unges netværk og skabe familiære rammer (Zobbe, Ertmann & Olesen, 2003). Det gruppebaserede element betyder, at de unge kan møde andre unge, der som dem selv ikke har et solidt og stabilt familiært netværk. Herved kan de sammenligne og identificere sig med andre unge, der som dem selv ikke har den værdifulde forældreopbakning, tidligere anbragte ofte savner:

Jeg synes, det gjorde mest ondt, at jeg ikke kunne få nogen bolighjælp hjemmefra. Når man hører andre, så har de fået en børneopsparing. Jamen, jeg kan græde over det ... Så har forældrene købt en lejlighed eller andel og hjulpet dem som det naturligste i verden. Og hjulpet med lidt møbler. Og far kommer og sætter køkkenet i stand. Det gør sgu ondt, når man sidder helt alene og bare ikke har nogen (Egelund Nielsen m.fl., 2005, s. 351).

De unge beskriver det at møde andre tidligere anbragte som en form for frirum, hvor de har mulighed for at være sammen med andre, der forstår dem (Egelund Nielsen m.fl., 2005). De unge, der er positivt indstillet over for gruppebaserede efterværnsindsatser, fremhæver, at de altid føler sig velkommen (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010).

Gruppebaserede aktiviteter og væresteder risikerer dog at fastholde de unge i fortiden og i en identitet som tidligere anbragt frem for som unge med ressourcer og muligheder. Dette bliver af flere unge fremhævet som negativt ved fællesaktiviteter og væresteder. De har brug for at lægge afstand til deres opvækst som anbragt uden for eget hjem, og de har brug for at italesætte sig selv som ressourcestærke unge. Disse unge mener, at de bliver fastholdt i fortiden og oplever, at samvær med andre tidligere anbragte er hæmmende i forhold til at komme videre med livet (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Egelund Nielsen m.fl., 2005). Som beskrevet tidligere i kapitel 6, 'Viden om efterværn', er der således unge, der oplever, at skæbnefællesskabet med andre tidligere anbragte ikke kun er positivt. Det kan også fastholde dem i en negativ selvopfattelse af at være tidligere anbragt uden ambitioner og uden håb for fremtiden.

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: VIDEN OM DE UNGES ERFARINGER MED EFTERVÆRN

Kapitlets formål har været at få de unges stemmer frem og at få indblik i de unges oplevelse af at overgå til voksentilværelsen med alt, hvad det indebærer både følelsesmæssigt og rent praktisk. Formålet med denne afsluttende opsamling er at drage de opmærksomhedspunkter frem, som fremgår i forhold til de unges egne erfaringer med at forlade en anbringelse og eventuelt indtræde i et efterværn. Samtidig videreføres opmærksomhedspunkterne i det afsluttende kapitel, 'Sammenfatning af videns- og erfaringsopsamlingen'.

Forskningen viser, at overgangen til voksentilværelsen ofte opleves som ambivalent. For de unge går ønsket om frihed og drømme om at stå på egne ben hånd i hånd med behov for støtte og hjælp og en angst for at blive efterladt alene og ensomme og med en frygt for ikke at kunne klare sig. Det er ikke kun i forhold til de unges egne oplevelser, at der igennem kapitlet fremstår ambivalens og flere perspektiver på samme sag. Det fremgår tydeligt, at de tidligere anbragte unge er svære at kategorisere: Nogle unge ønsker gruppebaserede efterværnstilbud, andre gør ikke. Nogle unge ser frem til at stå på egne ben, andre frygter overgangen til det selvstændige voksenliv. Et gennemgående tema er, at de unge higer efter at blive opfattet som individuelle personer med forskelligartede behov. De unge oplever, at tilbud i overgangsfasen er ufleksible og generaliserede og ikke tager højde for de variationer, der er mellem dem, hvad angår behov for og karakteren af støtte og hjælp. De unge påpeger, at de nuværende muligheder for efterværn burde være mere fleksible for at imødekomme alles behov.

Medbestemmelse og medindflydelse på planlægningen af fremtiden fremstår som et centralt tema. De unge har behov for at føle sig hørt og taget alvorligt. Nogle unge understreger deres rettigheder, mens andre omvendt giver udtryk for, at det medfører ansvar at blive inddraget i beslutningsprocessen. Uanset om de unge ønsker medbestemmelse og medindflydelse eller oplever det som for tungt et ansvar, kan det være nødvendigt, at de unge selv aktivt forhandler om at få de foranstaltninger, der kan sikre dem en god overgang. Som lovgivningen er på tværs af lande, er de unge nemlig ikke sikret efterværn. Samtidig viser forskning, at inddragelse kan være afgørende for at sikre en god og stabil overgang til voksentilværelsen, da medinddragelse tidligt i processen skaber foran-

kring hos den unge og sikrer et mindre kaotisk og pludseligt skift fra at være anbragt til at stå på egne ben.

Når det gælder de konkrete tilbud om efterværn, afdækker litteraturen, at særligt tre temaer træder frem i de unges fortællinger:

- Behov for økonomisk hjælp og støtte til at finde en bolig
- Den vigtige relation til en kontaktperson
- Divergerende meninger om foranstaltninger såsom gruppebaserede væresteder, hvor tidligere anbragte kan møde andre unge med samme baggrund.

Kontaktpersonordningen spiller en central rolle i forhold til efterværn, og relationen til kontaktpersonen præger de unges syn på efterværn og det sociale system generelt. Kontaktpersonen udfylder for nogle unge et essentielt behov for voksenkontakt og kan bidrage afgørende til, at den unge får en god overgang til voksentilværelsen. Kontaktpersonordningen er dog meget personafhængig. Det betyder, at nogle unge er mere heldige end andre i forhold til at etablere en god relation til kontaktpersonen. Foranstaltningen indbefatter også et usikkerhedselement, da den gode relation ofte baserer sig på et usikkert grundlag opretholdt primært af den enkelte kontaktpersons personlighed og af, hvorvidt vedkommende bliver ved med at være ansat i børnesystemet.

Gruppebaserede efterværnsindsatser og væresteder med andre unge har de unge forskellige og ofte stærke meninger om. Nogle unge føler, at det er nemmere at være sammen med andre unge, der har forståelse for deres situation. Via netværk med andre tidligere anbragte kan de unge føle sig som en del af et fællesskab. Andre unge taler imod at blive sat i bås med andre tidligere anbragte. De ønsker at klare sig selv og ikke føle sig fastholdt i en kategori som tidligere anbragt, da de ønsker at lægge denne forståelse af dem selv bag sig.

Overordnet set tegner der sig et billede af, at gruppen af tidligere anbragte unge har en række behov for støtte og hjælp. Det er vigtigt at være opmærksom på disse behov fra det sociale systems side, da de unge ofte er karakteriseret ved at have et begrænset netværk – såvel til familie som til venner eller andre voksenkontakter.

Samtidig er det centralt, at der i arbejdet med disse unge tages højde for deres individuelle behov. De unge befinder sig ikke på samme sted udviklingsmæssigt, på trods af at de har samme alder.

Endelig er det væsentligt at pointere, at disse unge har en lang række ressourcer, og at de reflekterer over, hvordan de eksempelvis oplever kontakten til det sociale system, anbringelsesstedet, muligheden for at indgå i efterværn og lignende. De unge gør sig også mange tanker om fremtiden. Alligevel kan det være svært som ung at leve op til det sociale systems forventninger om og krav til, at de skal kunne forholde sig til, hvad de vil resten af livet, og til hvad de ønsker at opnå.

DEL 4:
ERFARINGSOPSAMLING OM
EFTERVÆRN

KOMMUNERNES ERFARINGER MED EFTERVÆRN

Dette kapitel sætter fokus på vores otte udvalgte kommuners praksis i forhold til at tilbyde efterværn til de unge, som forlader en anbringelse ved deres 18. år. Kapitlet er centreret omkring vores interviewundersøgelse, foretaget i efteråret 2011, af 11 nøglepersoner ansat på forskellige niveauer i kommunen. Det er på den baggrund vigtigt at pointere, at denne præsentation af kommunernes erfaringer med efterværn ikke er repræsentativ for alle 98 kommuner i Danmark. Det er heller ikke hensigten. Hensigten med kapitlet er at trække tematikker og erfaringer frem, som kan skabe debat omkring kommunale erfaringer med efterværn, og som andre kommuner kan drage nytte af.

Der tegner sig imidlertid særlige mønstre og variationer i de danske kommuners erfaringer med efterværn. Disse mønstre og variationer analyserer vi i lyset af viden, som allerede findes på området. Vi trækker i særlig grad på viden fra to tidligere SFI-undersøgelser på området: Laila Espersens undersøgelse fra 2004, der havde til formål at afdække kommunernes efterværnspraksis og -prioriteringer (Espersen, 2004), og midtvejsevalueringen af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige muligheder' (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Ved at sammenligne interviewundersøgelsens fund med tidligere undersøgelser på området er det muligt at se de mønstre i det kommunale efterværnsarbejde, som gør sig gældende over tid. Samtidig er det muligt at

undersøge ændringer i holdninger og handlinger, som kan være forårsaget af det stigende fokus på efterværn igennem især de 7 år, som adskiller Espersens undersøgelse fra 2004 fra vores undersøgelse af efterværnspraksis i kommunerne i dag.

Kapitlet omhandler forskellige aspekter, som er relevante i forhold til kommunernes tilbud af efterværn til tidligere anbragte unge. For det første præsenterer vi målgruppen for efterværn, som den er karakteriseret set fra kommunernes side. Fokus er her på, hvor stor en andel af de tidligere anbragte unge, som modtager efterværn, og hvad der karakteriserer de unge, der modtager efterværn. Endvidere fokuserer vi på, hvilke unge som ikke modtager efterværn. For det andet følger en præsentation af efterværnstilbuddet, hvor vi ser nærmere på, hvilke former for efterværn kommunerne oftest tilbyder, og hvilken varighed efterværnet har. For det tredje sætter vi fokus på kommunernes organisering af efterværn. Omdrejningspunktet er her kommunernes indlejring af arbejdet med efterværn i deres daglige praksis og deres samarbejde med eksterne aktører omkring efterværnstilbuddene. For det fjerde opsamler vi afslutningsvis i kapitlet de væsentligste pointer, som er fremkommet igennem praksisundersøgelsen.

MÅLGRUPPEN FOR EFTERVÆRN

Der er fokus på efterværn i samtlige af de interviewede kommuner, og kommunerne vurderer, at mange af de unge, som forlader en anbringelse, efterfølgende modtager støtte og hjælp efter efterværnsparagrafferne. I snit ligger andelen af unge, som modtager efterværn, på mellem en fjerdedel og halvdelen af de unge, som afslutter en anbringelse ved deres 18. år. Andelen varierer dog meget mellem de kommuner, vi har undersøgt.

I forhold til, hvilke af de tidligere anbragte unge som modtager efterværn, forklarer kommunerne, at de har en forholdsvis bred forståelse af efterværnsmodtagerne: Det er ikke en klart defineret gruppe, som modtager efterværn. Det skyldes blandt andet, at der i kommunerne ikke er en klar afgrænsning af, hvem der er målgruppen for efterværn. Det skyldes imidlertid også, at kommunen kan opleve et dilemma, når de unge afslutter anbringelsen ved deres 18. år:

Vi har i kommunen altid haft en bred forståelse af efterværnsparagrafferne. Men det er også, fordi vi igennem tiden har anbragt ret mange store børn, og når man anbringer store børn på 15, 16 eller 17 år, så er det ikke socialfagligt i orden at sige, at når du er 18 år, så er det for øvrigt slut. For så skulle vi slet ikke have anbragt dem (kommunal leder).

Som det fremgår af anbringelsesstatikken i kapitel 3, er denne kommune ikke alene om at anbringe store børn. Det er 40 pct. af alle nye anbringelser, der omhandler unge mellem 15 og 17 år. Mange kommuner kan på den baggrund opleve, at de står over for et dilemma i forhold til at afslutte en anbringelse, hvor de oplever ikke at have opnået målet med anbringelsen.

Uanset hvornår den unge er blevet anbragt, kan kommunerne imidlertid opleve, at det er svært at overgive ansvaret til de unge selv, når de fylder 18 år. Det hænger sammen med, at samtlige kommuner oplever, at de anbragte unge ofte mangler en række kompetencer og færdigheder for at kunne stå på egne ben. De unge har, som en af de interviewede formulerede det, ”svært ved at navigere i et voksenliv”. Vedkommende fortæller, at de manglende færdigheder både kan skyldes, at denne gruppe af unge har oplevet mange udfordringer og vanskeligheder gennem livet og de særlige vilkår, som findes under en anbringelse:

Vi får dem faktisk handicappede i forhold til nogle helt basale ting. Det er helt tydeligt, at når man er i et pædagogisk miljø, hvor pædagogerne tager sig af en, og en madmor sørger for, at man får mad, det gør, at selv de store de næsten tror, at man sætter sig ved et bord, og så kommer maden flyvende (...). De har ingen idé om eksempelvis regninger, for de har fået deres tøj- og lomme penge en gang om ugen. De er ret handicappede på de områder (kommunal leder).

Dilemmaet i at klientgøre anbragte, som det fremgår af citatet, er en problematik, som ikke kun kommunerne har med i deres arbejde, men som også fylder i forskningen, jævnfør kapitel 5, ’Viden om anbringelsens ophør’, samt kapitel 6, ’Viden om efterværn’. Denne problematik har relevans i en dansk kontekst, da anbringelsesstatistikken viser, at mange unge

har været anbragt i lang tid, når de forlader deres anbringelse som 18-årige, jævnfør kapitel 3.

Sammen med den potentielle klientgørelse står de unge over for en række udfordringer, når de skal overgå til voksenlivet ved deres 18. år. I den situation kan det være svært for kommunerne at skelne mellem, hvilke af de tidligere anbragte unge som skal modtage efterværn, og hvilke unge som ikke skal. Hovedparten af kommunerne fortæller imidlertid, at de ønsker større klarhed omkring efterværnets målgruppe, og at det er noget, som de arbejder på i øjeblikket.

På baggrund af interviewene finder vi overordnet set fem grupper af unge, som forlader en anbringelse ved deres 18. år, og som kommunerne skal forholde sig til. Disse fem grupper kan igen opdeles i to grupper, som modtager efterværn:

- Unge, som vurderes at kunne leve et selvstændigt voksenliv, hvis de får støtte og hjælp, også ud over deres 18. år.
- Unge, som børnesystemet vurderer ikke kan klare sig selv, men hvor voksensystemet ikke finder, at de hører til hos dem.

Og tre grupper af tidligere anbragte unge, som ikke modtager efterværn:

- Unge, som vurderes at kunne klare sig selv efter en anbringelse.
- Unge, som overgår direkte til voksensystemet, når de stopper i anbringelse ved deres 18. år.
- Unge, som vurderes ikke at kunne klare sig selv efter en anbringelse, men som ikke ønsker at modtage et efterværnstilbud, efter at de stopper i anbringelse.

UNGE, SOM MODTAGER EFTERVÆRN

De unge, som modtager efterværn i kommunerne, består af to forskellige grupper. Den første gruppe repræsenterer gruppen af tidligere anbragte unge, som kommunerne typisk mener hører hjemme i efterværnstilbud, mens den anden gruppe af kommunerne bliver vurderet til ikke at høre hjemme i efterværn, men er der i mangel på bedre tilbud.

Der er et stigende fokus hos kommunerne på, at der hos de unge, som modtager et efterværnstilbud, er udsigt til, at de kan leve et selvstændigt voksenliv. Det er også en pointe, som fremhæves i midtvejs-evalueringen af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige

muligheder' (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010): Efterværnstilbuddet skal være en midlertidig hjælp på vej mod selvstændighed. Dette synspunkt stemmer overens med servicelovens hensigt med efterværn. Her står blandt andet, at det er vigtigt, at kommunerne kan se et udviklingspotentiale på vejen mod et selvstændigt voksenliv hos den enkelte unge (Socialministeriet, 2011b).

Definitionen af, hvornår en ung er "udviklingseget" og har behov for den sidste støtte og hjælp, inden at vedkommende træder ud i et selvstændigt voksenliv, kan imidlertid være svært for den enkelte kommune at operationalisere og praktisere:

Der, hvor jeg kan se, at der er et dilemma i Barnets Reform nu, det er, at der står, at der skal gives efterværn så længe, at der er mulighed for en udvikling. Der er altid mulighed for udvikling. Uanset hvor dårlig du er (...). Efterværnsparagraffen er blevet for åben (kommunal leder).

I flere af kommunerne fremhæves det, som en kommunal leder udtrykker således: "Vi skal blive skarpere på, hvornår vi synes, at efterværnet har en effekt". Det kan dog være svært for nøglepersonerne at vurdere, hvornår den unge hører ind i gruppen, som bør modtage efterværn:

Et efterværn vurderer jeg, at man er berettiget til, hvis der er en forventning om, at den unge kan komme ud og bidrage til samfundet uden at skulle være en sag resten af livet. Det er ikke det samme som at sige, at man skal være atomfysiker. Man kan godt komme ud og være en del af samfundet, selvom man får pension. Men man skal ikke, samtidig med at man får pension, være et psykiatrisk tilfælde med 1.200 diagnoser og være indlagt. Så er man ikke en del af samfundet, for så er man et behandlingsemne, mener jeg. Så går du ind i et andet felt. Men du kan godt være en del af samfundet med en pension og have en familie, som fungerer. Men det er skidesvært at vurdere. Plus at vi er nødt til at sige, at de mennesker [rådgiverne], som vurderer det, de er også mennesker. De er nødt til at have den individuelle mulighed for skøn. Det må ikke kun blive regler (kommunal leder).

Den manglende afgrænsning af efterværnsmodtagerne resulterer ofte i, at ud over den gruppe af unge, hvor kommunerne kan se formålet med efterværnstilbuddet, oplever de at yde efterværn til en gruppe af tidligere anbragte unge, som de vurderer ikke har et udviklingspotentiale i retning af selvstændighed inden for nærmeste fremtid. Denne gruppe befinder sig inden for, hvad én kommune betegner som ”synd-paragraffen”. Voksensystemet er ikke gearret til at modtage disse unge, da de falder uden for systemets målgruppe. Samtidig oplever ansatte i børnesystemet, at disse unge har problemer i en sådan grad – det kan være psykiatriske diagnoser eller udadreagerende adfærd – at de ikke kan tage vare på sig selv, men må modtage hjælp og støtte, også ind i voksenlivet.

Denne gruppe af unge beskrives som befindende sig på kanten mellem efterværns- og voksenparagrafferne. På baggrund af interviewene synes det følgelig også at være disse unge, som forårsager de største bekymringer og frustrationer i forhold til kommunernes efterværnsarbejde med de tidligere anbragte unge. Blandt andet fordi samarbejdet med andre aktører her står sin tydelige prøve, da gruppen af de svagere stillede efterværnsmodtagere har brug for støtte og hjælp inden for et bredt spektrum af områder.

UNGE, SOM IKKE MODTAGER EFTERVÆRN

Som det fremgår af de ovenstående fem grupper, er det ikke alle tidligere anbragte unge, der modtager efterværn. Der synes at være tre grupper af unge, som ikke modtager efterværn. For det første er der en gruppe af tidligere anbragte unge, som vurderes at kunne klare sig selv. Oftest er det en gruppe af unge, der er under uddannelse, er berettiget til SU og er gode til at værne om deres eget liv, eller hvor de unge har støttende relationer i form af eksempelvis biologisk familie eller fortsat kontakt til plejefamilien.

For det andet er der en gruppe af unge, som overgår direkte til voksensystemet, når de stopper i en anbringelse. Det er typisk unge med funktionsnedsættelse eller med en psykiatrisk diagnose. Overgangen til voksensystemet foregår ofte ved, at børneforvaltningen, voksen-, psykiatri-, handicap- og beskæftigelsesområdet samt Ungdommens Uddannelsesvejledning (UU) holder et fælles møde, hvor den enkelte unges sag diskuteres, inden vedkommende forlader en anbringelse.

For det tredje er der en gruppe af tidligere anbragte, som takker nej til at modtage efterværn. Denne gruppe har vi tidligere omtalt som de

foranstaltningstrætte (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Denne gruppe af unge ønsker ikke længere at være en del af det sociale system, men ønsker at stå på egne ben og have ansvar over eget liv. Det kan imidlertid også samtidig være en gruppe af unge, som har problemer – det kan være psykiske eller misbrugsproblemer – i en sådan grad, at de ikke ønsker, at systemet vogter over dem. En af de interviewede fortæller, at de foranstaltningstrætte også tit er de unge, som har været ”igennem mange hænder” og måske derfor har mistet tiltroen til, at det reelt er hjælp, som de kan modtage, og ikke en kontrol.

Som det fremgår under kapitel 7, ’Viden om det selvstændige voksenliv’, peger forskningen på, at især unge, der har oplevet ustabilitet i deres anbringelse, og unge, som har været anbragt på døgninstitutioner, er i risiko for ikke at modtage tilstrækkelig med hjælp, når de forlader anbringelsen. Samtidig er de den gruppe med de mest akutte behov (Brown & Wilderson, 2010). I en dansk kontekst synes det således også svært at inkludere de mest marginaliserede af de tidligere anbragte unge – hvad enten det skyldes problemer af forskellig art eller deres manglende tiltro til det sociale system.

At den mest marginaliserede gruppe blandt de tidligere anbragte unge ikke indgår i efterværnstilbud, peger i retning af creaming (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Begrebet blev introduceret i kapitel 6, ’Viden om efterværn’. Creaming henviser til, at der i sagsbehandlernes ageren sker en ”skumning af fløden”. Det vil sige en tendens til, at de forholdsvis ressourcestærke unge modtager støtte og hjælp, mens de unge med komplekse problemer falder udenfor. Det gør de, fordi de mere ressourcestærke unge vil have bedst mulighed for at opnå succes med efterværnet. Flere af de interviewede kommuner fremhæver dette fænomen som et paradoks i deres arbejde, men samtidig er det svært for nøglepersonerne at ændre dette vilkår i deres arbejde:

I virkeligheden er der et paradoks, for dem, der har rigtig meget brug for hjælpen, dem, vi er virkelig bekymrede for, om det så handler om, at de kan komme ud i misbrug, kriminalitet eller noget andet, det er meget dem, der siger nej. Mens nogle af dem, der kæmper og anker for, at de skal have efterværn, det er faktisk dem, der allerede er godt på vej, og de klarer sig godt. De måler sig nemlig med den almindelige kammerat og siger: ”Jamen, mine kammerater bliver heller ikke smidt ud, når de fylder 18 år.”

Så i virkeligheden er det sådan et paradoks, for på nogle måder kommer vi til at hjælpe en gruppe, som sandsynligvis ville kunne klare sig selv. Det er ikke, fordi de ikke skal have støtte, men den gruppe, som vi er virkelig bekymrede for, dem har vi svært ved at hjælpe, for hvis hjælpen virkelig skulle have hjulpet, så skulle den have været givet meget tidligere (kommunal leder).

Den i citatet nævnte problematik omkring, at der burde have været sat tidligere ind over for den gruppe unge, som det sociale system særligt er bekymrede for, kan virke paradoksal. Paradokset består i, at disse unge i deres barndom netop er blevet hjulpet i en radikal form, idet de har været anbragt uden for eget hjem. Baggrunden for lederens udtalelse kan være den ubalance, vi berører i kapitel 6, 'Viden om efterværn', mellem, at de unge undervejs i anbringelsen støttes i særligt de bløde kompetencer – deres psykiske trivsel og relationsdannelse – mens de hårdere kompetencer i form af at kunne følge en uddannelse eller varetage et arbejde ikke fylder nok undervejs i anbringelsen. Noget tyder på, at der ikke er tilstrækkeligt fokus på at klæde de større børn og unge på til et fremtidigt liv.

Når de unge skal modtage efterværn, må de igennem to godkendelsesinstanser. For det første skal sagsbehandleren godkende, at de tilhører målgruppen for efterværn. Dernæst skal sagsbehandlerens eventuelle godkendelse behandles af et visitationsudvalg, der træffer den endelige beslutning. Udvalget kan meget vel underkende indstillingen med henvisning til, at sagsbehandleren er for personligt involveret, eller de kan kræve en anden og billigere løsning. Flere kommuner fremhæver, at økonomi spiller en væsentlig rolle i den daglige praksis – og at der er kommet større fokus på økonomien igennem de sidste år. Det er derfor vigtigt, som en kommunal leder siger: "at styre meget bevidst", og som en anden leder udtaler, "at have fokus på, hvor vi får størst effekt for vores penge". En af de interviewede udtaler, at under et drømmescenarie, hvor økonomien ikke har betydning, ville efterværnstilbuddet formodentlig være konstrueret lidt anderledes:

Hvis økonomien ikke var noget, der skulle tænkes ind, så tror jeg på den ene side, vi kunne blive for nonchalante. Men der ville helt sikkert være nogle unge, der ville have glæde af det. De unge er rigtig glade for at have en kontaktperson, og det er svært for

de unge, når vi tager kontaktpersonen fra dem. Det er hårdt. Smertefuldt (kommunal leder).

At den kommunale økonomi spiller en central rolle i forhold til efterværnsindsatsen – og generelt indsatsen i forhold til udsatte børn og unge – er bestemt ikke ny viden. Eksempelvis peger Inger Oterholms (2008) undersøgelse af norske kommuners efterværnspraksis også på, at økonomien betyder noget i forhold til tildelingen af efterværn. Økonomiske beregninger og hensyn er med andre ord et vilkår for den kommunale praksis.

I vejledningen til serviceloven tages der ligeledes højde for, at kommuner må tænke økonomien ind i deres praksis. Udsatte børn og unge er et kommunalt område, hvor der bruges betydelige midler, hvorfor det fremhæves i vejledningen, at kommunalbestyrelsen må tage saglige økonomiske hensyn. Det kan eksempelvis medføre, at kommunen vælger en foranstaltning, som tilgodeser den unges behov for støtte, samtidig med at det er den økonomisk mest hensigtsmæssige løsning. I den forbindelse pointeres det imidlertid, at et økonomisk hensyn ikke kan være sagligt, hvis det varetages på bekostning af den unges bedste (Socialministeriet, 2011b). Med andre ord er det essentielt med et individuelt skøn af den enkelte unges behov for støtte og hjælp.

Der er flere faktorer på spil, når unge skal modtage – eller ikke modtage – efterværn, og som det fremgår af et tidligere citat, er der unge, som ”kæmper og anker for, at de skal have efterværn”. Det kan samtidig formodes, at der er unge, som opgiver denne kamp – og det kan meget vel tænkes at være de selvsamme unge, som har de færreste ressourcer at trække på.

Ud over de nævnte fem grupper er der en sjette gruppe af tidligere anbragte unge, som fylder meget i kommunernes bevidsthed om efterværnstilbud, men som de har et begrænset kendskab til. Det er de unge, som den enkelte kommune er betalingskommune for. Handleforpligtelsen ligger hos en anden kommune. Betalingskommunen har begrænset indsigt i de konkrete tilbud, som disse unge modtager, men da tilbuddene på baggrund af interviewene synes at fylde meget i kommunernes budgetter, udgør den mellemkommunale refusion ofte et frustrationsmoment for kommunerne.

EFTERVÆRNSTILBUDDENE TIL TIDLIGERE ANBRAGTE UNGE

Som det fremgår i kapitel 1 under præsentationen af lovgivningen, er der følgende muligheder for efterværnstilbud:

- At døgnophold på et anbringelsessted opretholdes
- At der udpeges en fast kontaktperson for den unge
- At der etableres en udslusningsordning i det hidtidige anbringelsessted.

Og som den nye mulighed under Barnets Reform:

- At der tildeles andre former for støtte, der har til formål at bidrage til en god overgang til en selvstændig tilværelse for den unge.

På baggrund af interviewene finder vi, at den mest anvendte form for tilbud til de unge er kontaktpersonordningen. Samme tendens finder Espersen i sin undersøgelse af sagsbehandleres efterværnspraksis i 2004 (Espersen, 2004). Ser vi nærmere på de statistiske opgørelser over kommuners efterværnspraksis i kapitel 4, 'Unge i efterværn', tegner der sig imidlertid et andet billede. Her fremgår det, at det mest anvendte efterværnstilbud er opretholdelse af døgnophold. Interviewene viser imidlertid, at denne form for foranstaltning oftest ikke medtænkes i kommunernes definition af efterværn. En forklarende årsag kan være, at efterværn betragtes som en udviklingsproces for den unge på vej mod et selvstændigt voksenliv. På den baggrund betragtes opretholdelsen af et døgnophold muligvis snarere som en forløber forud for selve efterværnsforløbet (Espersen, 2004).

Böcker Jakobsen, Hammen og Steen (2010) udskiller tre overordnede strategier for arbejdet med efterværn:

- Individuelt orienterede efterværnstilbud
- Gruppebaserede efterværnstilbud
- Fleksible tilbud til individuelle behov.

Strategierne er udarbejdet på baggrund af efterværn igangsat under et særligt initiativ under 'Lige muligheder' og betragtes som metodeforsøg og metodeudviklingsprojekter. Især de gruppebaserede tilbud betragtes

her som forsøgsprojekter, der ikke er en del af kommunernes traditionelle tilbud (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Strategierne belyser imidlertid forskellige måder, hvorpå en kommune kan praktisere efterværn. Strategierne er derfor gode at bruge i en skelnen mellem kommuners forskellige indsatser i forhold til tilrettelæggelsen af efterværn.

De interviewede kommuner i vores undersøgelse anvender primært den individuelle strategi i arbejdet med de unge ved brug af kontaktpersonen, hvor den unge eksempelvis bor på eget værelse. Det skyldes dog ikke et bevidst fravalg af de gruppebaserede tilbud. En kommune fremhæver således, at gruppetilbud er gode, men de har svært ved at tilbyde det i kommunen, da mange af de unge i efterværn bor uden for kommunen.

I forhold til den gruppebaserede strategi fremhæver tre kommuner, at de anvender gruppebaserede tilbud eksempelvis i form af cafétilbud rettet mod de unge i efterværn. I disse caféer kan de unge møde andre ligestillede og udveksle erfaringer. En anden kommune fortæller, at de har et samarbejde med en gruppe af tidligere anbragte unge, hvor de unge i efterværn kan få tilkøbt en frivillig mentor, deltage i samtalegrupper og benytte sig af en digital platform, hvor de unge kan få kontakt til andre unge med lignende oplevelser. Dette tilbud er primært rettet mod unge, som ikke modtager efterværnstilbud, således at denne gruppe af unge kan få støtte uden for kommunalt regi.

Kommunerne synes overordnet set at være tilhængere af den fleksible strategi, idet de pointerer, at det er vigtigt at tilgodese den enkelte unges individuelle behov. De fleste kommuner fortæller, at de har boligtilbud, som fungerer som en form for udslusningsboliger. Her bor de unge med andre unge, som også har været anbragt. Disse boliger fungerer sjældent som gruppebaserede efterværnstilbud, da hensigten med boligene ikke direkte er, at de unge skal danne netværk til hinanden og skal benytte hinanden som støtte. Det bliver dog ofte en indirekte virkning, når de unge bor sammen.

Et par kommuner fremhæver imidlertid, at det er vigtigt, at der ikke bor for mange unge i efterværn sammen. For det første fordi disse unge skal ud blandt andre ”almindelige” unge – de skal og vil ikke grupperes. For det andet fordi disse unge ofte er præget af det, som en kommunal konsulent kalder ”institutionskuller”, og derfor ikke ønsker at bo med en større gruppe af andre unge efter anbringelsen.

Endelig er der i to af de interviewede kommuner eksempler på, at efterværnsunge bor i en lejlighed med unge, som ikke modtager sociale ydelser. De unge, som ikke er tilknyttet det sociale system, bor gratis i lejlighederne og er oftest studerende, der kan fungere som rollemodeller for de unge i efterværn. Samtidig er der tilkøbt pædagogisk støtte på disse lejligheder.

PERSPEKTIVER PÅ EFTERVÆRN

De interviewede kommuners tilbud til de unge, som modtager efterværn, kan umiddelbart synes meget ens. Det typiske tilbud er en kontaktperson til en ung, som bor i egen bolig eller i en udslusningsbolig. Ser vi nærmere på kommunernes efterværnstilbud, findes der imidlertid stor variation kommunerne imellem, hvilket ikke mindst skyldes deres forskellige perspektiv på efterværn.

Som tidligere belyst har kommunerne vanskeligt ved præcist at definere efterværnsindsatsen og dens målgruppe. Denne definitionsvanskelighed kommer også til udtryk igennem de forskellige måder, som efterværnet tilrettelægges i kommunerne. I en kommune tilbydes alle i anbringelse eksempelvis efterværn. Dette efterværn starter, når de unge er 17½ år og stopper, når de unge er 18 år.

I en anden kommune er det imellem 25 og 30 pct. af de anbragte unge, som modtager efterværn. Dette efterværn varer typisk i knap 21 måneder – men her forlader de unge oftest anbringelsen, når de er 18½ år. Med andre ord er de unge 20 år, når de stopper i efterværn.

Herudover er der en kommune, hvor hovedparten af de omtrent 30 pct. af de anbragte unge, som modtager efterværn, bliver i efterværnet, indtil de er 22-23 år. Det skyldes til dels, at kommunen er betalingskommune for mange af de unge i efterværn, men ikke handlekommune. Kommunen fremhæver, at der er en tendens til, at de unge fortsætter længere tid i efterværn, hvis det er en anden kommune, som er handlekommune, da der ikke er samme fokus på omkostningerne ved efterværnsindsatsen, hvis kommunen ikke selv skal betale udgifterne.

De øvrige kommuner befinder sig et sted imellem disse kommuner, hvad angår efterværnets varighed, og hvornår de unge forlader anbringelsen. Forskelle i kommunernes efterværnstilbud kan være betinget af strukturelle forhold som eksempelvis kommunernes størrelse

(Oterholm, 2008). Overordnet set fremgår det dog tydeligt, at der blandt kommunerne er forskellige perspektiver på efterværn – både hvornår det skal indtræde i de unges liv, hvor lang tid de unge generelt bør modtage efterværn og i hvilken form.

Det er ikke kun i forhold til tilrettelæggelsen af efterværnet, at der er variation i kommunernes perspektiver. Der viser sig på baggrund af interviewene også at være forskel i kommunernes syn på, hvad der skal til for, at de unge kan leve et selvstændigt voksenliv – og hvad der i det hele taget menes med et selvstændigt voksenliv. Nogle kommuner synes især at repræsentere et independence-perspektiv, mens andre kommuner i højere grad repræsenterer et interdependence-perspektiv. Disse begreber tager udgangspunkt i de forskningsbaserede pointer, som vi præsenterede i kapitel 6, 'Viden om efterværn'. Independence-perspektivet skal forstås således, at der blandt kommunerne arbejdes hen imod et mål om, at de unge kan stå på egne ben i et selvstændigt voksenliv uden videre indblanding fra det sociale system. Samtidig er der især fokus på hårde kompetencer, såsom om den unge får en uddannelse, en bolig og kan varetage et job. Interdependence-perspektivet derimod dækker over, at den unge skal forberedes på at stå på egne ben, men med løbende støtte og hjælp fra det sociale system. Interdependence-perspektivet åbner således op for en mere gradvis selvstændiggørelse af den unge. Samtidig er der under dette perspektiv fokus på såvel de hårde som de bløde kompetencer. Det er vigtigt, at den unge støttes i at udvikle hårde kompetencer, men det er ligeledes centralt, at den unge trives psykisk og kan følge med i overgangen til et selvstændigt voksenliv. I det følgende præsenteres de to perspektiver på baggrund af eksempler fra kommunerne:

- Independence-perspektiv
- Interdependence-perspektiv.

Herudover er der et tredje perspektiv, som flere kommuner fremhæver som et ideal i efterværnsarbejdet og følgelig som et perspektiv og en tilgang, som de ønsker i højere grad at inkludere i deres praksis. Dette perspektiv har vi valgt at karakterisere som:

- Det helhedsorienterede perspektiv.

INDEPENDENCE-PERSPEKTIV

Flere kommuner giver udtryk for et perspektiv, som vi har valgt med inspiration fra de forskningsbaserede pointer at karakterisere som et independence-perspektiv (se eksempelvis Antle m.fl., 2009; Brown & Wilderson, 2010; Collins, 2001). Efterværnet er rettet mod at lære de unge at navigere i voksentilværelsen ud fra, at de skal opnå samme muligheder og vilkår som deres jævnaldrende (Socialministeriet, 2011b). Det betyder på den ene side, at de skal lære færdigheder, der gør dem uafhængige af det sociale system – med andre ord, at de kan leve en uafhængig tilværelse. På den anden side betyder det, at dette fokus på de unges kompetencer på en række områder træder forud for de unges psykiske trivsel. En kommunal leder kommer eksempelvis med følgende udtalelse, som sporer os ind på dette perspektiv:

Fokus er i dag på arbejde, uddannelse og selvforsørgelse. Der er mindre fokus på fritid og på, om man er glad og tilfreds med livet. Der er mindre navlepilleri. Det handler i højere grad om, at de skal kunne klare sig som voksne ude i samfundet (kommunal leder).

En anden kommunal leder udtrykker et lignende perspektiv:

Det [efterværnsarbejdet] skal ikke give så meget indsigt, det skal give mere udsigt i forhold til, at de skal kunne klare nogle ting i deres voksenliv. Det betyder ikke, at de ikke har behov for at tale eller for en psykolog senere i deres liv. Men det er vigtigt, at de etablerer sig i forhold til uddannelse, netværk og bolig. At de får nogle af de basale ting på plads. Det kan være utroligt helbredende for deres situation (kommunal leder).

De unge skal tilpasses samfundet, således at de kan inkluderes som borgere og kan leve et liv på lige fod med andre. Det sætter begrænsninger for, hvilke unge der indgår som målgruppe under dette perspektiv. Efterværnet er rettet mod de anbragte unge, som er godt på vej i uddannelsessystemet eller på arbejdsmarkedet, men som mangler den sidste støtte for helt at kunne stå på egne ben. Efterværnet er af samme grund ikke tænkt som et tilbud rettet mod unge med komplekse problemstillinger eller unge, som efter deres 18. år skal modtage pension. Disse unge hører

ind under voksensystemet. Denne selektion af de unge, hvor de mest ressourcestærke unge betragtes som målgruppen for efterværn, betyder samtidig, at der ved dette perspektiv kan være en tendens til creaming.

Flere af de interviewede, hvis kommunes indsatser på efterværnsområdet bærer præg af dette perspektiv, nævner, at Ankestyrelsen har været inde over en sag, som kommunen har tabt. Det har oftest været i forbindelse med kommunens afvisning af en ung til efterværn, hvor Ankestyrelsen efterfølgende har påbudt kommunen at yde efterværnet. Ankestyrelsen har følgelig typisk en bredere definition af målgruppen for efterværn, end kommuner under dette perspektiv har.

INTERDEPENDENCE-PERSPEKTIV

Det andet perspektiv, som vi finder tendenser i retning af på baggrund af interviewmaterialet, er et perspektiv, som vi med udgangspunkt i forskningen har valgt at betegne et interdependence-perspektiv (se eksempelvis Antle m.fl., 2009; Brown & Wilderson, 2010; Collins, 2001). Som under et independence-perspektiv er fokus også her på at lære de unge at navigere i deres voksenliv. Dette perspektiv bygger imidlertid på en anden tilgang til de unge. De unge skal lære at navigere i et voksenliv, som passer specifikt til dem. Det vil med andre ord sige, at de skal finde en mening, som de skal bygge deres liv op omkring – de skal trives i deres hverdag. En kommune giver udtryk for tendenser i retning af dette perspektiv:

Det er vigtigt, at de unge har noget at stå op til. Og så taler jeg ikke om uddannelse, for vi har stadig brug for nogle, der kan grave huller. Men de skal have noget, som giver deres hverdag mening (...). Det hele i dag er så uddannelsesorienteret, og det synes jeg er forkert. Jeg synes, at vi skal lade være med at have så travlt. Vi skal lade være med at være så fokuserede på, at de skal nå en masse, for vi bliver jo 90 år efterhånden. De skal nok nå det hele. Der skal være plads til for de her unge, at der er nogle år, hvor de er knap så målrettede. Det er meget det der med at sænke ambitionsniveauet, for så skal det nok komme. Du kan ikke tvinge nogen til uddannelse, hvis de ikke selv ønsker det eller er klar til det (kommunal leder).

Målgruppen under dette perspektiv er bredere end hos et independence-perspektiv, da fokus i højere grad tager udgangspunkt i samfundets tilpasning til den unge frem for den unges tilpasning til samfundet. Dette perspektiv inkluderer følgelig også unge på pension og med mildere grad af problemer, da unge, der fortsat har behov for støtte og hjælp, når de træder ind i voksentilværelsen, kan modtage efterværn.

Kommunerne fremhæver dog, at det er vanskeligt at få samfundet til at inkludere disse unge, da det ikke er gearret og tilstrækkeligt fleksibelt til at modtage unge, der ikke følger det gængse uddannelses- og livsmønster. Herved fremstår det som et endnu større dilemma, at unge, som har været anbragt uden for eget hjem – og herved har modtaget radikal støtte fra det sociale system, jævnfør tidligere citat – ofte har svært ved at følge samme uddannelses- og livsmønster som deres jævnaldrende, hvilket er belyst løbende igennem videns- og erfaringsopsamlingen.

DET HELHEDSORIENTEREDE PERSPEKTIV

På tværs af de forskellige perspektiver er der ét perspektiv, som kommunerne i høj grad er enige om at arbejde mere hen imod og i højere grad inkluderer i den daglige praksis. Det er et perspektiv, som vi har valgt at betegne 'det helhedsorienterede perspektiv'.

Dette perspektiv er fokuseret på den enkelte unge og dennes omgivelser. Det centrale er her den unges netværk og relationer i form af forældrene, sagsbehandleren, behandleren på anbringelsesstedet og i efterværnet. Det inkluderer dog også et fokus på den samfundsmæssige kontekst og de relationer, som findes i den unges nærmiljø. Perspektivet medtænker således det geografiske rum, som den unge befinder sig i. En kommunal leder pointerer:

Men vi skal også sikre, at der er en relation til deres forældre, for vi kommer jo til at tale om de her unge, som om de ingen forældre har. Men det har de jo faktisk. Og det er det, som vi ser. Når de forlader en anbringelse, så flytter de jo tit hjem til far og mor (...). Man skal arbejde meget mere med lokalsamfundene i forhold til at få integreret nogle af de her unge. Der skal være meget større åbenhed om de unge tidligere anbragte. Eksempelvis kan andre tidligere anbragte, som måske bor i lokalområdet, hjælpe og støtte i forhold til at klare situationen for den enkelte unge. Så vi meget mere tænker den her gruppe som en del af et lokal-

samfund, og hvordan får man de unge ind i de frivillige organisationer. Vi skal tænke meget mere netværksdannende. De unge skal have lov at slå rødder. Det har de ikke fået lov til tidligere. De skal opleve sig som en værdifuld del af et lokalområde (kommunal leder).

Det helhedsorienterede perspektiv kommer også til udtryk ved, at flere kommuner fremhæver, at de i højere grad er begyndt at anbringe børn og unge i deres tidligere lokalområde til forskel fra tidligere, hvor der ofte var fokus på at få børnene og de unge væk fra forældrene og en eventuel problematisk omgangskreds. De vender alligevel tit tilbage til forældrene, når de forlader anbringelsen. Kommunerne oplever derfor, at de unge undgår at bryde op i netværket og den eventuelle uddannelse eller arbejdet, som den unge er startet på under anbringelsen, hvis de anbringes i det lokalområde, som de højt sandsynligt vender tilbage til efter anbringelsen. Inddragelsen af nærmiljøet står ligeledes som et centralt punkt i formålsparagraffen til serviceloven (Socialministeriet 2011b).

Under det helhedsorienterede perspektiv hører i højere grad at tænke omgivelsernes rolle ind i forhold til den enkelte unge. Flere kommuner er i den forbindelse inde på, at det er vigtigt at se nærmere på forvaltningens indvirkning på den unges liv. Eksempelvis fremhæves det i et interview, at børnesystemet må stille sig selv det spørgsmål, hvilken rolle det selv har spillet i forhold til, at de unge oplever problematiske forhold i livet – hvornår er der sket offentligt omsorgssvigt? Herudover fremhæver en kommunal leder: ”Man glemmer tit, hvor stor en rolle sagsbehandlere spiller for de unge. De er autoriteten over alle autoriteter, for det er der, beslutningskompetencen ligger”.

ORGANISERING AF EFTERVÆRN

Interviewpersoner fra samtlige af de udvalgte kommuner fortæller, at sagsbehandlere besidder en væsentlig handlekompetence i forhold til at beslutte, hvad der skal ske i de unges anbringelses- og efterværnsforløb. Sagsbehandlere kan således vurdere, hvorvidt de unge skal modtage efterværn, når de afslutter en anbringelse, samt hvilken form for efterværn de skal modtage. Fra interviewene fremgår det imidlertid også, at sagsbehandlere betragtes som en faggruppe, der til tider har svært ved

at afvise de unges krav, da de kan blive for personligt involverede i de unges sager. En kommunal leder formulerer det således: ”Det bliver svært for sagsbehandlerne nogle gange ligesom at sende deres børn ud i verden”.

Den personlige involvering er en af årsagerne til, at sagsbehandlerens beslutninger om at tilbyde efterværn og forlænge et efterværn endeligt skal vedtages på et udvalgmøde. Flere kommuner fremhæver således, at udvalgene – eksempelvis visitationsudvalget – fungerer som en garant for, at sagsbehandleren ikke selv står med de til tider vanskelige beslutninger. Under efterværnsforløbet behandles sagerne mindst med et halvt års mellemrum, hvor det beslutes fra gang til gang, hvorvidt efterværnet skal fortsætte. Sagsbehandleren har ret til at stoppe et efterværn, men skal have en godkendelse fra et udvalg i de tilfælde, hvor efterværnet skal fortsætte.

I de fleste kommuner har den unge en sagsbehandler under sit anbringelses- og efterværnsforløb, som varetager sager i aldersspændet fra 0 til 23 år, såfremt den unge forbliver inden for børnesystemet. Dette skal imidlertid ikke forstås således, at den unge har samme sagsbehandler gennem hele sin opvækst, men at sagsbehandlerne i kommunen ikke arbejder aldersopdelt. Børnesystemet er med andre ord ofte tilrettelagt efter en generalistmodel (Oterholm, 2008), jævnfør kapitel 4, ’Unge i efterværn’. Et par af de udvalgte kommuner har imidlertid opdelt sagsbehandlerne i børnesystemet efter aldersmålgrupper. Disse kommuner opererer således med ungerådgivere, der arbejder med unge fra omtrent 16-års-alderen. De er med andre ord organiseret efter en specialistmodel:

Vi har ungerådgivere, som beskæftiger sig med dem, der er 15-16 år og opad. Det er for alle unge. Det er så også den samme rådgiver, som man henvender sig til under efterværnsperioden, og det er dem, der kender mest til tilbuddene fra 16 år og opefter. Så det er lavet for at prøve at give en sammenhæng (kommunal leder).

Nogle kommuner er således organiseret efter en generalistmodel, mens andre arbejder efter en aldersspecifik specialistmodel. I samtlige af de udvalgte kommuner hører såvel børne- som ungeområdet imidlertid ind under børnesystemet. Til forskel fra Espersen (2004) finder vi ikke iblandt de otte kommuner eksempler på, at efterværnsindsatsen er place-

ret under voksensystemet. Det kan skyldes, at der er kommet et stigende fokus på at integrere efterværn som en væsentlig del af indsatsen over for udsatte børn og unge.

Flere af de kommuner, som er organiseret efter en generalist-model og således ikke arbejder med unge som en specifik aldersgruppe, fremhæver, at de ønsker og vil arbejde på at få nedsat en gruppe af sagsbehandlere, som specifikt tager sig af ungegruppen. Det skyldes, at de oplever de unge – og herunder også efterværnsmodtagerne – som en anden målgruppe end den, som ellers findes inden for børnesystemet. Som ovenstående citat viser, er der eksempelvis særlige tilbud, som gør sig gældende for ungdomsgruppen, som ikke gør sig gældende for de yngre aldersgrupper. Det kan være svært for en sagsbehandler, som arbejder med aldersgruppen 0-23 år, at have alle tilbud og muligheder for de enkelte aldersgrupper in mente under sagsbehandlingen.

Der er imidlertid ikke stor forskel blandt de interviewede kommuner i forhold til, hvornår de har en såkaldt efterværns-samtale med de anbragte unge. Ligeegyldigt om kommunen er organiseret efter en specialist- eller en generalistmodel, præsenteres den unge typisk for efterværnsmuligheden ved 17½-års-mødet. I flere tilfælde afholdes 17½-års-mødet dog først, når den unge er omkring 18 år, da kommunerne har svært ved at gennemføre samtalerne til tiden. Denne problematik er også belyst i Ankestyrelsens praksisundersøgelse på området (Ankestyrelsen, 2009). I Espersens undersøgelse af danske kommuners efterværnspraksis tilbage i 2004 blev det ligeledes belyst, at et par af kommunerne oplevede problemer med at gennemføre udskrivningsmøderne et halvt år før den unges 18. år (Espersen, 2004). Det er med andre ord ikke en ny problematik.

Flere kommuner giver udtryk for, at man bør tænke endnu mere i en særlig 'ungdomsperiode', hvor der som en del af arbejdet med de unge er fokus på at bløde overgangen til voksenlivet op:

Vi inddrager dem [de anbragte unge] naturligvis i beslutningerne om efterværn, men vi lægger op til her i kommunen, at vi skal begynde at inddrage dem omkring fremtiden meget tidligere – omkring 9.-10. klasse. Når de er 15 år (...). Måske skal vi tænke den periode som en lidt forberedende, blød periode, hvor vi sikrer, at de får de færdigheder, som vi gerne vil have, at de skal have. Vi skal meget tidligere tage stilling til hvordan og hvorledes.

Et halvt år før er ikke tidligt nok. Der er rigtig mange ting, som skal på plads (...). Det er heller ikke okay i forhold til den unge: ”Nu er du 17½ år, nu skal du beslutte, hvad du skal resten af dit liv.” Det er alt, alt for sent (kommunal leder).

Der kan være behov for tidligere i de unges anbringelsesforløb at tænke ind og forberede de unge på, at de skal forlade anbringelsen. Herved kommer der for det første fokus på at lære de unge kompetencer, som de har behov for efterfølgende. For det andet vil det medvirke til, at kommunerne ikke har en kort frist i forhold til at få afholdt et møde med den unge omkring tiden efter anbringelsen. For det tredje forberedes den unge mentalt på, at der er en tid efter anbringelsen.

BØRNESYSTEMET SOM OMSORGS GIVER

Et par af kommunerne fremhæver, at der er en tendens til at tænke anbringelsen af unge som en statisk situation. Det medfører eksempelvis, at plejeforældre i nogle situationer ikke stimulerer de anbragte unge i deres udvikling, som de ville gøre med deres egne børn, og at de ikke forbereder dem på livet efter anbringelsen. Opholdsstederne forbereder heller ikke altid de unge på en tilværelse efter institutionen. En kommune pointerer herudover, at der er en tendens til at arbejde med de mere bløde kompetencer hos de unge – deres relationskompetencer og deres psykiske velbefindende – og ikke med de hårde kompetencer i form af, hvordan de betaler regninger, vasker tøj, hvordan man lejer en bolig osv. Hertil kommer, at synet på de unge, som tidligere anbragte med betydelige problemprofiler, kan påvirke de unges muligheder og udvikling:

Vi kommer let til at italesætte, hvor svært de har det, og hvor store problemer de har – og det er ikke, fordi de ikke har det – men nogle gange er det et spørgsmål, om vores italesættelse i virkeligheden er med til at forstærke det? (kommunal leder).

Citatet og henvisningen til, at der kan findes en problemorienteret tilgang til de unge under anbringelsen, henleder tankerne på, at der i arbejdet med de unge findes et tilbageskuende entrance-perspektiv, som belyst i kapitlet ’Viden om efterværn’. Et sådant perspektiv kan ifølge Storø (2008) præge forvaltningens arbejde med anbragte børn og unge igennem sagsforløbet og kan i sidste ende forhindre godt socialfagligt arbejde

med de unges overgang til voksenlivet. Det socialfaglige arbejde bør bygge på et exit-perspektiv, som tager et fremtidsorienteret perspektiv og har fokus på barnets eller den unges afsked med forvaltningen.

I tæt tilknytning til det ovenstående dilemma imellem at have et tilbageskuende og et fremadrettet perspektiv er problematikken at sikre den unge omsorg samtidig med at lære den unge at stå på egne ben. Dette er en problematik, som mange kommuner fortæller om under interviewene. På den ene side vil kommunerne gerne yde tilstrækkelig med støtte, men samtidig ”kan man gøre folk hjælpeløse med støtte”, som en kommunal leder problematiserer det.

Det er et klassisk dilemma inden for omsorgssystemet, og det er også et dilemma, som fremgår i meget af litteraturen på området, jævnfør kapitel 5, ’Viden om anbringelsens ophør’. Eksempelvis skriver Jens Bloch, Hanne Lohmann og Troels Lohmann (2006) på baggrund af en evaluering af unge i efterværn, at:

For efterværnsmedarbejderen er det en daglig problemstilling: I hvor høj grad skal den unge støttes, og i hvor høj grad skal den unge belastes. Hvis efterværnsmedarbejderen hele tiden løser problemerne for den unge og giver så meget omsorg, så den unge ikke får draget sine egne erfaringer, hjælper det ikke den unge, men den unge fastholdes i en mere uselvstændig rolle. Omvendt, hvis belastningerne over for den unge er så store, at den unge ikke kan klare det, så er kravene sat for højt (Bloch, Lohmann & Lohmann, 2006, s. 8-9).

På den ene side gælder det således om at forberede de unge i tilstrækkelig tid til, at de kan forberede sig på at skulle træde ud af anbringelsessystemet. På den anden side handler det om at lære dem færdigheder, som gør, at de har mulighed for at stå på egne ben. Det betyder samtidig, at man skal inddrage dem i dagligdagsrutiner og også lære dem hårde kompetencer:

Alle de helt elementære ting, som vi går og præger vores børn med i det daglige, det er typisk ting, som dem her [unge, som træder ud af anbringelse] ikke har set. De har set forældre, som ikke hænger sammen, som drikker, og som måske slås lidt, og de har måske været udsat for alle mulige overgreb. Det vil sige, at deres normalitetsbegreb er forkvaklet. De har brug for en vedva-

rende guidning i forhold til at være til stede i det her normalfelt (kommunal leder).

Overgangene fra barn til ung til voksen befinder sig i et komplekst felt, hvor der er mange faktorer på spil. Det gælder for alle unge, men som det er fremgået igennem rapporten, gør det sig især gældende for de anbragte unge, som skal til at afslutte deres ”klientkarriere”. De står over for en række udfordringer på langt flere områder end andre unge.

MANGLENDE VIDEN OM TIDEN EFTER EFTERVÆRN

Det er imidlertid ikke kun i forhold til at skulle træde fra en anbringelse og over i et efterværn, at der sker et væsentligt skift i disse unges liv. Der sker også et skift i de unges liv, den dag de forlader efterværnet. For unge, som ikke modtager efterværn, sker dette skift direkte fra anbringelsen. Dette skift fra efterværn til tiden efter er dog behæftet med langt mindre fokus fra kommunernes side end overgangen fra anbringelse til efterværn.

Denne mangel på fokus i forhold til, hvordan de unge håndterer skiftet, spores blandt andet hos kommunerne ved, at ingen af de interviewede kommuner ved, hvordan det går de unge efterfølgende. Det gælder både de unge, som forlader børnesystemet direkte efter anbringelsen, og de unge, som fortsætter i efterværn. En af kommunerne fortæller, at der kan være vanskeligheder forbundet med det, da der ikke er lov-hjemmel til at følge unge, som træder ud af det sociale system.

Manglen på opfølgning betyder imidlertid samtidig, at kommunerne har begrænset viden om, hvorvidt deres indsats reelt har fungeret efter hensigten. Flere kommuner vurderer, at de unge, som klarer sig bedst efter anbringelsen, er de unge, som ikke har modtaget efterværn, da de var bedre stillet til at starte med. De unge, som modtager efterværn, vurderes dog af kommunerne at være bedre stillet efterfølgende, end de ville have været uden efterværnet. Samtidig er det kommunernes antagelse, at mange af de unge fortsætter i voksensystemet, efter at de har forladt efterværnet.

Der fremhæves i interviewene tre måder, hvorpå kommunerne kan følge de unge, som har forladt anbringelsessystemet. For det første i de tilfælde, hvor tidligere anbragte unge besøger deres forhenværende anbringelsessted, eksempelvis for ”at få en kop kaffe og en sludder”. Det

er her behandlerne på de forhenværende anbringelsessteder, som har mulighed for at følge de unge. Samtidig fremhæves det dog, at det oftest er de bedst stillede af de tidligere anbragte, som besøger anbringelsesstederne, og derfor er det succeshistorierne, man ser. For det andet får sagsbehandlerne fra tid til anden et indblik i de unges efterfølgende liv, når de møder dem tilfældigt på gaden eller i selskab med en anden ung, der fortsat får besøg af en sagsbehandler. For det tredje er det i de sags-tilfælde, hvor de tidligere anbragte unge selv får børn, som kommer ind under børnesystemet.

I én af de interviewede kommuner har man en efterværnskonsulent ansat til at tage sig af de unge i efterværns håndtering af overgangen til et selvstændigt voksenliv. Denne konsulents opgave er at samarbejde med de unge, som snart skal forlade efterværnet, for at sikre dem i overgangen til tiden efter efterværn.

SAMARBEJDET OM EFTERVÆRN

Det er ikke kun børnesystemet, som arbejder med de unge i efterværn. Arbejdet med de unge, som træder ud af en anbringelse og over i et efterværn, befinder sig i et felt, hvor der er en række aktører på banen, som børnesystemet på forskellig vis samarbejder med. Disse samarbejdspartnere har vi valgt at opdele i fire grupper:

- Samarbejde med andre forvaltninger
- Samarbejde med andre kommuner
- Samarbejde med private efterværnsaktører
- Samarbejde med anbringelsessteder.

SAMARBEJDET MED DE ANDRE FORVALTNINGER

Inden for kommunen er voksensystemet den primære samarbejdspartner omkring de unge i efterværn. Dette samarbejde er dog langt fra uproblematisk – hvilket stemmer overens med Espersens fund i 2004 (Espersen, 2004). Der synes med andre ord ikke at være sket en forbedring i forhold til samarbejdet mellem børne- og voksensystemet igennem de sidste 7 år. Kommunerne fortæller, at de unge, som træder ud af en anbringelse, ofte bliver placeret i spændingsfeltet mellem børne- og voksensystemet. Der kan således opstå tvivl om, hvilke paragraffer de unge hører under.

Kommunerne ønsker derfor som en del af den afklarende afgrænsning af målgruppen for efterværn også, at der sker en afklaring i forhold til, hvilke unge der hører under hvilke paragraffer.

De interviewede, der arbejder i børnesystemet, oplever, at voksensystemet igennem de sidste år i stigende grad frasiger sig nogle af de unge, som de ansatte i børnesystemet ellers mener hører til i voksenregi. Det betyder på den ene side, at børnesystemet bibeholder unge i deres efterværnssystem, som, de interviewede ikke mener, hører til der. På den anden side vurderer de, at de kan mangle indsigt i forhold til at tilbyde de unge et tilstrækkeligt støttetilbud:

Jeg synes, at forankringen i forhold til voksentilbud er for ringe (...). Det må være voksensystemet, som har overblikket over, hvilke voksentilbud som findes. Og når det så har været svært at få dem til at tage over, så har vi følt, at vi er kommet til kort med nogle af de her unge. For vi har godt kunnet gøre noget inden for børne- og ungeområdet, men vores viden og paragraffer rækker jo ikke til en helhedstænkning omkring de unge. Det synes jeg er u hensigtsmæssigt, at man ikke kan helhedstænke. For der er så mange flere aktører, som er inde over dem, og så mange flere, der skal samarbejde, når de unge er 18 år, som gør, at det er vanskeligt at have overblikket over, hvor den bedste støtte faktisk gives (kommunalkonsulent).

Voksensystemet har et bedre overblik over de tilbud og aktører, som er relevante i forhold til mange af de unge, som bliver 18 år og dermed legalt bliver myndige. Med andre ord kan man sige, at børnesystemet arbejder med unge i efterværn ud fra et 'voksne børn'-perspektiv, hvorimod voksensystemet ser på dem som 'unge voksne'. Disse to perspektiver varierer fra hinanden i forhold til den tidligere distinktion imellem det tilbageskuende og det fremadrettede blik. Hvor 'voksne børn'-perspektivet bygger på, at dette er børn, som er blevet ældre – og dermed tager udgangspunkt i disse unges baggrund, tager 'unge voksne'-perspektivet i højere grad udgangspunkt i, at dette er unge, som er på vej ind i en voksentilværelse.

Ofte hører arbejdet med henholdsvis socialt udsatte børn og voksne ind under to forskellige forvaltninger. En undtagelse er de kommunale tilfælde, hvor begge dele hører under socialforvaltningen. Men i

de tilfælde, hvor der er tale om, at de unge skal overgå fra en forvaltning til en anden, ligger en del af udfordringerne i samarbejdet i den adskilte økonomi på området. Den adskilte økonomi er en af årsagerne til, at voksensystemet i stigende grad frasiger de unge.

Samtidig er det ofte igennem voksensystemet, at tidligere anbragte unge, som ikke har modtaget efterværn, eller som har afsluttet et efterværn, kommer tilbage til børnesystemet og modtager efterværnsstøtte. Det er eksempelvis i situationer, hvor jobcentrene vurderer, at en tidligere anbragt ung har behov for mere efterværn. Med andre ord er det sjældent de unge selv, som kommer tilbage til børnesystemet for at modtage efterværn, sådan som Barnets Reform giver mulighed for. De henvises i realiteten altid fra voksensystemet.

”Søjletænkningen”, som en kommunal leder omtaler den økonomiske opdeling, kan virke hæmmende for samarbejdet på tværs af de forskellige systemer og derved udgøre en udfordring i forhold til at yde den bedst mulige støtte for de tidligere anbragte unge. Fordelen ved, at arbejdet med socialt udsatte børn hører under børneforvaltningen – i stedet for at arbejdet med udsatte børn og voksne er samlet i en socialforvaltning – er, at der herved er en tæt tilknytning til normalområdet.

Samarbejdet og overgivelsen af unge mellem børne- og voksensystemet udfordres imidlertid ikke kun af, at voksensystemet ikke altid ønsker at modtage unge. Til tider ønsker de ansatte i børnesystemet ikke selv at overdrage de unge til voksensystemet, da de ved, at de unge modtager mindre støtte under voksenparagrafferne:

Serviceniveauet på voksenparagrafferne er noget ringere end på børneparagrafferne. Det vil sige, at hvis jeg leverer en efterværnsindsats op til det 23. år, og den unge så skal overgå til voksensystemet, så kan det være, at serviceydelserne falder så drastisk, at vi mister den unge. Det er vigtigt at forholde sig til grænsen mellem børne- og voksensystemet, og det gør vi ikke i øjeblikket. Man forbedrer bare serviceniveauet for de unge, og det synes jeg er i orden, men man har ikke taget dem i ed, som skal overtage indsatsen (kommunal leder).

De interviewede i børnesystemet frygter således, at indsatsen går tabt, hvis voksensystemet ikke er ordentligt gearet og parat til at tage over. Det ofte svækkede samarbejde med voksensystemet har medført, at i

hvert fald én kommune særligt vægter samarbejdet med andre forvaltningsområder – eksempelvis uddannelsessystemet – i forhold til arbejdet med unge, som modtager efterværn. Det er denne kommunes håb, at den ved at centrere arbejdet med de unge omkring samarbejdet med uddannelsessystemet sikrer, at de unge får en styrket tilknytning til uddannelsessystemet – også efter at de forlader efterværnet. Herved er hensigten, at uddannelsen kan være den røde tråd i de unges udviklingsproces fra et ungdoms- til et voksenliv.

Der afholdes jævnligt møder imellem de forskellige forvaltningsområder, som er relevante aktører i forhold til unge i anbringelse og i efterværn. I nogle kommuner går samlingerne under betegnelsen visitationsudvalg, i andre under betegnelsen ungenetværk. I nogle kommuner afholdes disse møder hver 14. dag, i andre mere sjældent. Fælles for kommunerne er imidlertid, at møderne oftest består af repræsentanter fra børnesystemet, voksen- og handicapsystemet, psykiatri, UU-vejledere og beskæftigelses- og integrationssystemet. Flere kommuner fremhæver disse møder som alfa og omega for, at voksensystemet er opdateret omkring, hvilke unge de kan forvente snart overgår til dem. I en af kommunerne har der for forsamlingen af relevante aktører været afholdt en fælles temadag under overskriften: ”Hvordan overleverer man den gode sag?”

En af de interviewede ledere fremhæver imidlertid, at der sjældent kommer meget ud af disse møder i hans kommune, når aktørerne mødes på tværs: ”Det er varm luft og politikerintentioner”. På spørgsmålet om, hvad der kan forbedre møderne og sikre, at det ikke udelukkende forbliver ved de gode intentioner, svarer den interviewede leder:

Det drejer sig om at turde træffe de beslutninger, som skal til. Der er for dårlig ledelse over en kant, og vi er for søjleopdelte. Vi sidder i et samarbejdsforum, men vi kanalisere ingen kompetencer derind. Vi siger ikke, hvem der skal bestemme. Der er godt nok en formand for samarbejdet, men den formand har intet mandat over paragrafferne hos mig. Formanden kan ikke beslutte, at nu giver det mening for kommunens overordnede strategi at give efterværn, for så påvirker det min kasse, og det kan formanden ikke. Så man må lave et udlæg af kompetencer og økonomi, før nytter det ikke. Alt det snak, hvor man skal hjem og spørge om lov, det holder ikke. Man kan også sige, at den, der sidder der, bestemmer. Og så skal vedkommende have til-

strækkeligt overblik over, hvad der sker nedefra og oppefra, og så skal vedkommende turde tage de hug, som det giver, når man gør noget forkert, for det vil vedkommende komme til. Men man kan ikke sætte en masse mennesker sammen, som skal snakke. Der er en, som bliver nødt til at have det overordnede ansvar (kommunal leder).

Lederen påpeger her, at det er nødvendigt med større ansvar og beføjelser ved samarbejder på tværs af forvaltninger og kommunale områder.³ Ellers forbliver møderne ved de gode intentioner. Kun i en af vores otte udvalgte kommuner blev samarbejdet med voksensystemet betegnet som velfungerende. I denne kommune peger nøglepersonen på, at det velfungerende samarbejde kan skyldes, at børne- og voksensystemet fysisk er placeret tæt på hinanden. Det skaber dels mulighed for en smidig arbejdsgang, da medarbejderne på tværs af systemerne kan mødes og dele erfaringer og afholde møder i fælles regi, dels fordrer det i højere grad en fælles forståelse af, hvor man skal hen med efterværnsarbejdet, og det styrker et fælles fodslag i arbejdet med de unge.

SAMARBEJDET MED DE ANDRE KOMMUNER

Samarbejdet med andre kommuner er også et følsomt område, da det ofte handler om ansvar som henholdsvis betalings- og handlekommune, som belyst i indledningen under afsnittet 'Hvem beslutter og betaler for efterværn?' Mange kommuner oplever, at de overgiver alt ansvar, når de er betalingskommune og ikke har indsigt i eller indsigelsesret imod, hvad der sker med de unge. Der er ikke en kommunikation på tværs af betalings- og handlekommuner, og flere kommuner fortæller, at de har tabt en klagesag mod en handlekommune, hvor de har været uenige i handlekommunens prioritering af efterværnstilbud:

Sagerne løber længe, hvor man kan undre sig over, at de er på børneparagrafferne stadigvæk. Eksempelvis på en institution,

---

3. Et initiativ direkte målrettet det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde omkring støtten til anbragte og tidligere anbragte unge er det såkaldte 'Særtog til uddannelse og beskæftigelse', som Socialstyrelsen har sat i gang i foråret 2011. Initiativet omfatter udvikling og afprøvning af en model for det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde. Modellen udvikles og afprøves i samarbejde med fire kommuner. Herefter skal modellen formidles via udmøntning af puljemidler til implementering af den færdige model i andre kommuner. Det kan derfor være interessant at følge udviklingen hos de deltagende kommuner og deres erfaringer med samarbejde på tværs.

som er børnerettet. Nogle gange kan vi godt mene, at vi stadig er betalingskommune, men at nogle andre paragraffer bør træde i stedet ud fra vores kendskab til den unge og familien. Men vi har ikke nogen ret til at blande os i sagsbehandlingen og i handleforpligtelsen overhovedet. Vi har betalingsforpligtelsen, og det er alt. Der er et kæmpe dilemma omkring hele det område (kommunal leder).

Ifølge de interviewede i betalingskommunerne har handlekommuner mindre fokus på de unge, som de kun har handleansvar overfor, da disse unge ikke er ”kommunens egne børn”. Samtidig tilbyder de forholdsvist dyre og langvarige efterværn, da de ikke skal betale for støtten. En nøgleperson i en af kommunerne fortæller på den baggrund, at han eller hun håber, at handlekommunen vil de unge det bedste, således at de bliver klar til at stå på egne ben, når de fylder 23 år. Der er dog en formodning i kommunen om, at det i lige så høj grad skyldes, at handlekommunen overtager betalingsforpligtelsen, når den unge overgår til voksensystemet. Derfor er der både en fordel i at forbedre den unges vilkår mest muligt under efterværnsparagrafferne og i at vente længst muligt med at stoppe efterværnet.

Et af de andre punkter, som flere nøglepersoner på tværs af kommunerne fremhæver i forhold til dilemmaet mellem betalings- og handlekommuner, er, som det også fremgår af ovenstående citat, at betalingskommunen kender familien. Betalingskommunerne fremhæver på den baggrund, at de har et bredere kendskab til den unge i kraft af kendskabet til familien og nærmiljøet, som den unge stammer fra. Det er en af de centrale grunde til, at nøglepersonerne i kommunerne oplever det som frustrerende, at de ikke kan gøre indsigelser imod handlekommuners beslutninger, da de ser disse beslutninger i et bredere perspektiv. En anden central grund til de interviewedes frustration er de økonomiske omkostninger, som kommunerne bruger på den mellemkommunale refusion.

SAMARBEJDET MED DE PRIVATE EFTERVÆRNSAKTØRER

Kommunerne bruger primært deres egne tilbud i efterværnsindsatsen og køber kun i mindre grad ydelser hos private efterværnsaktører. Dette har ifølge nøglepersonerne i kommunerne primært to årsager. For det første er det et spørgsmål om økonomi. De private efterværnsaktørers tilbud

opleves urimeligt dyre, og samtidig opfattes det som et dilemma, at den unge bliver de private aktørers indtjening. I en kommune fremhæves det, at de unge, der får et privat efterværnstilbud, sjældent ifølge de private aktører bliver gode nok til at stoppe i behandlingen. Når kommunen forhører sig om den unges status hos de private aktører, bygger aktørens beslutning om at fortsætte efterværnet på en faglig vurdering af de unges tilstand. Imidlertid mener man i kommunen at kunne se et mønster i, at de unge beholdes inden for efterværnsregi, og at de private aktører har svært ved at stoppe behandlingen af unge.

Økonomien har stor betydning for de kommunale prioriteringer – også i forhold til efterværnsindsatsen. En leder i en af de udvalgte kommuner fortæller, at sagsbehandlerne i kommunen skal udarbejde to tilbud som alternativer, der begge dækker den unges behov, når de søger om efterværn. Lederen forventer, at sagsbehandlerne er ”gode købmænd”. Vedkommende understreger samtidig, at der i hans kommune ikke er unge, som ikke modtager efterværn, fordi kommunen ikke har råd. De modtager dog muligvis et andet tilbud, end de ville gøre under andre økonomiske rammer. Som tidligere belyst er dette dilemma også et perspektiv, som behandles i vejledningen til serviceloven, da det fremhæves, at kommuner kan træffe beslutning om det mest hensigtsmæssige foranstaltningstilbud ud fra en betragtning om såvel den unges bedste som kommunens økonomi. Beslutningen kan dog ikke udelukkende ske på baggrund af økonomiske overvejelser, da det centrale er at sikre den unges bedste (Socialministeriet, 2011b).

For det andet kan fravalget af private aktører skyldes, at kommunen ønsker at skabe en større sammenhæng i de unges efterværnsforløb. Flere kommuner er således inde på, at de unge kan risikere at skulle skifte eksempelvis bosted eller kontaktperson mange gange, hvis kommunen bruger tilbud hos private aktører. Eksempelvis kan den unge have en kontaktperson under anbringelsen, hvorefter der kommer en ny under efterværnsperioden, og samtidig har den unge måske også en kontaktperson hos kommunen ud over sagsbehandleren. Det samme kan gøre sig gældende for unge, som først skal flytte fra et anbringelsessted til privatejede ungdomsboliger med tilknyttet pædagogisk personale eller kontaktpersoner og siden over i egen bolig. I de tilfælde prioriterer kommunerne til tider, at den unge flytter direkte fra anbringelsen over i egen bolig med tilknyttet kontaktperson fra kommunen. Den unge skal

herved flytte knap så ofte og har mulighed for at slå rødder og skabe et netværk i nærområdet.

SAMARBEJDET MED ANBRINGELSESTEDERNE

I forhold til samarbejdet med anbringelsesstederne gør mange af de samme vilkår sig gældende som i forhold til samarbejdet med de private aktører – særligt når det gælder samarbejdet om eftervænsindsatsen med institutionerne. De kommunale nøglepersoner oplever det både som omkostningsfuldt, og som risikofuldt, når de unge får en højere grad af fragmentering i tilfælde, hvor de skal flytte fra en institution til institutionens udslusningsboliger og siden videre til deres egen bolig. Derfor er samarbejdet med de unges tidligere anbringelsessted begrænset under eftervænsperioden.

Samtidig fremhæves fordele fra flere kommuner ved at fortsætte samarbejdet med den unges anbringelsessted under en eftervænsperiode. Kommunerne vægter i de tilfælde, at den unge kan bibeholde kontakten til personer og stedet, som den unge kender fra anbringelsen, således at ophøret af anbringelsen sker mindre brat.

Når der er et samarbejde med et tidligere anbringelsessted under eftervænsindsatsen, er det oftest i form af en plejeforælder, som fungerer som kontaktperson for den unge. Et par kommuner vurderer imidlertid, at det ikke udelukkende er positivt, når en plejeforælder fungerer som kontaktperson:

Der er en tættere relation, hvis den unge har været i plejefamilie. Så er det tit, at plejefamilien får en eller anden rolle for den unge, men samtidig kan det være fordelagtigt at sige, at nu skal du have en kontaktperson fra vores ungekontakt, fordi det her bånd skal også *cuttes*. Nu skal I bare være familie. Der skal ikke være betaling imellem, men der skal være en kontaktperson. En, der også kan gå ind med nogle andre briller og sige: ”Du er ung, jeg er professionel og skal hjælpe dig.” Hvor den relation, som den unge har til plejefamilien, det er jo familie (kommunal praktiker).

Ifølge nøglepersonerne i kommunerne kan der således være to forhold, som gør sig gældende i forhold til, at plejeforældrene ikke er gode at bruge som kontaktpersoner fra den unges perspektiv. For det første skal relationerne efter anbringelsen bygge på familiære følelser og bånd og

ikke på økonomiske ydelser. Et par af de interviewede fortæller, at det kan være skadeligt for den unges selvværd, hvis han/hun oplever, at de voksne relationer skal modtage økonomiske ydelser for at være sammen med den unge. For det andet kan en professionel kontaktperson give den unge en anden form for sparring og viden, end en plejeforælder kan. Relationen til plejeforældrene kan bygge videre på mønstre og roller opbygget under anbringelsen. Den unge kan muligvis tale med kontaktpersonen om forhold i livet – eksempelvis hvis den unge bruger rusmidler – som den unge ønsker at skjule for plejeforældrene.

OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER: KOMMUNERNES ERFARINGER MED EFTERVÆRN

Opsamlingen på praksiserfaringerne er centreret omkring, hvilke erfaringer de otte udvalgte kommuner har gjort sig, som andre kommuner kan drage nytte af. Det er med andre ord betragtninger, som er kommet frem igennem kapitlet, som peger i retning af at være eksempler på god praksis, når det handler om at yde efterværn til tidligere anbragte unge. Opsamlingsafsnittet kan således i sig selv anvendes som udgangspunkt for diskussioner eksempelvis i den enkelte kommune. Pointerne fra afsnittet videreføres imidlertid også til rapportens afsluttende kapitel: 'Sammenfatning af videns- og erfaringsopsamlingen'.

På baggrund af erfaringsopsamlingen vil vi komme ind på tre overordnede emner i forhold til det kommunale arbejde med tidligere anbragte unge. Disse emner er:

- Tilgang til unge i efterværn
- Efterværnsmetoder
- Organisering af efterværnsindsatsen.

TILGANG TIL UNGE I EFTERVÆRN

På baggrund af interviewene med de otte kommuner fremgår det først og fremmest tydeligt, at god praksis starter med, at kommunerne er opmærksomme på, hvilken målgruppe de har med at gøre. Der fremgår fem forskellige grupperinger af unge, som forlader en anbringelse, hvoraf to af disse grupperinger modtager efterværn. Den ene af disse grupper anser samtlige kommuner som den ideelle efterværns målgruppe. Den

anden gruppe mener hovedparten af kommunerne dog ikke egentlig hører ind under efterværnsparagrafferne, men de unge er der, fordi der ikke findes et alternativ – og kommunerne ønsker ikke, at de unge ikke modtager støtte og hjælp.

Det er centralt, at der i kommunerne findes en åbenhed, en bevidsthed omkring og en diskussion af, hvilke grupper af de tidligere anbragte unge som de yder efterværn til – og også, hvilke de ikke gør. Er der unge, som frasorteres enten bevidst eller ubevidst, eksempelvis fordi det er for ressourcekrævende for en ung med manglende overskud selv at skulle bede om at modtage efterværn?

Ved at have bevidsthed omkring, hvilke grupper der indgår i kommunens efterværnstilbud, er det lettere for kommunen at tage stilling til, hvilke efterværnstilbud der er bedst egnede for de forskellige grupper af tidligere anbragte unge. Har en svagere gruppe blandt de unge i efterværn eksempelvis andre behov end en stærkere gruppe, som skal have den sidste støtte for endelig at kunne leve et selvstændigt voksenliv?

Det fremgår på baggrund af interviewene, at nogle kommuner har en tilgang til de unge, hvor de unge skal tilpasses det omgivende samfund, mens andre kommuner nærmere har en tilgang, hvor systemet/samfundet i højere grad bør tilpasse sig til de unge. Hvad der er bedst for den enkelte unge og reelt kan lade sig gøre, er en diskussion, som vi vil overlade til den enkelte kommune. Det er imidlertid fælles, at kommunerne mener, at efterværnsindsatsen i højere grad bør bygge på et helhedsorienteret perspektiv, hvor der er fokus på, at den unge ”slår rødder” og oplever sig som en del af et netværk – både i forhold til familie, jævnaldrende og lokalområde.

Det er derfor også vigtigt, at kommunerne indtænker de unges forældre som en del af deres målgruppe, for det er ofte forældrene og deres lokalområde, som de unge vender tilbage til, når de forlader en anbringelse. Hvordan kan man på den ene side eventuelt forbedre forældrenes situation og ruste dem til at tage imod de unge, når anbringelsen ophører, og på den anden side ruste de unge til at blive genforenet med deres forældre? I den forbindelse er det vigtigt at fremhæve, at forskning peger på, at forældres sociale situation ikke ændres nævneværdigt under børns anbringelse (Egelund m.fl., 2008).

Endelig bør der i højere grad være fokus på at lære de unge hårde kompetencer, som sikrer, at de kan tage vare på sig selv i dagligdagen, når de skal stå på egne ben. Det er essentielle færdigheder, såsom tøjvask,

betaling af regninger, madlavning og lignende – og det skal være i fokus under såvel den unges anbringelse som under efterværnsforløbet.

EFTERVÆRNSMETODER

Igennem kapitlet fremgår en række måder at organisere efterværnsarbejdet på, som vi ønsker at fremhæve i det følgende. Det skal i den forbindelse fremhæves, at eksempelvis brug af kontaktperson fremstår som en almen brugt efterværnspraksis og som en god måde at organisere efterværnsindsatsen, da de unge fremhæver, at de værdsætter relationen til og støtten fra en kontaktperson, jævnfør kapitel 8, 'Viden om de unges egne erfaringer'. I det følgende fremhæver vi primært nye måder at organisere efterværnsindsatsen på, da vi ønsker at give kommunerne bidrag med forslag og ideer til nye indsatsinitiativer – dog udviklet på baggrund af en dansk kontekst. Det er ikke nødvendigvis alle de nævnte eksempler, som er mulige at udføre i praksis i den enkelte kommune, men det er vigtigt at have en diskussion omkring, hvorvidt der findes alternative måder, hvorpå efterværnsindsatsen kan udføres og forbedres. Formålet med at belyse nye måder at organisere efterværn på bygger således dels på et ønske om at være med til en idéudvikling i den enkelte kommune, dels på et ønske om at bidrage til muligheden for en fleksibel indsats med forskellige efterværnsmuligheder.

En efterværnsmetode, som bliver positivt omtalt under interviewene, er bofællesskaberne, hvor tidligere anbragte unge bor sammen med unge, der ikke har været anbragt, og som eksempelvis er studerende. Disse unge bor gratis i lejlighederne under forudsætning af, at de fremstår som rollemodeller for de unge i efterværn. Herved har de tidligere anbragte unge mulighed for at danne et netværk til jævnaldrende, og de kan indgå i en form for "sidemandsoplæring", som i dette tilfælde nærmere kan betegnes som "bofælleoplæring". De unge studerende kan også have behov for at lære færdigheder, som er påkrævede for at bo for sig selv. Disse færdigheder har de mulighed for at få fra forældre, men også fra det pædagogiske personale, som er tilknyttet lejligheden. Samtidig bærer de nogle ressourcer og en viden med sig, som de kan dele med og videregive til de tidligere anbragte unge.

Det nævnes også i interviewene, at tidligere anbragte unge kan bruges som mentorer for unge, der er i efterværn. Den unge i efterværn har herved mulighed for at dele erfaringer med en, som har gennemgået en lignende situation, men som er kommet "ud på den anden side". Det

er dermed ikke en person, som selv står i overgangsperioden, men som har overskud til at koncentrere sig om den unges overgang til voksenlivet.

I den forbindelse fremhæves det, at tidligere anbragte unge også kan fungere som frivillige mentorer for tidligere anbragte unge, som ikke modtager efterværn. I kommunen kan man have et udvidet samarbejde med frivillige organisationer, som yder støtte til tidligere anbragte unge – også dem, som ikke modtager efterværn, da dette også er en vigtig gruppe at have in mente.

Det er imidlertid ikke kun overgangen fra anbringelse til efterværn, som det er vigtigt at have fokus på. Det er også vigtigt at have fokus på den unges overgang fra efterværnet til det selvstændige voksenliv. Denne overgang har der hidtil været begrænset fokus på. En af de interviewede nøglepersoner fortæller imidlertid, at de i vedkommendes kommune har ansat en efterværnskonsulent. Denne konsulent skal sikre overgangen for de unge i efterværn til et selvstændigt liv efter efterværnet.

ORGANISERING AF EFTERVÆRNSINDSATSEN

Det sidste tema, som vi vil behandle, er organiseringen af efterværnsindsatsen. I de udvalgte kommuner hører efterværnsindsatsen ind under børnesystemet. Nogle kommuner har ungerådgivere, som arbejder specifikt med aldersgruppen fra omtrent 16 år, indtil de unge træder ud af børnesystemet – og eventuelt over i voksensystemet. Samtlige kommuner ser det som en fordel at have et team af ungerådgivere, som har en specifik viden om de muligheder og tilbud, som er relevante at tænke ind i arbejdet med de unge i efterværn. De sagsbehandlere, som varetager sager i et aldersspænd fra 0-23 år, kan have svært ved at overskue de muligheder, som findes for den ældre aldersgruppe – ”de voksne børn”.

Ligegyldigt om kommunen er organiseret efter en barn-voksen- eller en barn-ung-voksen-model, er det en fælles udfordring, at samarbejdet med voksensystemet ikke altid foregår gnidningsløst. Hovedparten af de interviewede fortæller således om samarbejdsvanskeligheder mellem børne- og voksensystemet i deres kommune. Vanskeligheder, som til dels bunder i, at de to systemer har separat økonomi, dels i at de to systemer tager udgangspunkt i forskellige lovbestemmelser og herved grundlag for handling. De fremhæver imidlertid, at voksensystemet har en særlig ekspertise, som de unge i efterværn kan drage stor nytte af. Der er således ikke blot et ønske om, at børnesystemet kun skal samarbejde med voksensystemet i forhold til at overgive grupper af unge til voksen-

systemet, men også i forhold til at kunne trække på voksensystemets viden om relevante muligheder og aktører under efterværnsarbejdet. I en enkelt kommune ud af de otte betegnes samarbejdet mellem børne- og voksensystemet som velfungerende. En forklaring, der fremdrages, er, at børne- og voksensystemet i denne kommune fysisk er placeret tæt på hinanden, hvilket giver mulighed for en smidig arbejdsgang med vidensdeling og fælles fodslag.

Kommunerne har samarbejdsudvalg, hvor der sidder repræsentanter fra forskellige forvaltningsområder inden for børne- og ungesystemet. I disse udvalg diskuteres sagerne for de unge, som skal forlade en anbringelse. Undersøgelsens nøglepersoner pointerer imidlertid, at det er vigtigt, at der iblandt deltagerne i disse udvalg er udpeget en person med handlekompetence og ansvar, da der er en risiko for, at beslutninger ellers forbliver gode intentioner.

Overordnet set er det vigtigt, at unge i efterværn ikke udelukkende hører ind under børnesystemet. De befinder sig i spændingsfeltet imellem børne- og voksensystemet. Samtidig har flere kommuner fokus på at opbygge ”ungeafdelinger”. På baggrund af interviewene synes det relevant her at tænke i, hvordan disse afdelinger kan forankres i såvel børne- som voksensystemet. Det er nødvendigt med ekspertisen fra begge systemer, og en mulighed er eksempelvis at sammensætte afdelingen med sagsbehandlere fra begge systemer. Dette minimerer dog nødvendigvis ikke søjletænkning.

Afslutningsvist skal det fremhæves, at samtalen med de unge omkring efterværn tidligst afholdes, når den unge er 17½ år. Dette gør sig gældende både i kommunerne, som er organiseret efter barn-voksenmodellen, og i kommunerne organiseret efter barn-ung-voksenmodellen. I kommuner med en ungeafdeling er der med andre ord fokus på ungdommen som en særlig livsperiode, men det betyder imidlertid ikke, at den unge forberedes på at forlade anbringelsen før et halvt år inden sin 18-års-fødselsdag.

DEL 5:
HOVEDTENDENSER OG
OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER

SAMMENFATNING AF VIDENS- OG ERFARINGSOPSAMLINGEN

Formålet med denne videns- og erfaringsopsamling har været at sætte fokus på efterværn fra forskellige vinkler og med afsæt i forskellige videnskanaler. Opsamlingen består af fire delelementer.

BOKS 10.1

Videns- og erfaringsopsamlingens fire delelementer.

- En beskrivelse af, hvor mange unge der er i anbringelse og dermed kan være i målgruppen for at modtage efterværn, når de runder 18 år, samt andelen af unge, der reelt modtager efterværn
  - En systematisering af tendenserne i national og international forskning omkring udfordringer og problemstillinger ved arbejdet med efterværn
  - En opsamling af danske kommuners erfaringer med efterværn
  - En identifikation og sammenfatning af viden og erfaring på tværs af forskellige kilder.
-

Rapportens fokus har været at give et overblik over den danske og internationale forskning om efterværn, herunder at få fremskrevet en karakteristik af, hvem de unge er, som modtager efterværn – og hvilke unge der ikke modtager efterværn. Vi har desuden indkredset forskning og undersøgelser, der lader de unge selv føre ordet. Rapporten indeholder desuden et kapitel, der beskriver otte udvalgte danske kommuners tilgange til og arbejde med efterværn.

I dette afsluttende kapitel behandler vi det fjerde punkt af del-elementerne og samler trådene og drøfter forudsætningerne for et godt efterværnstilbud til unge, der står for at forlade deres anbringelse ved det fyldte 18. år. Kapitlet baserer sig på den viden, der er genereret i de øvrige kapitler og dermed på undersøgelsens forskelligartede platforme for viden.

Kapitlet rummer seks overordnede temaer vedrørende efterværnsindsatsen. De seks temaer er:

1. Målsætningen med efterværn
2. Målgruppen for efterværn
3. Klientgørelse af de unge
4. Organiseringen af efterværn
5. Efterværnsindsatser
6. Tiden efter efterværn.

Årsagen til, at vi har valgt at tage udgangspunkt i disse seks temaer, er, at vi her finder centrale perspektiver og diskussioner, som vi ønsker at sætte fokus på. Samtidig belyser de seks temaer forskellige, men sammenhængende, dele af efterværnsindsatsen, som illustreret ved figur 10.1.

Under hvert tema berører vi forskellige aspekter. Hvert aspekt fungerer som et opmærksomhedspunkt, der er relevant i både den strategiske og overordnede tilrettelæggelse af dansk efterværnspraksis og i det konkrete møde med unge, der står for at skulle forlade deres anbringelse. Aspekterne opsummeres i punktform i afslutningen af hvert tema.

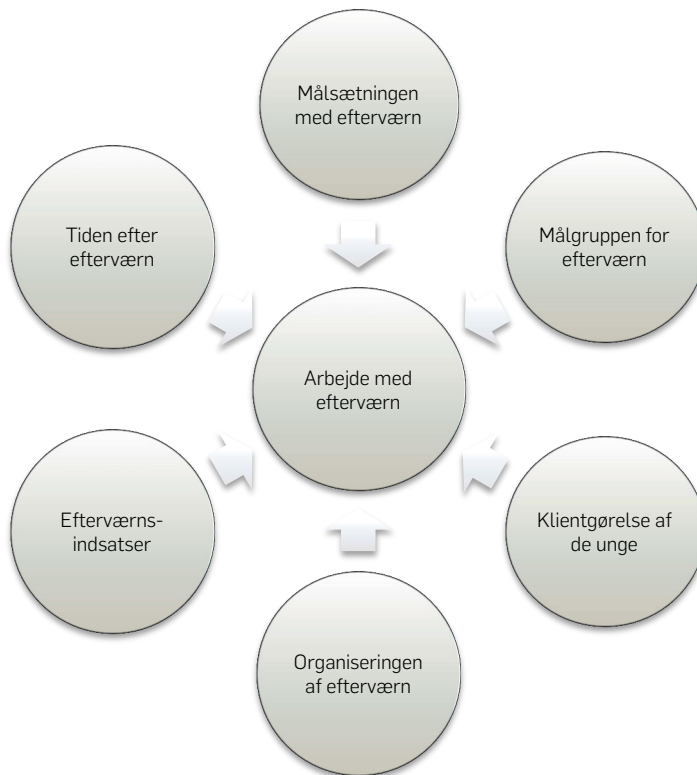
Opmærksomhedspunkterne fremhæver således overordnede problemstillinger og perspektiver på efterværnsindsatsen. Da en praksisnær skitsering af efterværnstilbud med tidsplaner, budgetter og lignende falder uden for denne undersøgelses ramme, anbefaler eller fremhæver vi i opmærksomhedspunkterne ikke konkrete efterværnsindsatser hverken i dansk eller international kontekst. Derimod fungerer kapitlets opmærksomhedspunkter som centrale input til praktikere og beslutningstageres arbejde med efterværn.

FIGUR 10.1

De seks temaer i arbejdet med efterværn.

TEMA 10.1: MÅLSÆTNINGEN MED EFTERVÆRN

Det er relevant at sætte fokus på målsætningen med efterværn, da denne fra såvel forskningen som fra praksis er det centrale omdrejningspunkt – men også et punkt fyldt med en række dilemmaer. Målsætningen for efterværn relaterer sig til independence- og interdependence-diskussionen, der er nævnt flere gange i rapporten. Denne distinktion belyser forskellige tilgange til processen med at forlade en anbringelse og stå på egne ben. Det handler om, hvorvidt de unge skal klare sig selv uden yderligere støtte (independence), eller om overgangen mod selvstændiggørelse skal foregå mere gradvist (interdependence).

Forståelsen af, hvad målsætningen for efterværnsarbejdet bør være, har afgørende indvirkning på tilrettelæggelsen og prioriteringen af konkrete efterværnsindsatser på både beslutningstager- og praktiker-niveau. Forskere peger på, at der historisk er sket en forskydning, så det i dag er alment accepteret, at et interdependence-perspektiv på overgangen i højere grad end independence-perspektivet tager højde for kompleksiteten i de unges situation. Ikke desto mindre viser både videns- og erfaringsopsamlingen, at der i praksis i dag stadig arbejdes ud fra en forståelse af efterværn, der placerer sig mellem et independent og interdependent-perspektiv. Samme tendens fandt Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, i den norske vidensopsamling fra 2008 (Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008).

Erfaringsopsamlingen giver indblik i, at *independence-* og *interdependence-*perspektiverne også er at spore i en dansk efterværnskontekst. Mens interdependence-perspektivet bakker op om en tilgang, hvor de unge støttes i at finde mening i deres liv og trives i deres dagligdag, vægtes i independence-perspektivet, at de unge klædes på til at få en uddannelse og senere at få sig en stabil placering på arbejdsmarkedet. Det helhedsorienterede perspektiv placerer sig mellem disse to perspektiver. Her tages der udgangspunkt i, at for at kunne sikre de unges overgang til et selvstændigt voksenliv, hvad angår såvel trivslen i dagligdagen som uddannelse og arbejde, er det nødvendigt at inddrage de unges netværk og nærmiljø. Det er med andre ord nødvendigt at se de unges liv og færden i et større perspektiv, hvis man skal arbejde med dem. Det kan undre, at det helhedsorienterede perspektiv ikke i større grad dominerer arbejdet med efterværn i de kommuner, der deltager i vores erfaringsopsamling, når noglepersoner fra disse kommuner fremhæver et helhedsorienteret perspektiv som gavnligt. Det skal imidlertid bemærkes, at omstillingen af perspektiv eksempelvis hos den enkelte sagsbehandler, såsom omstillingen fra et independence-perspektiv til et helhedsorienteret perspektiv, kan være ressourcekrævende i en i forvejen presset hverdag. Samtidig kræver det antageligt flere ressourcer, såsom tid og en højere grad af samarbejde med andre forvaltningsområder, hvis eksempelvis sagsbehandlerne også skal inddrage de unges familier og netværk i foranstaltningsarbejdet. Derfor kan praksis i hverdagen tage en anden form, end det er ønsket under andre rammer og omstændigheder.

BLØDE VERSUS HÅRDE KOMPETENCER

Når vi ser på målsætningen med efterværn, er det vigtigt, hvordan vi undersøger, om målet er opnået i arbejdet med de unge: Ser vi på de bløde eller hårde kompetencer? Bløde kompetencer er eksempelvis de unges psykiske ve og vel. Hårde kompetencer relaterer sig til, hvorvidt de unge har fået en bolig og er i gang med uddannelse eller arbejde.

I kapitel 5, 'Viden om anbringelsens ophør', peges der på, at de unge under deres anbringelse ikke altid bliver klædt ordentligt på i forhold til at varetage et uddannelsesforløb eller et arbejde. Der er med andre ord ikke tilstrækkelig med fokus på de hårde kompetencer. Det kan skyldes en kompensatorisk tilgang til de anbragte børn og unge, hvor det primære fokus under arbejdet med de anbragte er på at udvikle deres sociale og personlige kompetencer – og langt mindre på at udvikle deres skolekompetencer (Bryderup & Andsager, 2006; Bryderup, Madsen & Perthou, 2002). Risikoen ved undervejs i anbringelsen primært at have de unges psykiske ve og vel for øje – altså de bløde kompetencer – er, at nogle tidligere anbragte ikke har lært, hvordan man betaler en regning, vasker tøj eller laver mad, når de forlader anbringelsen. De er herved dårligt forberedte på at stå på egne ben efter anbringelsen. Men det er også problematisk i relation til efterværnsarbejdet. Her synes fokuset nemlig især at være på de hårde kompetencer, og de unge risikerer derfor pludselig under efterværnet at skulle efterleve krav om at følge en uddannelse, som de ikke tidligere er blevet sat overfor.

I efterværnsarbejdet er der stort fokus på uddannelse og på, at de unge får foden inden for på arbejdsmarkedet – og dette fokus er der behov for. Mange tidligere anbragte unges uddannelsesniveau ligger under deres jævnaldrendes, og det risikerer at stille de unge ringere, når de som voksne skal stå på egne ben. Eksempelvis er uuddannede unge dårligere klædt på i forhold til at få fodfæste på arbejdsmarkedet. Det vil også influere på deres muligheder for at kunne forsørge sig selv og øge risikoen for, at de unge ender i fattigdom (Zetlin & Weinberg, 2004). Samtidig viser forskning, at en af de mest effektive måder at reducere risikoen for, at unge begår kriminalitet, er ved at sikre deres uddannelse (Zetlin & Weinberg, 2004).

Bløde og hårde kompetencer kan dog ikke adskilles. Der må med andre ord både være fokus på den tidligere anbragte unges psykiske trivsel og på, om den unge opnår væsentlige mål i sit liv som uddannelse og arbejde. Kæmper den unge med eksempelvis lavt selvværd og isolati-

on, er der også risiko for, at vedkommende udfordres i forhold til uddannelse og arbejdsmarkedet. Står en tidligere anbragt uden fast bolig, kan det antages, at vedkommende har sværere ved at finde den nødvendige ro i dagligdagen til at følge skole eller varetage et arbejde. Samtidig viser forskningen, at en ung eksempelvis kan have både stabile boligforhold og et fast arbejde, men samtidig kæmpe med følgerne af en opvækst, dels under belastende familieforhold, dels som anbragt uden for hjemmet (Propp, Ortega & NewHeart, 2003).

Derfor er det nødvendigt med en helhedsorienteret tilgang, der har et holistisk fokus på de unges kompetencer, hvor fokus undervejs og efter anbringelsen er på både bløde og hårde kompetencer, og hvor også bløde kompetencer inkluderes i vurderingen af, hvorvidt målsætningen med efterværn er nået – samt i vurderingen af, om en ung skal have efterværn eller ej. Det er imidlertid sværere at måle på en tidligere anbragt ungs trivsel end på, om vedkommende lever under stabile boligforhold og er i gang med et uddannelsesforløb. Denne metodiske udfordring kan være årsag til, at vi i Danmark ikke har haft fokus på at foretage evalueringer af eksempelvis efterværnsindsatser, da vi traditionelt har haft fokus på de bløde kompetencer.

Der er dog i Danmark et stigende fokus på dokumentation af den sociale indsats igennem effektevalueringer og målinger af forskellig art. Dette fokus på at identificere effekten af den sociale indsats kan være en underliggende årsag til, at flere kommuner under interviewene fremhæver et ønske om i højere grad at sætte fokus på de hårde kompetencer.

BOKS 10.2

Opmærksomhedspunkter: Målsætningen med efterværn.

- Der er en tendens til, at bløde kompetencer er i fokus undervejs i anbringelsen. Det indebærer en risiko for, at de unge ikke bliver klædt ordentligt på til efter anbringelsen at varetage uddannelse og arbejde og fastholde en bolig.
  - Der er en tendens til, at målsætningen med efterværn primært fokuserer på hårde kompetencer. Risikoen ved det er, at blødere og mindre målbare faktorer som selvværdsfølelse, selvtillid og lignende bliver overset.
  - En helhedsorienteret og holistisk tilgang, hvor fokus både undervejs i anbringelsen og efter er på udviklingen af bløde og hårde kompetencer, kan være gavnlige for de unges fremtid.
  - Det er herudover vigtigt med fokus på, hvorvidt det sociale system forventer, at de unge skal kunne klare sig selv efter efterværnet (independent), eller om de unges overgang til et selvstændigt voksenliv betragtes som en mere gradvis proces (interdependent). Dette har betydning for, hvilke unge man betragter som målgruppen for efterværn.
-

TEMA 10.2: MÅLGRUPPEN FOR EFTERVÆRN

Overgangen til voksenlivet kan være vanskelig for unge i almindelighed. For tidligere anbragte unge er den det i særdeleshed. De udfordringer, tidligere anbragte oplever i forbindelse med overgangen fra anbringelse til en selvstændig voksentilværelse, afspejler sig i faktorer som ustabile boligforhold, svagt eller manglende netværk, ensomhed, ringere fysisk sundhed end deres jævnaldrende, højere risiko for misbrug, psykiske lidelser og ikke mindst signifikant ringere chance for at gennemføre en ungdomsuddannelse og dermed at opnå selvforsørgelse. Desuden knytter der sig til overgangen til en selvstændig voksentilværelse en række konkrete udfordringer i forhold til at mestre dagligdagsbeslutninger.

Såvel forskningen som kommunernes erfaringer giver indblik i, at et vellykket efterværnsforløb afhænger af, at kommunerne ved, hvilken målgruppe de har med at gøre, jævnfør kapitel 6, 'Viden om efterværn', samt kapitel 9, 'Kommunernes erfaringer med efterværn'. Samtidig fremgår det, at målgruppen for efterværn er meget heterogen. De unge oplever imidlertid, at der i tilrettelæggelsen af efterværn ikke bliver taget højde for denne variation, og at danske kommuner har en mangelfuld viden om gruppen af unge i efterværn, jævnfør kapitel 8, 'Viden om de unges erfaringer'.

Erfaringerne fra de interviewede kommuner peger i retning af, at unge, der forlader en anbringelse, kan grupperes i fem kategorier, jævnfør kapitel 9, 'Kommunernes erfaringer med efterværn'. Af disse fem grupper modtager to af grupperne efterværn. Det er for det første unge, som systemet vurderer, vil kunne leve et selvstændigt voksenliv, hvis de får støtte og hjælp, også ud over det fyldte 18. år. Det er den ideelle efterværns målgruppe fra kommunernes perspektiv. For det andet er det en gruppe af tidligere anbragte unge, for hvem det i børnesystemet ikke vurderes, at de er parate til at klare sig selv, men samtidig er voksensystemet heller ikke gearret til at hjælpe dem på vej. Disse unge får efterværn, fordi der mangler gode alternativer.

Ud over de to grupper af tidligere anbragte unge, som modtager efterværn, kan vi identificere tre grupper, som ikke modtager efterværn. For det første er der en gruppe af unge, som af børnesystemet vurderes at kunne stå på egne ben og overgå til et selvstændigt voksenliv direkte fra anbringelsen. For det andet er der en gruppe af tidligere anbragte unge, som overgår direkte til voksensystemet efter anbringelsen – og såle-

des kommer ind under lov om aktiv socialpolitik. Endelig er det en gruppe af tidligere anbragte unge, som børnesystemet af forskellige årsager ikke kan nå, på trods af at det her samtidig vurderes, at disse unge har behov for støtte og hjælp ud over anbringelsen.

I forhold til at yde en fleksibel og individuelt tilrettelagt efterværnsindsats er det vigtigt for kommunernes arbejde, at de kan differentiere mellem, hvilken målgruppe de har med at gøre. Det gør det lettere at tilpasse efterværn til den enkelte unge. Der er derfor behov for nuancerede selektionskriterier for, hvem der skal have og ikke have efterværn. Men det fremgår af erfaringsopsamlingen, at kommunerne sjældent har tydeligt afgrænsede kriterier for, hvem der skal have tilbud om efterværn, og hvem der ikke skal have det. Samtidig viser forskningen, at der er en tendens til såkaldt *creaming*, der er præsenteret under kapitel 6, 'Viden om efterværn'. *Creaming* henviser til det fænomen, at sagsbehandleren "skummer fløden" og retter sit fokus mod de unge, der tegner til med hjælp at ville kunne klare sig godt, altså hvor efterværnet vil kunne blive en succes. Det kan indebære, at de unge, som relativt set har flest ressourcer og bedst mulighed for at tilkæmpe sig rettigheden til efterværn, også er dem, som får efterværn, mens unge med mere komplekse problemer falder uden for systemet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Egelund m.fl., 2009; Winther, 1985). Spørgsmålet er i denne forbindelse, om *creaming* nødvendigvis er negativt, hvis beslutningstagere og praktikere blot er opmærksomme på, at det sker, og at der kan være behov for alternative tilbud til unge, som falder fra i *creaming*processen. Risikogruppen kan eksempelvis være unge med funktionsnedsættelse eller psykiatiske diagnoser. De kan tænkes at være bedre tjent med hjælp under voksenparagrafferne end med hjælp under efterværnsparagrafferne. Det er imidlertid helt centralt, at den enkelte kommune er bevidst om eventuelle frasorteringsmekanismer ved tilbuddet af efterværn til tidligere anbragte unge, som bevirker, at unge, som har behov for efterværn, ikke modtager den fornødne støtte. Det fremgår af såvel videns- som erfaringsopsamlingen, at nogle unge oplever at skulle kæmpe og forhandle sig frem til et efterværnstilbud.

FLEKSIBILITET OG INDIVIDUEL TILPASNING

Til forståelsen af målgruppen for efterværn knytter sig opfattelsen af de unge som enten voksne børn eller unge voksne. I de udvalgte kommuner er børne- og voksensystemet adskilt og baserer sig på en distinktion mel-

lem, om den enkelte klient er under eller over myndighedsalderen. Et par af kommunerne opererer dog med en specialistmodel, hvor ungdommen betragtes som en særlig periode i livet. Erfaringsopsamlingen viser, at man i flere af kommunerne synes, at man bør tænke i en særlig ungdomsperiode, og at de overvejer at have ansatte specifikt målrettet unge, da ungdomslivet adskiller sig fra børne- og voksenlivet.

Fra de unges perspektiv bør alder forstås som noget flydende, der i høj grad afhænger af den enkeltes modenhed og parathed til at stå på egne ben. Alderskriteriet bør nuanceres, så 18 år ikke automatisk bliver skæringspunktet for, hvornår anbragte skal stå på egne ben. Nogle tidligere anbragte vil være klar til voksentilværelsen som 18-årige. Andre vil først være klar langt senere. Denne diversitet bakker op om behovet for en individuelt tilpasset tilgang til tilrettelæggelsen af efterværn.

Et gennemgående tema i de unges fortællinger er, at de unge higer efter at blive opfattet som individuelle personer med forskelligartede behov. De unge oplever, at tilbud i overgangsfasen fra anbragt til at være voksen er ufleksible og generaliserede og ikke tager højde for de variationer, der er mellem dem, hvad angår behov for og karakteren af støtte og hjælp.

Et vilkår, der fremstår centralt for, at sagsbehandlerne kan nå at skabe de bedste rammer for den unges overgang fra anbringelsen til at stå på egne ben, er at have tid nok og være i god tid. Interviewene med nøglepersoner i de udvalgte kommuner giver indblik i, at det forholdsvist ofte forekommer, at 17½-års-møderne – og således spørgsmålet om, hvorvidt den unge skal modtage efterværn eller ej – finder sted tæt på, at den unge fylder 18 år.

Forskningen viser, at en fleksibel tilpasning til den enkelte unge kan være afgørende for, om efterværnsarbejdet lykkes. De unges motivation kan samtidig synes udslagsgivende for, om de får efterværn. Potentialet i en fleksibel tilgang gælder ikke kun tilrettelæggelsen af efterværnsprocessen og de konkrete indsatser. Det kan også have positiv betydning for de unges fremtid, at der er en fleksibel tilgang til de unges muligheder for at fortryde at have takket nej til efterværn i første omgang.

I den forbindelse er det imidlertid centralt at stille spørgsmålet: Hvad er en fleksibel og individuelt tilpasset efterværnsindsats? Hvis målet er at yde individuelle tilbud til de enkelte unge i efterværn, vil dette formodentlig være en stor udfordring i den kommunale dagligdagspraksis. Følgelig vil der formodentlig altid være en kategorisering af forskelli-

ge grupper af tidligere anbragte og efterværnsmodtagere. Alene det at betegne de unge som 'tidligere anbragte' er en form for kategorisering. I denne videns- og erfaringsopsamling har vi følgelig også arbejdet med en kategorisering af de unge.

MULIGHED FOR AT FORTRYDE ET NEJ TIL EFTERVÆRN

Det er ikke alle unge, der tager imod et tilbud om efterværn. Unge, der takker nej, er ofte karakteriseret ved en foranstaltningstræthed: De er trætte af at være en del af systemet, og de higer efter at stå på egne ben og vise sig selv og omverdenen, at de kan klare sig uden hjælp. Det er dog ikke altid, at de unge rent faktisk kan klare sig uden hjælp. Manglende samtykke er ikke altid lig manglende behov.

I midtvejsevalueringen af efterværnsprojekterne under 'Lige muligheder' finder forfatterne, at det er danske kommuners erfaring, at en mindre gruppe af unge ikke ønsker at deltage i efterværn (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Forskerne peger samtidig på, at disse unge ofte ikke erkender deres egne problemer, og at myndighederne ofte mister kontakten til disse unge, når de bliver myndige.

Foranstaltningstræthed kan også hænge sammen med, at nogle unge oplever det som stigmatiserende at være en del af systemet. Det kan være baggrunden for, at de takker nej til tilbud om efterværn. Oplevelsen af stigmatisering kan være en barriere for hjælp og støtte. Denne oplevelse af stigmatisering er noget, praktikere bør være opmærksomme på i deres arbejde. Det kan være muligt at nå unge, der har behov for hjælp, men som har takket nej til efterværn i første omgang, ved at kontakte dem igen med tilbuddet efter noget tid. NOVA refererer til en debat omkring muligheden for, at unge, som har takket nej til efterværn, bliver kontaktet, når de fylder 19 år, for at afklare, om de stadig ikke ønsker efterværn (Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008). Man kan antage, at disse unge vil have lettere ved at bede om hjælp, hvis myndighederne kontakter dem frem for omvendt. At fortryde et nej til efterværn kan dog for nogle unge forventes at føles som et nederlag.

Interviewundersøgelsen viser, at praksis anno 2011 i kommunerne er, at det oftest er voksensystemet, som henviser de unge tilbage til børnesystemet og efterværnstilbud. Det er ikke de unge selv, som opsøger muligheden for at få efterværn, efter at de først ikke har modtaget det.

BOKS 10.3

Opmærksomhedspunkter: Målgruppen for efterværn.

- Et vellykket efterværnsforløb afhænger af, om kommunerne er bevidste om, hvilken målgruppe de har med at gøre. Det er i den forbindelse også vigtigt, at kommunen ved, hvilke tidligere anbragte unge som ikke modtager efterværn. Der skal således være en bevidsthed om creamingprocesser – og om der findes alternative tilbud til dem, der sorteres fra.
  - Ikke alle unge, der siger nej tak til efterværn, kan klare sig selv. Det kan derfor være gavnligt at skabe rammer for, at unge, der tidligere har takket nej til efterværn, senere får tilbudt muligheden igen.
  - Nogle tidligere anbragte er klar til voksentilværelsen som 18-årige. Andre vil først være klar langt senere. Derfor er der behov for en individuelt tilpasset tilgang ved tilrettelæggelsen af efterværn for den enkelte unge. Det bakker også op om en nuanceret forståelse af den enkeltes modenhed både, når den unge er 18 år og skal stoppe med at være anbragt, og i tiden derefter.
  - Det er nødvendigt med et udstrakt samarbejde mellem børne- og voksensystemet. De to systemer har forskellige måder at betragte de unge på. De interviewede nøglepersoner i kommunerne fortæller, at de som ansatte inden for børnesystemet kan have svært ved at overskue de tilbud og muligheder, som gør sig gældende for unge voksne.
-

TEMA 10.3: KLIENTGØRELSE AF DE UNGE

De interviewede kommuner fortæller, at de kan have svært ved at overskue de tilbud og muligheder, som gør sig gældende for unge voksne. Tidligere anbragte udfordres som voksne ikke kun af deres belastede opvækst, der førte til, at de i kortere eller længere tid har været anbragt uden for eget hjem. De udfordres også af selve det, at de var anbragt. Anbragte unge gennemgår ikke blot overgangen fra barne- til voksentilværelsen, de afslutter også en klientkarriere. Anbringelsesstatistikken, beskrevet i kapitel 3, viser, at en betydelig del af de unge har været anbragt uden for eget hjem en betragtelig del af deres barndom og dermed har været klienter en stor del af barndommen. Et klassisk diskussions-emne inden for socialt arbejde er klientgørelsen af eksempelvis unge, der er anbragt uden for eget hjem.

De psykologiske konsekvenser af at have levet et liv som klient i det sociale system i kortere eller længere tid kan for eksempel være, at den unge igennem anbringelsen passiveres og bliver mere og mere afhængig af det sociale system (Järvinen & Mik-Meyer, 2003b). De unge bliver som klienter ansporet til mistænksomhed, ansvarsfratagelse og selvundertrykkelse. En konsekvens af det kan være, at den unge mister

tiltroen til, at vedkommende selv kan løse problemstillinger i hverdagen (Storø, 2005). Risikoen ved den utilsigtede klientgørelse af tidligere anbragte unge peger på et behov for at udvikle nye forståelser af dynamikken mellem problematiske prognoser og strukturelle, sociale og individuelle muligheder for at overskride prognoserne (Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008).

NEGATIVE FORESTILLINGER

Vi kommer let til at italesætte, hvor svært de har det, og hvor store problemer de har – og det er ikke, fordi de ikke har det – men nogle gange er det et spørgsmål, om vores italesættelse i virkeligheden er med til at forstærke det? (kommunal leder).

Dette citat fra interviewundersøgelsen sætter fokus på risikoen ved for entydigt at fokusere på anbragtes dårlige prognoser for at klare sig som voksne. Det er vigtigt, at italesættelsen af anbragte og tidligere anbragtes marginaliserede position og dårlige udgangspunkt for at klare sig ikke bliver en stopklods for ambitioner hos både de unge selv samt hos praktikere og beslutningstagere. Det handler om de unges tro på sig selv, og det handler om behovet for, at de unge støttes i forestillinger om succes.

Som fremhævet i kapitel 6, 'Viden om efterværn', bør der i arbejdet med de unge være fokus på de unges muligheder for at udvikle sig.

BOKS 10.4

Opmærksomhedspunkter: Klientgørelse af de unge.

- Tidligere anbragte risikerer at blive klientgjort.
  - Klientgørelse af nuværende og tidligere anbragte kan indebære, at systemet ikke støtter de unge i deres egne ambitioner og fremtidsdrømme.
  - Klientgørelse kan desuden resultere i, at de unge risikerer at blive passiverede og afhængige af det sociale system samt udvikle en negativ selvopfattelse baseret på en bevidsthed om, at de er anderledes end deres jævnaldrende, og med bevidstheden om, at statistikken viser, at de klarer sig dårligere.
  - Negativ selvopfattelse er problematisk set i lyset af, at teorier om resiliens viser, at positiv selvopfattelse kan fungere som en modstandskraft, der gør, at nogle klarer sig godt, på trods af at deres livsbetingelser udgør en risiko for det modsatte.
  - Det er vigtigt med et positivt fokus på og en italesættelse af de muligheder for personlig udvikling, som der venter de unge i deres overgang til et selvstændigt voksenliv.
-

Den britiske forsker Mike Stein (2008b, 2005) peger på, at en positiv selvopfattelse kan fungere som en modstandskraft, der gør, at nogle klarer sig godt, på trods af at deres livsbetingelser udgør en risiko for det modsatte. En ensidig fokusering på negative aspekter hos de unge er følgende yderst problematisk. Det er vigtigt, at der gives plads til og mulighed for forskellige fortællinger og definitioner af de unge og deres situation.

TEMA 10.4: ORGANISERINGEN AF EFTERVÆRN

Organiseringen af efterværn relaterer sig dels til den konkrete tilrettelæggelse af efterværnsindsatsen i kommunerne, hvor samarbejdet internt i kommunen og eksternt med andre kommuner er en udfordring, dels til relationen mellem kommunen og den unge.

SAMARBEJDET INTERNT OG EKSTERNT I KOMMUNERNE

Erfaringsopsamlingen viser, at der indbygget i organiseringen af efterværn på kommunalt niveau er en række udfordringer. For det første er samarbejdet mellem børne- og voksensystemet kendetegnet ved ikke altid at foregå gnidningsløst. For det andet fungerer samarbejdet omkring tildeling af efterværn på tværs af kommuner heller ikke optimalt. Disse fund gjorde Laila Espersen også i sin undersøgelse i 2004 af danske kommuners efterværnspraksis og efterværnsorganisering (Espersen, 2004). Der synes således ikke med reference til erfaringerne fra vores udvalgte kommuner at være sket markante ændringer på disse punkter inden for de sidste 7 år.

Det er en gennemgående tendens, at samarbejdet mellem børne- og voksensystemet er præget af uoverensstemmelser om, hvem der har ansvaret for en ung, der forlader anbringelsen. Dette relaterer sig til uklarhed over, hvornår henholdsvis børne- og voksensystemet skal træde til. Ofte befinder de unge, der forlader en anbringelse, sig i et spændingsfelt mellem børne- og voksensystemet, hvor der kan herske tvivl om, hvilke paragraffer den enkelte unge hører under. I de tilfælde, hvor der er tale om, at en ung skal overgå fra børne- til voksensystemet, det vil sige overgå fra en forvaltning til en anden, kan den adskilte økonomi på området være en udfordring.

En anden uoverensstemmelse har rod i systemernes forskellige tilgange til de unge: I børnesystemet er tilgangen til de unge, at de

er 'voksne børn', mens voksensystemet ser dem som 'unge voksne'. Disse divergerende perspektiver indebærer forskellige måder at gribe de unges overgang til voksenlivet an på og forskellige måder at se på de unges muligheder. En udeladelse af det ene af disse perspektiver vil svække muligheden for en helhedsorienteret indsats i forhold til efterværnsarbejdet med de unge. Det er med andre ord både vigtigt at betragte disse unge som 'voksne børn' – de har været børn i det sociale system af en årsag – og at se dem som 'unge voksne', der er på vej mod et voksenliv, hvor de skal kunne tage vare på sig selv og have ansvar for eget liv.

I en enkelt kommune betegnes samarbejdet mellem børne- og voksensystemet som velfungerende. Her er børne- og voksensystemet fysisk placeret tæt på hinanden. Det fremhæves som en fordel, da det giver en mere smidig sagsbehandlingsgang, når en ung står for at skulle forlade en anbringelse og ikke er vurderet egnet til efterværn. Samtidig peges der fra børnesystemets side på en fordel i et tættere samarbejde, så børnesystemet kan trække på voksensystemets viden om relevante muligheder og aktører i voksensystemets regi.

Nøglepersonerne i kommunerne fortæller, at de mødes på tværs af kommunale forvaltninger og områder med andre aktører, som kan være relevante i forhold til de unge, som står over for at skulle forlade en anbringelse. Disse møder imellem de forskellige aktører er vigtige for at sikre overdragelsen af viden om den enkelte unge. Det er også vigtigt, at der fremadrettet udpeges mindst én person med handlekompetence og ansvar for, at beslutningerne føres ud i livet. Ellers er der stor risiko for, at beslutninger forbliver gode intentioner.

En central udfordring i kommunernes eksterne samarbejde er relationen til andre kommuner i de tilfælde, hvor handle- og betalingskommunen ikke er den samme. Som betalingskommune kan kommunen opleve, at alt ansvar er overgivet, uden at kommunen har indsigt i eller indsigelsesret imod, hvad der sker med den unge. Da handlekommunen ikke skal betale for støtten til den unge, peger nogle i interviewundersøgelsen på, at der kan være en tendens til, at handlekommunerne vælger dyrere og længerevarende indsatser, end betalingskommunen selv ville have gjort. Det bliver også fremhævet, at handlekommunerne har mindre fokus på de unge, da disse unge ikke er "kommunens egne børn".

INDDRAGELSE AF DE UNGE

Med til organiseringen af efterværn hører systematiseringen af inddragelsen af de unge. De unge har behov for at føle sig hørt og taget alvorligt. Men mens nogle unge i den refererede forskningslitteratur understreger, at de har ret til at blive inddraget, giver andre udtryk for, at det er et ansvar, de ikke ønsker. Medbestemmelse og medindflydelse kan være afgørende for, hvilke muligheder de unge har, når de forlader deres anbringelse. Som lovgivningen er på tværs af de lande, som denne rapport sammenligner, så er de unge i ingen af landene sikret efterværn. Det kan derfor være nødvendigt, at de unge selv arbejder for at få de indsatser, der sikrer en god overgang. Samtidig viser forskningen, at medinddragelse tidligt i processen skaber forankring hos den unge og sikrer et mindre kaotisk og pludseligt skift fra at være anbragt til at stå på egne ben.

DEN AFGØRENDE FORHANDLING

Medinddragelse og medbestemmelse relaterer sig til en anden central problemstilling, der handler om, at det manglende retskrav på efterværn indebærer, at de unge står i en forhandlingssituation i forhold til børnesystemet, hvis de vil have efterværn. Videns- og erfaringsopsamlingen viser, at nogle unge skal kæmpe aktivt for at få efterværn. Men ikke alle unge har ressourcerne til at kæmpe for det. Samtidig peger undersøgelser på, at nogle anbragte er for optimistiske i forhold til deres egne behov og ikke erkender deres egne problemer (Böcker Jakobsen, Hammen & Steen, 2010; Oterholm, 2008). Det er herved ekstra problematisk, når de unge, som praksis er i dag i de danske kommuner, selv skal udtrykke et ønske om efterværn for at modtage det.

Et yderligere dilemma, som både de unge i litteraturen og kommunerne belyser, er, at de unge ikke må fremstå for ressourcestærke. Det kan nemlig i så fald føre til, at det sociale system vurderer, at de ikke er relevante i forhold til efterværn. Denne tendens i praksis er problematisk, når ønsket samtidig er, at de unge skal kunne stå på egne ben. Samtidig er det problematisk, når tildeling af efterværn kræver en vis mængde ressourcer fra de unges side, for at de kan fremstille sig selv på en ønsket måde og indgå i forhandlingen omkring retten til efterværn. I dette lys bør der være en bred variation i forhold til, hvad der kvalificerer til at få efterværn. Som beskrevet har kommunerne typisk ikke fast afgrænsede kriterier for, hvem der skal have efterværn, og hvem der ikke får tilbudet. Det kan være positivt, hvis det åbner for en nuanceret og fleksibel

tilgang til målgruppen. Det er imidlertid kritisk, hvis det betyder, at der sker en bevidst eller ubevidst selektion blandt de unge, som tilbydes efterværn.

BOKS 10.5

Opmærksomhedspunkter: Organiseringen af efterværn.

- Der hersker uklarhed omkring henholdsvis børne- og voksensystemets roller og forpligtelser, når en ung forlader en anbringelse. Fysisk tæt placering af børne- og voksensystemet kan imidlertid være en fordel, da det kan lette samarbejdet mellem de to systemer i forhold til socialt udsatte unge.
  - Det er vigtigt med møder på tværs af forvaltninger og områder, som har betydning for arbejdet med unge, som skal forlade en anbringelse. Dog skal der ved møderne være handlegener og ansvar, således at beslutninger føres ud i livet.
  - Handle- og betalingskommunens forpligtelser er et centralt emne hos flere kommuner i deres arbejde med unge i efterværn. Det er derfor vigtigt at vurdere, hvorvidt og hvorledes samarbejde eller informationsdeling på tværs af kommunerne kan konstrueres.
  - Medbestemmelse og medindflydelse er afgørende for, hvilke muligheder de unge har, når de forlader deres anbringelse. Medinddragelse tidligt i processen kan skabe forankring hos den unge og sikre et mindre kaotisk skift fra at være anbragt til at stå på egne ben.
  - Nogle unge skal kæmpe aktivt og indgå i forhandlinger for at få efterværn. Dog har ikke alle unge ressourcerne til at kæmpe – og ikke alle unge har en realistisk vurdering af egne behov for støtte og hjælp. Samtidig er der et dilemma omkring, at det kræver ressourcer hos de unge at arbejde for at få efterværn, samtidig med at for mange ressourcer virker diskvalificerende i forhold til at modtage tilbud om efterværn.
-

TEMA 10.5: EFTERVÆRNSINDSATSER

Et dilemma, relateret til selve udførelsen af efterværnet, er, hvor tidligt efterværn skal sættes i gang. Videns- og erfaringsopsamlingen viser desuden, at særligt to typer af efterværnsindsatser kan være gunstige for de unge:

- Netværk med andre tidligere anbragte gennem gruppebaserede tilbud
- Personlige relationer til en voksen.

Begge indsats typer er dog forbundet med væsentlige udfordringer.

HVOR TIDLIGT SKAL DE UNGE FORBEREDES PÅ VOKSENTILVÆRELSEN?

Erfaringsopsamlingen viser, at der i praksis er stor variation i forhold til, hvornår anbragte unge træder ud af anbringelse og eventuelt ind i efterværn. I nogle kommuner kommer efterværn i umiddelbar forlængelse af anbringelsens ophør, når den unge fylder 18 år. I andre kommuner bliver efterværn effektueret tidligere, det vil sige før den unge har nået myndighedsalderen.

Forskningen peger på, at det er vigtigt at opfange de unge på et så tidligt tidspunkt som muligt, da deres problemer ellers kun bliver endnu værre, som tiden går. Det vil sige, at de unge skal indgå i efterværnsprojekterne tættest muligt på deres udskrivelse fra anbringelse (Brown & Wilderson, 2010). Der er større chance for, at den unge hurtigere og bedre kan stå på egne ben, hvis der sker en tidlig indsats i forhold til at forberede den unge på et selvstændigt liv. En tidlig indsats vil samtidig betyde, at den unge har længere tid til at forberede sig mentalt på overgangen til et selvstændigt voksenliv, ligesom børnesystemet også har bedre tid til forberedelserne.

Risikoen ved en tidlig indsats er dog, at den unges barndom og ungdom forkortes i ønsket om at klæde den unge godt på til voksenlivet. Den tidlige indsats skal derfor ikke forstås således, at den unge tidligt skal tage et voksent ansvar for eget liv, tage beslutninger for livet efter anbringelsen, eller at efterværn skal træde i stedet for anbringelse. Erfaringsopsamlingen viser, at denne risiko er reel. Der er således ikke kun forskel på, hvor tidligt kommunerne sætter ind med efterværn. Der er også forskel på varigheden af kommunernes efterværnsindsatser. I kommunen, hvor efterværnsindsatsen påbegyndes, før den unge er fyldt 18 år, er efterværnet af kort varighed. Størstedelen af kommunens unge er således stoppet i efterværn, når de fylder 19 år. Dermed sker overgangsfasen fra barn til voksen tidligt i den unges liv.

NETVÆRK MED LIGESTILLEDE ER BÅDE GODT OG SKIDT

Efterværnsindsatser, hvor tidligere anbragte har mulighed for at møde hinanden, kan eksempelvis være cafétilbud og samtalegrupper samt digitale platforme. Det er alle tilbud, hvor tidligere anbragte kan dele deres erfaringer om en opvækst, der på nogle måder er meget anderledes end deres jævnaldrendes.

Fortalere for netværk blandt de unge selv, forskere og praktikere fremhæver, at de unge via netværk med andre tidligere anbragte kan føle sig som en del af et fællesskab. Nogle unge føler, at det er nemmere at være sammen med andre unge, der har forståelse for deres situation. De oplever, at skæbnefællesskabet er altafgørende for deres trivsel.

Skeptikere fra alle tre fløje peger samtidig på, at skæbnefællesskabet risikerer at føre til fastholdelse af negative opfattelser. Problematikken relaterer sig til ovenstående diskussion om negative selvforestillinger, der belyser risikoen for, at tidligere anbragte bliver marginaliseret i kraft af, at de og omgivelserne fastholder dem i en rolle og problemkategori som 'tidligere anbragt'.

Kritikken går fra de unges side på, at de ikke ønsker at blive sat i bås med andre tidligere anbragte. Disse unge ønsker at klare sig selv og føler sig fastholdt i en kategori som tidligere anbragt, som de ønsker at vriste sig fri af.

DEN PERSONLIGE RELATION ER GULD VÆRD

En tredjedel af de danske efterværnsmodtagere får indsatsen en kontaktperson. Forskning peger entydigt på, at en central og gennemgående voksenfigur er af stor betydning i socialt udsatte børns og unges liv. Spørger man de unge selv, bakker de op om, at en god personlig relation til en voksen er værdifuld. Men tidligere anbragte har ikke som deres jævnaldrende de samme forudsætninger for at have en central voksenperson i deres liv. Nogle kan trække på familiemedlemmer og netværk, men hovedparten kan ikke.

For nogle unge udfylder kontaktpersonen et helt essentielt behov for voksenkontakt, og relationen kan bidrage afgørende til, at den unge får en god overgang til voksentilværelsen. Stein har inddelt tidligere anbragte i tre kategorier: unge, der bevæger sig fremad (*moving on*), unge, som er overlevende (*survivors*), og unge, som er kæmpere (*strugglers*) (Stein, 2008b, 2005). Stein peger på, at baggrunden for, at nogle unge "overlever", er, at de, efter de forlod anbringelsen, fik en personlig eller professionel støtte. Det kunne være fra mentorer, efterværnsmedarbejdere eller for nogles vedkommende fra forskellige familiemedlemmer.

På trods af kontaktpersonordningens potentiale som kompensation for andre personlige voksenrelationer i de unges liv står og falder kontaktpersonordningen på kemien mellem kontaktpersonen og den unge. Nogle unge er mere heldige end andre i forhold til at etablere en god

relation til kontaktpersonen. Samtidig er kontaktpersonordningen underlagt den strukturelle udfordring, at den ansatte i kommunen, kontaktpersonen, kan skifte arbejdsplads og få nyt job. Det skaber usikker grund for det vigtige element, at den personlige relation er vedvarende og stabil.

Den personlige relation kan også findes andre steder end i kontaktpersonordningen. Erfaringsopsamlingen viser eksempelvis, at nogle kommuner tilbyder tidligere anbragte at bo sammen i en lejlighed med unge, der ikke har været anbragt uden for eget hjem. Disse unge fungerer således som rollemodeller, samtidig med at de kan bidrage med at give tidligere anbragte unge tryghed og et netværk.

BOKS 10.6

Opmærksomhedspunkter: Efterværnsindsatser.

- Det er vigtigt at forberede de unge på overgangen til et selvstændigt voksenliv på et så tidligt tidspunkt som muligt. Den tidlige indsats skal imidlertid ikke betyde en forkortelse af den unges barndom.
  - Efterværnsindsatser, der giver den unge mulighed for at møde andre tidligere anbragte, er gavnlige for nogle unge. For andre unge er sådanne gruppebaserede efterværnsindsatser ikke konstruktive.
  - Den personlige relation til en engageret voksen er værdifuld. Det bakker op om, at kontaktpersonordningen er et gavnligt efterværn for tidligere anbragte. En god relation mellem en kontaktperson og en tidligere anbragt er dog meget personafhængig.
  - Boligtilbud, hvor den unge bor sammen med jævnaldrende, der ikke har været anbragt, kan give de tidligere anbragte unge mulighed for tryghed, hjælp og rollemodeller.
-

TEMA 10.6: TIDEN EFTER EFTERVÆRN

Videns- og erfaringsopsamlingens primære fokus har været på anbragtes overgang fra at være anbragte til at stå på egne ben, herunder særligt på efterværn. Endnu en overgang fremtræder dog som relevant at kaste blikket på: de unges overgang fra efterværn til tiden efter efterværn.

MANGLENDE VIDEN OM, HVAD DER SKER MED DE UNGE EFTER EFTERVÆRN

Erfaringsopsamlingen viser, at der i de interviewede kommuner ikke foregår en systematisk opfølgning på unge, der har været i efterværn. Når kommunen eller den unge selv vurderer, at efterværn ikke længere er relevant, slipper kommunen kontakten til den unge. Som det er nu, sker

opfølgningen udelukkende under uformelle rammer, hvis den unge eksempelvis besøger sit tidligere anbringelsessted, hvis sagsbehandleren møder den unge tilfældigt, eller hvis den tidligere anbragte bliver forælder og får børn, der kommer ind i børnesystemet.

Den manglende opfølgning og hermed også mangel på viden hos kommunerne om, hvad der sker med de unge siden hen, har en række konsekvenser for kommunerne. For det første betyder det, at kommunerne mangler viden om, hvorvidt efterværnet har haft en positiv effekt ud over selve udskrivelsestidspunktet, hvor den unge er vurderet som klar til at forlade efterværnet, eller når den unge er fyldt 23 år. For det andet kan kommunen ikke lære af, hvordan det er gået de unge efter efterværn, og eventuelt evaluere på, hvad der synes at have fungeret godt og mindre godt i efterværnsindsatsen. For det tredje indebærer den manglende opfølgning, at overgangen fra efterværn til tiden efter efterværn kan tænkes at føles brat for nogle unge. Nogle unge på 23 år vil have gavn af yderligere støtte, mens andre unge vil være klar til at møde overgangen til et selvstændigt voksenliv langt tidligere.

Det er imidlertid vigtigt, at vi med opfølgning på efterværnet ikke mener en ny form for foranstaltning eller udslusningsfase. Vi hentyder blot til muligheden for at følge de unge i en periode af deres liv fremover. Det er ikke udelukkende de unge, som kan have behov for at se en rød tråd i udviklingsforløbet og muligheden for at se det større perspektiv i indsatsen. Dette behov findes ofte også hos børnesystemet og de medarbejdere, som på forskellig vis arbejder med de unge. Ved at se på udviklingsforløbet og det større perspektiv i de unges liv forbedres nemlig samtidig mulighederne for at yde en helhedsorienteret indsats med udgangspunkt i den enkelte unge og dennes individuelle behov. I den forbindelse er det vigtigt at nævne, at de unge først rigtigt kan tage stilling til, hvilke opfølgningsbehov de har, noget tid efter at de eksempelvis har forladt anbringelsen og lever på egen hånd. Det er på dette tidspunkt, at de kan se, hvor de møder udfordringer i deres dagligdag.

EFTERVÆRNETS BETYDNING

Det fremgår af forskningen, at en del af de tidligere anbragte unge klarer sig godt i deres liv efter anbringelsen. Det generelle billede viser dog, at hovedparten af de tidligere anbragte unge oplever en række vanskeligheder i deres fremtidige liv. Samtidig peger undersøgelser på, at efterværnsmodtagere klarer sig bedre end tidligere anbragte, som ikke har

modtaget efterværn – om end en eventuel kausalsammenhæng ikke er dokumenteret i disse undersøgelser (se eksempel Bakketeig, Oterholm & Backe-Hansen, 2008; Clausen & Kristofersen, 2008). Dette er interessant set i lyset af erfaringsopsamlingen. Her blev det fra flere kommuner vurderet, at det angiveligt er de unge, som ikke får efterværn, der klarer sig bedst, da disse unge indledningsvist er mere ressourcestærke end gruppen, der får efterværn. Kommunernes vurdering går dog også mod, hvad nogle forskere peger på, nemlig, at der ser ud til at ske en selektion, en såkaldt *creaming*, blandt tidligere anbragte unge, som modtager efterværn, således at det især er de svagest stillede blandt de tidligere anbragte unge, der ikke får deres efterværnsbehov dækket.

En vurdering af efterværn bør endvidere ses i relation til den store variation fra kommune til kommune i andelen af tidligere anbragte unge, der ifølge Ankestyrelsen får efterværn – og den deraf følgende store forskel på andelen, der ikke får efterværn.

BOKS 10.7

Opmærksomhedspunkter: Tiden efter efterværn.

- Der mangler systematisk opfølgning i kommunerne på unge, der forlader efterværn. Den manglende opfølgning indebærer, at kommunerne ikke ved, om deres efterværnsindsatser virker.
  - Den manglende viden betyder også, at kommunen ikke kan opnå viden om, hvilke af efterværnsindsatserne der har haft hvilke former for betydning i forhold til de unges overgang til et selvstændigt voksenliv.
  - Endelig kan manglende opfølgning betyde, at overgangen fra at være i efterværn til at overgå til et selvstændigt voksenliv føles brat for de unge.
  - Unge, der har modtaget efterværn, synes at klare sig bedre senere i livet, end unge, som ikke har modtaget efterværn. Dette tyder på, at efterværn virker efter hensigten, om end en eventuel årsagssammenhæng ikke er dokumenteret endnu. Positive resultater ved efterværn kan dog til dels skyldes den selektion – altså *creaming* – som sker i forhold til de tidligere anbragte unge, som modtager efterværn.
-

BILAG

BILAG 1 OVERSIGT OVER LITTERATURSØGNINGENS NØGLEORD

Bilag: Nøgleord til at systematisere litteraturgennemgangen

RELEVANS

SFI_A: Meget relevant (handler primært om efterværn)

SFI_B: Relevant (Handler måske om anbringelse og de behov, som unge har, når de skal forlade en anbringelse – og/eller hvor svært det kan være for unge at skulle forlade en anbringelse)

SFI_C: Mindre relevant (Handler om anbragte børn og unge, men ikke om deres overgang til 'voksenlivet', eller om unge i arbejdslivet, hvor kun en begrænset del af litteraturen handler om udsatte unge i arbejde)

SFI_D: Ikke relevant (Handler ikke om noget, vi kan bruge!)

FOKUS I TEKSTEN

SFI_EFTERANBRINGELSE

SFI_EFTERVÆRN

FORHOLD BLANDT DE TIDLIGERE ANBRAGTE

SFI_KØN

SFI_ETNICITET

SFI_HANDICAP

SFI_GEOGRAFI

VINKEL PÅ EFTERVÆRN

SFI_FORSKNING

SFI_PRAKSIS

SFI_LOVGIVNING

SFI_STATISTIK

SFI_BESTPRACTICE

SFI_UNGESERFARINGER

NÆVNTE FORMER FOR EFTERVÆRN

SFI_FORMKONTAKTPERSON

SFI_FORMFORLÆNGELSE

SFI_FORMØKONOMI

SFI_FORMVÆRESTED

SFI_FORMKURSUS

-
- SFI_FORMPSYKOLOG
  - SFI_(ANDEN FORM FOR EFTERVÆRN)_____
  - SFI_(ANDEN FORM FOR EFTERVÆRN)_____

VILKÅR HOS DE TIDLIGERE ANBRAGTE

- SFI_TIDLIGFORÆLDRE
- SFI_ARBEJDE
- SFI_UDDANNELSE
- SFI_BOLIG
- SFI_ØKONOMI
- SFI_HELBRED
- SFI_DØDELIGHED
- SFI_KRIMINALITET
- SFI_SOCIALTNETVÆRK
- SFI_FAMILIENETVÆRK
- SFI_SOCIALEPROBLEMER
- SFI_STIGMATISERING
- SFI_KOMPETENCER&FÆRDIGHEDER
- SFI_FORANSTALTNINGSTRÆT
- SFI_VICTIMAZATION (HYPPIGERE OVERFALD/VOLDTÆGT EFTER ANBRINGELSEN)
- SFI_ENEFORÆLDER
- SFI_MISBRUG
- SFI_SOCIALEYDELSER (ER I HØJERE GRAD AFHÆNGIGE AF DE SOCIALE YDELSER)
- SFI_PSYK (PSYKISKE PROBLEMER)

YDERLIGERE OMKRING EFTERVÆRNSINDSATSEN

- SFI_MÅLGRUPPE - NÆVNES DER I TEKSTEN SÆRLIGE FORHOLD OMKRING, HVEM DER ER/BØR VÆRE MÅLGRUPPEN FOR EFTERVÆRN?
- SFI_CREAMING - ER DER SÆRLIGE MÅLGRUPPER, SOM EFTERVÆRNSINDSATSERNE OVERSER/IKKE INDDRAGER?
- SFI_EFTEREFTERVÆRN - HVAD SKER DER, NÅR DE UNGE SKAL AFSLUTTE ET EFTERVÆRN/TRÆDE UD AF 'SYSTEMET'?

HVILKET LAND SÆTTER TEKSTEN FOKUS PÅ/KOMMER FRA?

- SFI_DANMARK
- SFI_NORGE
- SFI_SVERIGE

-
- SFI_SKANDINAVIEN
  - SFI_ENGLAND
  - SFI_USA
-

BILAG 2 SFI'S BREV TIL KOMMUNERNE INDEHOLDENDE INTERVIEWTEMAERNE

UNDERSØGELSE – VIDENSOPSAMLING OM EFTERVÆRN

Undersøgelsens formål

Formålet med undersøgelsen er at indsamle viden om den indsats, der sættes i værk for at sikre anbragte unge en god overgang til voksentilværelsen.

Forberedelse til interviewet

Som det fremgår i oversigten over temaer til interviewet, går en del af vores spørgsmål på, hvor mange unge, der eksempelvis er i efterværn, hvor gamle de er og lignende. Vi vil derfor bede om, at I gennemgår temaerne og forbereder jer på, at vi vil spørge ind til tal og andele.

Vi vil desuden spørge, om I har skriftligt materiale, der beskriver jeres efterværnindsats. Det kunne være evalueringer, målsætninger, jeres børnepolitik generelt eller lignende. Såfremt det er muligt, vil vi meget gerne modtage relevante dokumenter.

Interviewet forventes at have omtrent en times varighed.

Temaer til interviewet

Målgruppen for efterværn

- Hvor gamle er de anbragte unge i gennemsnit, når de stopper i anbringelse?
- Hvor stor en andel af de unge, som stopper i anbringelse, modtager efterfølgende efterværn?
- Hvem er målgruppen for efterværn?
- Tilbydes alle unge efterværn? Hvem får tilbuddet? Hvem får ikke tilbuddet?
- Hvilke problemer har tidligere anbragte unge typisk?
- Hvor mange fra de enkelte aldersgrupper er i efterværn – 18-22 år?

Indhold – hvad består efterværnstilbuddet af

- Hvilke efterværnindsatser tilbyder I de unge?
- Er der efterværnindsatser, I finder særligt givtige?
- Er der efterværnindsatser, I ikke bruger?
- Er der forskel på, hvilket efterværn de unge får tilbudt afhængig af deres anbringelsestype (om de har været anbragt fx i plejefamilie eller på døgninstitution)?

Varighed – hvor lang tid varer efterværnet

- Hvad er den gennemsnitlige varighed for en efterværnindsats: Hvor mange timer om ugen/måned er den unge i efterværn?
- Hvad er den gennemsnitlige varighed for en efterværnsperiode?
- Hvor ofte bliver efterværnet revurderet i forhold til, om det skal fortsætte, afsluttes eller ændre karakter?
- Hvor stor en andel unge falder fra et efterværn, de er i gang med?

Processen – hvordan tilrettelægges efterværnet

- Inddrages de unge i beslutningerne omkring efterværn?
- Hvornår afholdes de afklarende samtaler med de unge oftest, når de skal forlade en anbringelse?
- Har I skrevne retningslinjer for kommunens efterværnspraksis?
- Hvor mange i kommunen arbejder med efterværn?
- Er der medarbejdere, som udelukkende arbejder med efterværn/har et særligt ansvar på området?
- Hvad er kommunens største barriere i forhold til at få flere unge i efterværn?

Efter efterværn – Hvad sker der efter efterværnet

- Undersøger I, om unge, som modtager efterværn, klarer sig bedre end andre tidligere anbragte unge?
- Følger I op på, hvad der sker med unge, når de stopper i efterværn?
- Er der især område, som de unge fortsat kæmper med, efter de har forladt efterværnet?

Udvikling over tid – Hvilken ændringer er der sket

- Hvordan oplever I ændringen i forhold til efterværn igennem de sidste 10 år, hvor loven om efterværn kom til?
- Har den økonomiske krise påvirket antallet af forlængelser af anbringelser eller andre forhold omkring efterværnet i jeres kommune?

Samarbejde omkring efterværnet

- Hvordan er samarbejdet mellem børne- og voksenforvaltningen?
- Organiseres efterværnet under børne- eller voksenforvaltningen (helt eller delvist)?
- Skifter de unge forvaltning, når de overgår til efterværnet/fylder 18 år?
- Hvordan overdrages den unge?
- Bruger I primært efterværnstilbud fra egen kommune eller samarbejder I med andre kommuner?
- Hvor stor en andel af unge har I anbragt uden for kommunen?
- Hvordan er samarbejdet mellem kommunerne?
- Bruger I primært egne tilbud eller anden aktør?
- Er der sket en ændring i forhold til, hvad I selv tilbyder/modtager hos anden aktør?
- Hvordan samarbejder I med den unges tidligere anbringelsessted?
- Er der forskel i forhold til, om den unge har været anbragt i en plejefamilie eller på en døgninstitution?

LITTERATUR

- Ahrens, K.R., D.L. Dubois, L.P. Richardson, M.Y. Fan & P. Lozano (2008): "Youth in Foster Care with Adult Mentors during Adolescence have Improved Adult Outcomes". *Pediatrics*, 121(2), s. E246-E252.
- Ankestyrelsen (2011a): *Anbringelsesstatistik. Årsstatistik 2010*. København: Ankestyrelsen.
- Ankestyrelsen (2011b): *Tal fra Ankestyrelsen. Anbringelsesstatistik*. Tilgængelig på: http://ast.dk/tal_fra_ankestyrelsen/. Besøgt 17-11-2011.
- Ankestyrelsen (2010): *Børn og unge anbragt uden for hjemmet: kommunale afgørelser, årsstatistik 2009*. København: Ankestyrelsen.
- Ankestyrelsen (2009): *Ophør af anbringelse ved det 18. år*. København: Ankestyrelsen.
- Antle, B.F., L. Johnson, A. Barbee & D. Sullivan (2009): "Fostering Interdependent Versus Independent Living in Youth Aging Out of Care Through Healthy Relationships". *Families in Society – the Journal of Contemporary Social Services*, 90(3), s. 309-315.
- Avery, R.J. (2010): "An Examination of Theory and Promising Practice for Achieving Permanency for Teens before They Age out of Foster Care". *Children and Youth Services Review*, 32(3), s. 399-408.

- Bakketeig, E. (2008): ”Innledning”. I: Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.): *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008, s. 17-32.
- Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (2008): *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008.
- Bakketeig, E. & A.S. Mathisen (2008): ”Ungdommenes egne stemmer”. I: Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.): *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008, s. 122-158.
- Bakketeig, E., I. Oterholm & E. Backe-Hansen (2008): ”Hovedkonklusjoner og forskningsspørsmål fremover”. I: Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.): *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008, s. 274-294.
- Barn, R., I. Andrew & N. Mantovani (2005): *Life After Care*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2009): *Lov om barneverntjenester*. Tilgjengelig på: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19920717-100.html#4-15>. Besøgt 09-01-2012.
- Becker, M.G. & R.P. Barth (2000): ”Power Through Choices: The Development of a Sexuality Education Curriculum for Youths in Out-of-Home Care”. *Child Welfare*, 79(3), s. 269-282.
- Bengtsson, T.T. & T. Böcker Jakobsen (2009): *Institutionsanbringelse af unge i Norden. En komparativ undersøgelse af lovgrundlag, institutionsformer og udviklingstendenser*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 09:12.
- Bergstedt, B. (2005): ”Sociale tilbud til utsatte børn og unge”. I: Nielsen, J.: *Social tryghed i de nordiske lande: omfang, udgifter og finansiering 2003*. København: Nordisk Socialstatistisk Komité.
- Binde, R. (2008): ”Oppfølging av ungdom i barnevernet”. I: Storhaug, B. & S. Storhaug (red.): *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Bloch, J., H. Lohmann & T. Lohmann (2006): ”Efterværnsarbejde er relasjonsarbejde: Enhver handling er fornuftig set med barnets/den unges øjne”. *Tidsskrift for socialpædagogik*, 17, s. 5-10.

- Böcker Jakobsen, T., I. Hammen & L. Steen (2010): *Efterværn – støtte til tidligere anbragte unge. Midtvejsevaluering af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet 'Lige muligheder'*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:31.
- Böcker Jakobsen, T., K. Sørensen & A.P. Langhede (2011): *Lige muligheder – støtte til udsatte børn og unge. Evalueringsrapport 1: beskrivelse af igangsatte forsøgsprojekter*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:18.
- Bogen, H. & M. Nadim (2009): *Et flerkulturelt ettervern? Ungdom med innvandrerbakgrunn i barnevernets ettervern*. Oslo: FAfo.
- Brandford, C. & D. English (2004): *Foster Youth Transition to Independence Study*. Seattle: Washington Department of Social and Health Services.
- Bratterud, Å. & A.S. Storhaug (2008): *Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Bratterud, Å., R. Binde, K. Horneman, I. Usby, S. Dahlø, O. Iversen, L. Munkeby & A. Sårstad (2006): *Ungdom med barneverntiltak – på vei mot voksenlivet. Delrapport 1*. Trondheim: NTNU: Barnevernets utviklingscenter.
- Broad, B. (2005): "Young People Leaving Care: Implementing the Children (Leaving Care) Act 2000?" *Children & Society*, 19(5), s. 371-384.
- Brown, S. & D. Wilderson (2010): "Homelessness Prevention for Former Foster Youth: Utilization of Transitional Housing Programs". *Children and Youth Services Review*, 32(10), s. 1464-1472.
- Bryderup, I.M. & G. Andsager (2006): *Skolegang for anbragte børn*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bryderup, I.M., B. Madsen & A.S. Perthou (2002): *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Cashmore, J. & M. Paxman (2006): "Predicting After-Care Outcomes: The Importance of 'Felt' Security". *Child & Family Social Work*, 11(3), s. 232-241.
- CCFR, Centre for Child and Family Research (2008): Digest of papers presented at the *Care Matters: Transforming Lives – Improving Outcomes Conference, incorporating the 8th International Looking After Children Conference* (7-9 July 2008, Keble College, Oxford UK).

- United Kingdom: Department of Social Sciences, Loughborough University.
- Chase, E., S. Jackson & A. Simon (2006): "Introduction: Towards a Positive Perspective". I: Chase, E., A. Simon & S. Jackson (red.): *In Care and After: A Positive Perspective*. London: Routledge, s. 1-8.
- Chase, E., C. Maxwell, A. Knight & P. Aggleton (2006): "Pregnancy and Parenthood among Young People in and Leaving Care: What Are the Influencing Factors, and What Makes a Difference in Providing Support?" *Journal of Adolescence*, 29(3), s. 437-451.
- Child Trends (2011): *Child Trends Databank. Foster Care*. www.childtrendsdatabank.org. Besøgt 24-01-2012.
- Choca, M.J., J. Minoff, L. Angene, M. Byrnes, L. Kenneally, D. Norris, D. Pearn & M.M. Rivers (2004): "Can't Do It Alone: Housing Collaborations to Improve Foster Youth Outcomes". *Child Welfare*, 83(5), s. 469-492.
- Christenson, B.L. (2003): *Youth Exiting Foster Care: Efficacy of Independent Living Services in the State of Idaho*. Cheney WA: Eastern Washington University.
- Clausen, S.-E. (2008): "Ettervern og barnevernstatistikk". I: Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.): *Forskningsskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008, s. 102-119.
- Clausen, S.-E. & L.B. Kristofersen (2008): *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 3/2008.
- Clemmensen, L. & S. Drevsfeldt (2009): "Udsatte unge overses i ny reform". *Information*, 11. oktober 2009.
- Collins, M.E. (2004): "Enhancing Services to Youths Leaving Foster Care: Analysis of Recent Legislation and Its Potential Impact". *Children and Youth Services Review*, 26(11), s. 1051-1065.
- Collins, M.E. (2001): "Transition to Adulthood for Vulnerable Youths: A Review of Research and Implications for Policy". *Social Service Review*, 75(2), s. 271-291.
- Collins, M.E. & C. Clay (2009): "Influencing Policy for Youth Transitioning From Care: Defining Problems, Crafting Solutions, and Assessing Politics". *Children and Youth Services Review*, 31(7), s. 743-751.

- Courtney, M.E. (2009): *The Difficult Transition to Adulthood for Foster Youth in the US: Implications for the State as Corporate Parent. Social Policy Report. Volume XXIII, Number I.* Society for Research in Child Development.
- Courtney, M.E., A. Dworsky & H. Pollack (2007): "When Should the State Cease Parenting? Evidence from the Midwest Study". *Issue Brief no. 15.*
- Danmarks Statistik (2011): *Statistikbanken.* Tilgængelig på: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280>. Besøgt 17-11-2011.
- Danmarks Statistik (2010): *Indvandrere i Danmark 2010.* København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2008): "Hjemmeboende børn i hver fjerde familie". *Nyt fra Danmarks Statistik, 103.* København: Danmarks Statistik.
- Dixon, J. & M. Stein (2005): *Leaving Care: Throughcare and Aftercare in Scotland.* London: Jessica Kingsley.
- Donkoh, C., K. Underhill & P. Montgomery (2006): "Independent Living Programmes for Improving Outcomes for Young People Leaving the Care System". *Cochrane Database of Systematic Reviews,* (3).
- Donzelot, J. (1977): *The Policing of Families.* London: Johns Hopkins University Press.
- Dworsky, A. & M.E. Courtney (2009): "Homelessness and the Transition from Foster Care to Adulthood". *Child Welfare, 88(4),* s. 23-56.
- Egelund Nielsen, H., D. Andersen, A. Ankerbo, N. Ericson, S. Jul Gunnensen, C. Jensen, L.F. Madsen, B. Nielsen & P.R. Rosberg (2005): *TABUKA: Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge.* København: Børn & Unge.
- Egelund, T. & A.-D. Hestbæk (2003): "Udslusning og efterværn". I: Egelund, T. & A.-D. Hestbæk (red.): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt.* København: Socialforskningsinstituttet, 03:04, s. 228-243.
- Egelund, T., P.S. Christensen, T.B. Jakobsen, T.G. Jensen & R.F. Olsen (2009): *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt.* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 09:24.
- Egelund, T., T.B. Jakobsen, I. Hammen, M. Olsen & A. Høst (2010): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne*

- bag. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:06.
- Egelund, T., D. Andersen, A.-D. Hestbæk, M. Lausten, L. Knudsen, R.F. Olsen & F. Gerstoft (2008): *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:23.
- Espersen, D.L. (2004): *Fra anbringelse til efterværn. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:25.
- Hald Andersen, S., F. Ebsen, M. Ejrnæs, M. Ejrnæs, P. Fallesen & S. Frederiksen (2010): *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. Odense: Rockwool Fondens Forskningsenhed, Syddansk Universitetsforlag.
- Hjort, J.L. & E. Backe-Hansen (2008): "Forskningsstatus". I: Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.): *Forskningsskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008, s. 33-68.
- Höjer, I. & Y. Sjöblom (2010): "Young People Leaving Care in Sweden". *Child & Family Social Work*, 15(1), s. 118-127.
- Horrocks, C. (2002): "Using Life Course Theory to Explore the Social and Developmental Pathways of Young People Leaving Care". *Journal of Youth Studies*, 5(3), s. 325-336.
- Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (2003a): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (2003b): "Indledning: At skabe en klient". I: Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (2003c): "Institutionelle paradokser". I: Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & N. Mortensen (2003): "Det magtfulde møde mellem system og klient – teoretiske perspektiver". I: Järvinen, M., J. Elm Larsen & N. Mortensen (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kristiansen, I.-H. & A. Skårberg (2010): *Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser. Sluttevaluering av utviklingsarbeidet*. Oslo: Norsk

- institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 14/10 .
- Kvale, S. (1996): *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lauritzen, H.H., B. Boje-Kovacs & L. Benjaminsen (2011): *Hjemløshed i Danmark 2011. National kortlægning*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:45.
- Mann-Feder, V.R. & T. White (2003): "Facilitating the Transition from Placement to Independent Living: Reflections from a Program of Research". *International Journal of Child and Family Welfare*, 6, s. 198-204.
- Mendes, P. (2005): "From State Care to Independence: A Comparison of the Australian and American Leaving Care Debates". *The Social Policy Journal*, 4(1), s. 51-63.
- Mendes, P. & B. Moslehuddin (2006): "From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care". *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 15(2), s. 110-126.
- Montgomery, P., C. Donkoh & K. Underhill (2006): "Independent Living Programs for Young People Leaving the Care System: The State of the Evidence". *Children and Youth Services Review*, 28(12), s. 1435-1448.
- Munkeby, L. (2005): *Lykkehullet. En studie av Trondheim Kommunes arbeid med forberedelsene til at ungdom er på vei ut av barnevernets omsorg*. Trondheim: NTNU.
- Munro, E.R., M. Stein & H. Ward (2005): "Comparing How Different Social, Political and Legal Frameworks Support or Inhibit Transitions from Public Care to Independence in Europe, Israel, Canada and the United States". *International Journal of Child and Family Welfare*, 8(4), s. 191-201.
- National Resource Center for Youth Development (2011): *The John H. Chafee Foster Care Independent Program*. Tilgjengelig på: <http://www.nrcyd.ou.edu/chafee/chafee-funding>. Besøgt 21-11-2011.
- National Statistic (2011): *Department for Education. Children Looked after by Local Authorities in England (including Adoption and Care Leavers – year ending March 2010*. Tilgjengelig på: <http://www.educa>

- tion.gov.uk/rsgateway/DB/SFR/s000960/index.shtml. Besøgt 21-11-2011.
- Olsen, R.F., T. Egelund & M. Lausten (red.) (2011): *Tidligere anbragte som unge voksne*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:35.
- Oslo Kommune (2006): *Bydelsbarnevernet i Oslo Kommune. En undersøkelse av påstandene om at det tas utilbørlig hensyn til økonomi i bydelsbarnevernet*. 13/2006.
- Osterling, K.L. & A.M. Hines (2006): "Mentoring Adolescent Foster Youth: Promoting Resilience during Developmental Transitions". *Child & Family Social Work*, 11(3), s. 242-253.
- Oterholm, I. (2008): "Barneverntjenestens arbeid med ettervern". I: Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red.): *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 17/2008, s. 161-206.
- Pecora, P.J., R.C. Kessler, J. Williams, K. O'Brien, A.C. Downs, D. English, J. White, E. Hiripi, C.R. White, T. Wiggins & K.E. Holmes (2005): *Improving Family Foster Care: Findings from the Northwest Foster Care Alumni Study*. Seattle, WA: Casey Family Programs.
- Propp, J., D.N. Ortega & F. NewHeart (2003): "Independence or Interdependence: Rethinking the Transition from 'Ward of the Court' to Adulthood". *Families in Society*, 84(2), s. 259-266.
- Rambøl, I.B. (2011): *Barnevernsbarn får ikke ettervern*. Tilgjengelig på: <http://www.fagbladet.no/nyheter/article5717547.ece>. Besøgt 11-11-2011.
- Regeringen (2011): *Et Danmark, der står sammen*. Tilgjengelig på: http://www.stm.dk/publikationer/Et_Danmark_der_staar_sammen_11/Regeringsgrundlag_okt_2011.pdf. Besøgt 09-01-2012.
- Reid, C. (2007): "The Transition from State Care to Adulthood: International Examples of Best Practices". *New Directions for Youth Development*, 113(113), s. 33-49.
- Socialdepartementet (2001): *Socialtjänstlag*. Tilgjengelig på: <http://www2.notisum.com/Pub/Doc.aspx?url=/rnp/sls/lag/20010453.htm>. Besøgt 09-01-2012.
- Socialministeriet (2011a): *Bekendtgørelse af lov om social service*. Tilgjengelig på: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=136390>. Besøgt 09-01-2012.

- Socialministeriet (2011b): *Ministerialtidende. Vejledning om særlig støtte til børn og unge og deres familier*. København: Socialministeriet.
- Spencer, R., M.E. Collins, R. Ward & S. Smashnaya (2010): "Mentoring for Young People Leaving Foster Care: Promise and Potential Pitfalls". *Social Work*, 55(3), s. 225-234.
- Statistisk Sentralbyrå (2011): *Barneverng. Tilgjengelig på: <http://www.ssb.no/barneverng/>*. Besøgt 11-11-2011.
- Stein, M. (2008a): "Transitions from Care to Adulthood. Messages from Research for Policy and Practice". I: Stein, M. & E.R. Munro (red.): *Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, s. 289-306.
- Stein, M. (2008b): "Resilience and Young People Leaving Care". *Child Care in Practice*, 14(1), s. 35-44.
- Stein, M. (2005): *Resilience and Young People Leaving Care Overcoming the Odds*. Joseph Rowntree Foundation.
- Stein, M. (2004): *What Works for Young People Leaving Care?* Ilford: Barnardo's.
- Storhaug, A.S. (2008): "Barneverngdom i Trondheim. Livssituasjon, tiltak og nettverk". I: Bratterud, Å. & A.S. Storhaug (red.): *Overgangen fra barneverng til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Storø, J. (2008): "Exit from Care-Developing a Perspective". *Journal of Comparative Social Welfare*, 24(1), s. 13-21.
- Storø, J. (2005): *Å gå over brennende bruer*. Oslo: Høgskolen i Oslo. Ph.d.-afhandling.
- Storø, J. (2001): *På begge sider av atten: om ungdom, barneverng og ettervern*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sveriges Officiella Statistik (2011): *Barn och unga – insatser år 2010. Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*. Publiceret: www.socialstyrelsen.se, juli 2011.
- Trout, A.L. & M.H. Epstein (2010): "Developing Aftercare: Phase I Consumer Feedback". *Children and Youth Services Review*, 32(3), s. 445-451.
- U.S. Department of Health and Human Services (2011a): *Administration for Children and Families. National Youth in Transition Database*.

- Tilgængelig på: http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/systems/nytd/about_nytd.htm. Besøgt 21-11-2011a.
- U.S. Department of Health and Human Services (2011b): *Administration for Children and Families. The John H. Chafee Foster Care Independence Program*. Tilgængelig på: http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/programs_fund/state_tribal/jh_chafee.htm. Besøgt 21-11-2011b.
- U.S. Department of Health and Human Services (2011c): *Adoption and Foster Care Statistics*. Administration for Children and Families.
- Ungdomsstyrelsen (2003): *Ung 2003. Fördjupad analys av den nationella ungdomspolitik*.
- Vinnerljung, B. & M. Ribe (2001): "Mortality after Care among Young Adult Foster Children in Sweden". *International Journal of Social Welfare*, 10(3), s. 164-173.
- Vinnerljung, B. & M. Sallnäs (2008): "Into Adulthood: A Follow-Up Study of 718 Young People who were Placed in Out-of-Home Care during their Teens". *Child & Family Social Work*, 13(2), s. 144-155.
- Vinnerljung, B., E. Franzen & M. Danielsson (2007): "Teenage Parenthood among Child Welfare Clients: A Swedish National Cohort Study of Prevalence and Odds". *Journal of Adolescence*, 30(1), s. 97-116.
- Vinnerljung, B., M. Oman & T. Gunnarson (2005): "Educational Attainments of Former Child Welfare Clients – a Swedish National Cohort Study". *International Journal of Social Welfare*, 14(4), s. 265-276.
- Vinnerljung, B., K. Sundell, C.A. Lofholm & E. Humlesjö (2006): "Former Stockholm Child Protection Cases as young Adults: Do Outcomes Differ between those that Received Services and those that did not?". *Children and Youth Services Review*, 28(1), s. 59-77.
- Wade, J. (2008): "The Ties that Bind: Support from Birth Families and Substitute Families for young People Leaving Care". *British Journal of Social Work*, 38, s. 39-54.
- Warming, H. (2005): *Har andre plejebørn det som mig?* København: Frydenlund.
- Wells, M.A. & Y.A. Unrau (2005): "Patterns of Foster Care Service Delivery". *Children and Youth Services Review*, 27, s. 511-531.

- White, C.R., K. O'Brien, P.J. Pecora, D. English, J.R. Williams & C.M. Phillips (2009): "Depression Among Alumni of Foster Care Decreasing Rates Through Improvement of Experiences in Care". *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 17(1), s. 38-48.
- Winther, S. (1985): "Iværksætterbarrierer". *Politica*, 4, s. 467-487
- Yen, I.H., W. Powell Hammond & M.B. Kushel (2009): "From Homeless to Hopeless and Healthless? The Health Impacts of Housing Challenges Among Former Foster Care Youth Transitioning to Adulthood in California". *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 32(2), s. 77-93.
- Zetlin, A.G. & L.A. Weinberg (2004): "Understanding the Plight of Foster Youth and Improving their Educational Opportunities". *Child Abuse & Neglect*, 28(9), s. 917-923.
- Zobbe, K., B. Ertmann & C.F. Olesen (2003): *Efterværn: Evaluering af efterværnsprojektet på specialinstitutionen Godhavn*. Hillerød: Teori- og Metodecentret.

SFI-RAPPORTER SIDEN 2011

SFI-rapporter kan købes eller downloades gratis fra www.sfi.dk. Enkelte rapporter er kun udkommet som netpublikationer, hvilket vil fremgå af listen nedenfor.

- 11:01 Liversage, A., Jakobsen, V. & Rode Hansen, I.: *"Det var ikke nemt, men jeg klarede det!" Interviewundersøgelse med etniske minoritetskvinder om uddannelse.* 156 sider. ISBN: 978-87-7119-000-7. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 11:02 Filges, T. & Holt, H.: *AC-arbejdskraft i den vestlige del af Region Midtjylland. Muligheder og barrierer.* 96 sider. ISBN: 978-87-7119-001-4. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:03 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H., Heiner Schmidt, L. & Aaquist, M.: *Forebyggende foranstaltninger 5-9 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 3.* 184 sider. ISBN: 978-87-7119-002-1. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 11:04 Jacobsen, J. & Lindstrøm, M.: *Lokal integration af fortidspensionister.* 110 sider. ISBN: 978-87-7119-003-8. Vejledende pris: 110 kr.
- 11:05 Deding, M. (red.): *Forskning om tvang i misbrugsbehandling. En kortlægning foretaget af SFI Campbell.* 110 sider. ISBN: 978-87-7119-004-5. Netpublikation.

- 11:06 Oldrup, H., Lindstrøm, M. & Korzen, S.: *Vold mod førskolebørn. Praxis og barrierer for opsporing og underretning*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-005-2. Netpublikation.
- 11:07 Christensen, E.: *Væk fra Grønland. Udsatte grønlandere, der er flyttet til Danmark med deres børn*. 88 sider. ISBN: 978-87-7119-006-9. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:08 Brink Thomsen, L. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2010*. 140 sider. ISBN: 978-87-7119-007-6. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 11:09 Bengtsson, S., Hansen, H. & Røgeskov, M.: *Børn med en funktionsnedsættelse og deres familier. Den første kortlægning i Norden*. 108 sider. ISBN: 978-87-7119-008-3. Vejledende pris: 110,00 kr.
- 11:10 Vitus, K. & Kjær, A.A.: *PSP-samarbejdet. En kortlægning af PSP-Frederiksberg, Odense, Amager og Esbjerg*. 201 sider. ISBN: 978-87-7119-009-0. Netpublikation.
- 11:11 Graversen, B.K.: *Tættere på arbejdsmarkedet? Om effektmåling af beskæftigelsesindsatsen for ikke-arbejdsmarkedsparate ledige*. 78 sider. ISBN: 978-87-7119-010-6. e-ISBN: 978-87-7119-048-9. Vejledende pris: 70,00 kr.
- 11:12 Andersen, D., Thomsen, R., Langhede, A.P., Albæk Nielsen, A. & Toft Hansen, A.: *Skolernes samarbejde. Kortlægning af skolernes kontakt med kommunale forvaltninger og andre institutioner*. 249 sider. ISBN: 978-87-7119-011-3. Netpublikation.
- 11:13 Larsen, M., Bach, H.B. & Ellerbæk, L.S.: *55-70-åriges forbliven på arbejdsmarkedet. Adfærd, forventninger, aftaler og kendskab til regler*. 222 sider. ISBN: 978-87-7119-012-0. e-ISBN: 978-87-7119-045-8. Vejledende pris: 220,00 kr.
- 11:14 Christoffersen, M.N. & Hammen, I.: *ADHD-indsatser. En forskningsoversigt*. 129 sider. ISBN: 978-87-7119-013-7. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 11:15 Oldrup, H., Korzen, S., Lindstrøm, M. & Christoffersen, M.N.: *Vold mod børn og unge. Hovedrapport*. 95 sider. ISBN: 978-87-7119-014-4. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:16 Rostgaard, T., Bjerre, L., Sørensen, K. & Rasmussen, N.: *Omsorg og etnicitet. Nye veje til rekruttering og kvalitet i ældreplejen*. 207 sider. ISBN: 978-87-7119-015-1. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:17 Bengtsson, S., Alim, W., Holmskov, H. & Lund, A.: *Sociale indsatser til mennesker med ADHD. En kortlægning*. 166 sider. ISBN: 978-

- 87-7119-017-5. e-ISBN: 978-87-7119-040-3. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:18 Böcker Jakobsen, T., Langhede, A.P. & Sørensen, K.: *Lige muligheder – støtte til udsatte børn og unge. Evalueringsrapport 1: Beskrivelse af igangsatte forsøgsprojekter*. 87 sider. ISBN: 978-87-7119-016-8. Netpublikation.
- 11:19 Albæk, K. & Brink Thomsen, L.: *Er kvindesag lavtlønsfag? En analyse af sammenhængen mellem løn og andelen af kvinder i enkelte arbejdsfunktioner*. 97 sider. ISBN: 978-87-7119-018-2. Vejledende pris: 97,00 kr.
- 11:20 Knudsen, L. & Egelund, T.: *Effekter af slægtspleje. Slægtsanbragte børn og unges udvikling sammenlignet med plejebørn fra traditionelle plejefamilier*. 161 sider. ISBN: 978-87-7119-019-9. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:21 Kofod, J., Dyrvig, T.F., Markwardt, K., Lagoni, N., Bille, R., Termansen, T., Christiansen, L., Toldam, E.J. & Vilshammer, M.: *Prostitution i Danmark*. 395 sider. ISBN: 978-87-7119-020-5. Vejledende pris: 390,00 kr.
- 11:22 Brink Thomsen, L. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse i 2010. Regionale Forskelle*. 68 sider. ISBN: 978-87-7119-021-2. e-ISBN: 978-87-7119-022-9. Vejledende pris: 60,00 kr.
- 11:23 Amilon, A.: *Supplerende arbejdsmarkedspension. Hvorfor vælger eller fravalger førtidspensionister ordningen?* 92 sider. ISBN: 978-87-7119-023-6. e-ISBN: 978-87-7119-024-3. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:24 Christensen, E. & Hansen, H.: *Den sociale indsats for børn og unge i Grønland. Kortlægning af aktiviteterne 2011*. 44 sider. ISBN: 978-87-7119-025-0. e-ISBN: 978-87-7119-026-7. Vejledende pris: 40,00 kr.
- 11:25 Lyk-Jensen, S.V., Weatherall, C.D., Heidemann, J., Damgaard, M. & Glad, A.: *Soldater før og under udsendelse. En kortlægning*. 190 sider. e-ISBN: 978-87-7119-028-1. Netpublikation.
- 11:26 Ottosen, M.H. & Stage, S.: *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. 257 sider. ISBN: 978-87-7119-029-8. e-ISBN: 978-87-7119-030-4. Vejledende pris: 250,00 kr.
- 11:27 Liversage, A. & Leelo Knudsen, L.: *Kvinder i byggefag. En interviewundersøgelse*. 131 sider. ISBN: 978-87-7119-031-1. e-ISBN: 978-87-7119-032-8. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 11:28 Christensen, E. & Hansen, H.: *Kalaallit nunaanni meeqqanut inu-usuttunullu isumaginninnikkut suliniutit*. 46 sider. ISBN: 978-87-

- 7119-033-5. e-ISBN: 978-87-7119-034-2. Vejledende pris: 40,00 kr.
- 11:29 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H., Vammen, K.S., Schmidt, L.H. & Legendre, A.-C.: *Forebyggende foranstaltninger 10-13 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 4*. 184 sider. ISBN: 978-87-7119-036-6. e-ISBN: 978-87-7119-037-3. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 11:30 Bengtsson, S.: *Danmark venter stadig på sin psykiatrireform. Et rids af udviklingen de seneste årtier*. 78 sider. ISBN: 978-87-7119-038-0. e-ISBN: 978-87-7119-039-7. Vejledende pris: 70,00 kr.
- 11:32 Oldrup, H.H. & Vitus, K.: *Indsatser over for udsatte 0-3-årige og deres forældre. En systematisk forskningsoversigt*. 213 sider. ISBN: 978-87-7119-041-0. e-ISBN: 978-87-7119-042-7. Vejledende pris: 210,00 kr.
- 11:33 Bo Madsen, M., Jacobsen, S. & Jensen, S.: *Socialt bedrageri. Et litteraturstudie*. 100 sider. e-ISBN: 978-87-7119-044-1. Netpublikation.
- 11:34 Christoffersen, M.N., Skov Olsen, P., Vammen, K.S., Sander Nielsen, S., Lausten, M. & Brauner, J.: *Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge. Risiko- og beskyttelsesfaktorer*. 207 sider. ISBN: 978-87-7119-046-5. e-ISBN: 978-87-7119-047-2. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:35 Fuglsang Olsen, R., Egelund, T. & Lausten, M.: *Tidligere anbragte som unge voksne*. 145 sider. ISBN: 978-87-7119-043-4. e-ISBN: 978-87-7119-051-9. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 11:36 Brink Thomsen, L. & Høgelund, J.: *Køn, Handicap og beskæftigelse i 2010*. 47 sider. e-ISBN: 978-87-7119-053-3. Netpublikation.
- 11:37 Liversage, A. & Gudrun Jensen, T.: *Parallelle retsopfattelser i Danmark. Et kvalitativt studie af privatretlige praksisser blandt etniske minoriteter*. 191 sider. ISBN: 978-87-7119-054-0. e-ISBN: 978-87-7119-055-7. Vejledende pris: 190,00 kr.
- 11:38 Ottosen, M.H., Stage, S. & Søndergaard Jensen, H.: *Børn i deleordninger. En kvalitativ undersøgelse*. 209 sider. ISBN: 978-87-7119-056-4. ISBN: 978-87-7119-057-1. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:39 Jin Pedersen, M., Rosdahl, A., Winther, S.C., Langhede, A.P. & Lynggaard, M.: *Ledelse af folkeskolerne. Vilkår og former for skoleledelse*. 283 sider. e-ISBN: 978-87-7119-058-8. Netpublikation.
- 11:40 Dreyer Espersen, L., Eiberg, M. & Andersen, D.: *Vejle til ungdomsuddannelse 2. Kvalitative interview med skoleledere, lærere, elever og UU-vejledere*. 169 sider. e-ISBN: 978-87-7119-060-1. Netpublikation.

- 11:41 Palmhøj Nielsen, L. & Skov Olsen, P.: *11-åriges trivsel og risiko. Statistiske analyser af 11-åriges trivsel*. 115 sider. ISBN: 978-87-7119-061-8. e-ISBN: 978-87-7119-062-5. Vejledende pris: 110,00 kr.
- 11:42 Thuesen, F., Tørslev, M.K. & Gudrun Jensen, T.: *Rekruttering og fastholdelse af højtuddannet arbejdskraft. Danmark, Norge, Holland, Storbritannien og Canada*. 244 sider. ISBN: 978-87-7119-063-2. e-ISBN: 978-87-7119-064-9. Vejledende pris: 240,00.
- 11:43 Brink Thomsen, L., Holt, H., Jensen, S. & Thuesen, Frederik: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2011*. 194 sider. ISBN: 978-87-7119-065-6. e-ISBN: 978-87-7119-066-3. Vejledende pris: 190,00 kr.
- 11:44 Bengtsson, S. & Stigaard, D.L.: *Aktuel skandinavisk og britisk handicapforskning. En kortlægning af miljøer*. 318 sider. ISBN: 978-87-7119-067-0. e-ISBN: 978-87-7119-068-7. Vejledende pris: 310,00 kr.
- 11:45 Lauritzen, H.H., Boje-Kovacs, B. & Benjaminsen, L.: *Hjemløshed i Danmark 2011. National kortlægning*. 148 sider. ISBN: 978-87-7119-069-4. e-ISBN: 978-87-7119-070-0. Vejledende pris: 140,00 kr.
- 11:46 Stigaard, D.L.: *Fra hjemløshed til egen bolig. Et interviewstudie blandt tidligere hjemløse*. 68 sider. e-ISBN: 978-87-7119-071-7. Netpublikation.
- 11:47 Calmar Andersen, S. & Winter, S.C. (red.): *Ledelse, læring og trivsel i folkeskolerne*. 164 sider. ISBN: 978-87-7119-072-4. e-ISBN: 978-87-7119-073-1. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:48 Holt, H. & Larsen, M.: *Kønsopdelt lønstatistik og redegørelse om lige løn. Evaluering af loven*. 118 sider. e-ISBN: 978-87-7119-074-8. Netpublikation.
- 11:49 Brauner, J., Skov Olsen, P. & Egelund, T.: *Muligheder for Dokumentation af anbringelser. En gennemgang af målemetoder*. 168 sider. ISBN: 978-87-7119-076-2. e-ISBN: 978-87-7119-077-9. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 12:01 Lyk-Jensen, S.V., Glad, A., Heidemann, J. & Damgaard, M.: *Soldater efter udsendelse. En spørgeskemaundersøgelse*. 117 sider. e-ISBN: 978-87-7119-075-5. Netpublikation.
- 12:02 Lausten, M., Hansen, H., Mølholt, A.-K., Vammen, K.S. & Legendre, A.-C.: *Forebyggende foranstaltninger 14-17 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 5*. 235 sider. ISBN: 978-87-7119-078-6. e-ISBN: 978-87-7119-079-3. Vejledende pris: 230,00 kr.

- 12:03 Rostgaard, T., Brunner, T.N. & Fridberg, T.: *Omsorg og livskvalitet i plejeboligen*. 150 sider. ISBN: 978-87-7119-080-9. e-ISBN: 978-87-7119-081-6. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 12:04 Mølholt, A.-K., Stage, S., Hyld Pejtersen, J. & Thomsen, P.: *Efterværn for tidligere anbragte unge. En videns- og erfaringsopsamling*. 222 sider. ISBN: 978-87-7119-082-3. e-ISBN: 978-87-7119-083-0. Vejledende pris: 220,00 kr
- 12:05 Ellerbæk, L.S. & Høst, A.: *Udlejningsredskaber i almene boliger. En analyse af brugen og effekterne af udlejningsredskaber i almene boligområder*. 258 sider. ISBN: 978-87-7119-084-7. e-ISBN: 978-87-7119-085-4. Vejledende pris: 250,00 kr.
- 12:06 Høgelund, J.: *Effekter af den beskæftigelsesrettede indsats for sygemeldte. En litteraturoversigt*. 112 sider. e-ISBN: 978-87-7119-086-1. Netpublikation.
- 12:07 Skovbo Rasmussen, P. & Skov Olsen, S.: *Positiv adfærd i læring og samspil (PALS). En evaluering af en skoleomfattende intervention på 11 pilotskoler*. 158 sider. ISBN: 978-87-7119-087-8. e-ISBN: 978-87-7119-088-5. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 12:08 Fridberg, T. & Damgaard, M.: *Frivillige i hjemmeværnet 2011*. 120 sider. ISBN: 978-87-7119-089-2. e-ISBN: 978-87-7119-090-8. Vejledende pris: 120,00 kr.

EFTERVÆRN FOR TIDLIGERE ANBRAGTE UNGE

EN VIDENS- OG ERFARINGSOPSAMLING

Denne videns- og erfaringsopsamling giver for første gang i Danmark et sammenfattende billede af, hvad vi på nuværende tidspunkt ved om efterværn i Skandinavien, Storbritannien og USA.

Rapporten indeholder:

- En oversigt over, hvor mange unge der er i anbringelse og dermed kan være i målgruppen for at modtage efterværn, når de runder 18 år, samt andelen af unge, der reelt modtager efterværn.
- En beskrivelse af tendenserne i national og international forskning omkring udfordringer og problemstillinger ved arbejdet med efterværn.
- Udvalgte danske kommuners erfaringer med efterværn.
- En sammenfattende analyse af eksisterende viden og erfaringer på efterværnsområdet.

Hensigten med denne rapport er at fremhæve tendenser og udfordringer i arbejdet med efterværn, så praktikere og fagfolk på alle niveauer har et afsæt for at diskutere, hvordan efterværnsarbejdet i Danmark bedst muligt kan tilrettelægges.

Videns- og erfaringsopsamlingen er den første SFI-rapport udgivet i forbindelse med den såkaldte efterværns-pakke, der er en række initiativer, der har til formål at forbedre tidligere anbragte unges overgang til voksenlivet. Initiativerne er finansieret af satspuljeaftalen 2011-2014 og igangsat af Socialstyrelsen.